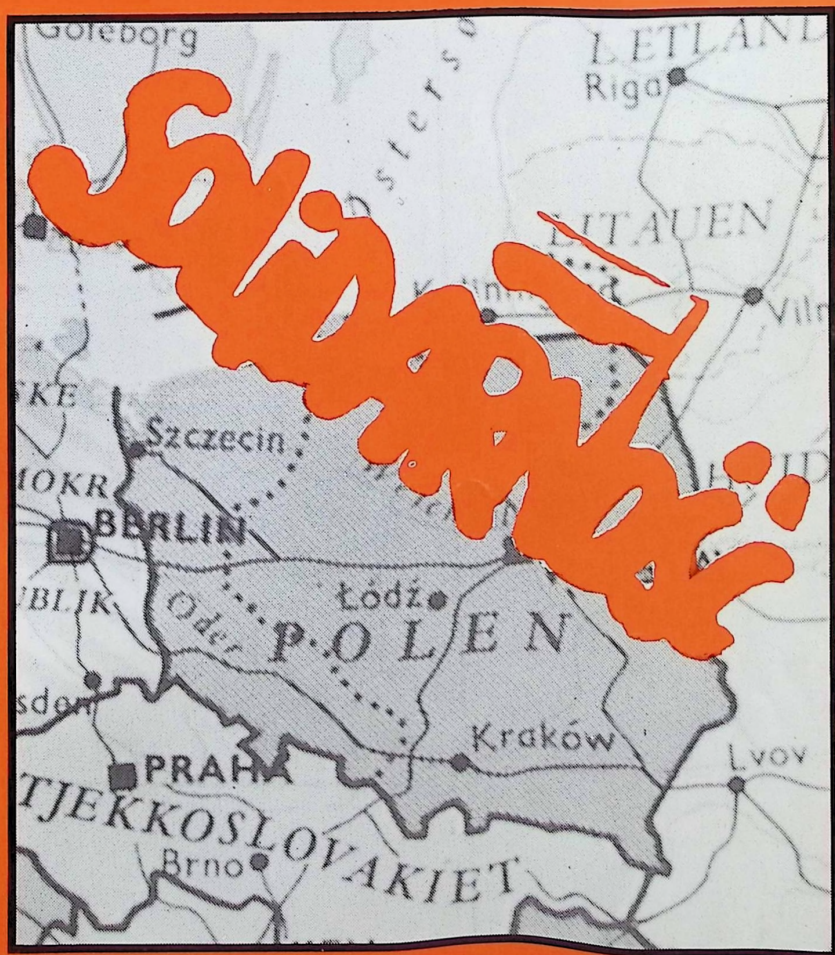

KOMMUNISTISK TIDSSKRIFT 1/81

Udgivet af Kommunistisk Arbejderparti

Arbejderbevægelsens
Bibliotek og Arkiv

Pris: 15,00 kr.

FORLAGET OKTOBER

ISSN 0105-1903

Arbejderbevægelsens Bibliotek og Arkiv

3260896341

KOMMUNISTISK TIDSSKRIFT 1/81

INDHOLDSFORTEGNELSE:

Klassekampen i Polen	side 2
Arbejderopstanden i Polen	side 13
Situationen i Tyrkiet og baggrunden for kuppet	side 26
Anmeldelser:	
Gert Petersens misbrug af det nødvendige demokrati	side 37
40 års Danmarkshistorie — set fra venstre	side 45

Redigeres af et udvalg. Ansv. red. Frederik Dehlholm.
Redaktionen afsluttet 10.11.1980.
Løssalgspris kr. 15,00.
Abonnementspris kr. 105,00 for 8 numre.
Forlaget OKTOBER, Studiestræde 24, 1455 Kbh. K.
ISSN 0105-1903
Tryk: Socialistisk Dagblad.

KLASSEKAMPEN I POLEN

Sovjetunionens tropper befinder sig i Polen. Spørgsmålet er: bliver de sat ind? Mange glemmer, at Polen direkte er underlagt sovjetisk våbenmagt. Krisen i Polen er ikke blot en krise for den herskende polske klasse. Krisen afslører også modsætningen mellem det polske folk og statsborgerskabet i Sovjetunionen. Får den polske arbejderklasse for alvor gjort op med den herskende klasse i Polen, vil den givetvis blive konfronteret med russiske tanks.

Den polske arbejderklasse har før rejst sig for at erobre terræn fra den herskende klasse. Den polske arbejderklasse har rige traditioner for ikke at ville lade sig byde hvad som helst. Det er ikke først efter omvæltningerne efter Den anden

Verdenskrig, at den polske arbejderklasse har vist en radikal adfærd. Der var således store demonstrationer i Polen i forbindelse med den russisk-japanske krig i 1904. (Oplysningerne for tiden frem til 1977 bygger på en

artikel af Peter Green: Third Round in Poland (New Left Review no 101-102, 1977)). Når den polske arbejderklasse demonstrerede imod den russiske zars krig i Østen, hang det sammen med, at store dele af Polen var underlagt den zaristiske imperialisme.

I 1905 henvendte et folketog sig til zaren for at appellere til ham om at give folket bedre kår. Politiet blev sat ind. Efter nedslagtningen af den skare, som havde henvendt sig til zaren, skabtes den første sovjet, Petersborgsovjeten. I solidaritet med den russiske arbejderklasse lykkedes det at få etableret en generalstrejke i hele den russiske del af Polen. (De øvrige magter, som havde annekteret dele af Polen var Tyskland og Østrig-Ungarn).

Den polske arbejderklasse viste også sin radikalitet i forbindelse med det revolutionære opsving efter Den første Verdenskrig. I november 1923 befriede den polske arbejdere Krakow under en generalstrejke. Det lykkedes arbejderne i Krakow at afvæbne en bataljon infanterisoldater, og de tilføjede ligeledes borgerskabets kavalleri et sviende nederlag, da man satte det ind mod byen. Op igennem 30'erne var der mange og voldsomme strejker i Polen. Man kaldte således den form for fabriksbesættelser, som også er blevet anvendt i 1980 af den polske arbejderklasse, for »polske strejker«, fordi denne aktionsmåde med stort held var blevet bragt til udførelse af polske tekstilarbejdere i 1931. Omfanget af de polske strejker i 30'erne kan illustreres gennem deres omfang i 1936. I det år strejkede ikke mindre end 85 pct. af den samlede

Giereks forgænger Gomulka afløses af Gierek pga. forhøjelser af levedsmiddelpriserne.

arbejdsstyrke i de store og mellemstore polske industrier.

Tiden der fulgte

Vi behandler andet steds, hvordan krisen i 1956 forløb. Krisen havde demonstreret, at der var stor forskel på kommunistpartiets erklæringer om, at det varetog arbejderklassens interesser og på den anden side arbejderklassens vurdering af partiets forvaltning af »arbejderklassens magt«. I 1970 markerede den polske arbejderklasse igen, at den ikke havde tillid til dens selvbestaltede ledere. Gomulka blev styrtet og afløst af Edward Gierek. Baggrunden for protestbølgen var en forhøjelse af levestandardpriserne af drastisk omfang. Man havde besluttet at hæve priserne med gennemsnitlig 30 pct. Gomulkas udskiftning og Giereks indsættelse havde til formål at opfange den store utilfredshed i arbejderklassen. Arbejderklassen havde gennem sine aktioner demonstreret, at den ikke alene var uenig med landets ledelse, når priserne på fødevarer skulle fastsættes. Arbejderklassen tilkendegav, at der herskede en dyb mistillid til det eksisterende politiske system.

Dette viste sig bl.a. ved at strejkerne fortsatte efter de økonomiske indrømmelser var givet. Det skete først i februar 1971. Gierek var blevet udnævnt til Gomulkas efterfølger på et centralkomité-møde den 20.-21. december; men bøjede sig i begyndelsen ikke for arbejderne krav om, at prisforhøjelserne blev taget af bordet. Han var i første omgang kun villig til at acceptere, at priserne blev frosset fast på det niveau, som Gomulka havde fastlagt i december. Men ledelsen i Polen blev tvunget til at give efter, fordi strejkebølgen fortsatte. Det kom i forbindelse med proteststrejkerne til voldsomme sammenstød med væbnede styrker, som blev sat ind af regimet. Arbejderne havde svaret igen mange steder ved at angribe parti-hovedkvartererne. Disse konfrontationer giver et fingerpeg om, hvor dyb en kløft, der var mellem de polske arbejdere og det politiske parti, som foregav at repræsentere dem.

Tanks blev sat ind imod arbejderne i 1970.

Det var ikke alene i form af mere eller mindre spontan vold mod partiets hovedkvarter, at arbejderne markerede, at de ikke kun ønskede at ændre på den økonomiske situation, som de befandt sig i, men at de også havde politiske krav. Således krævede strejkekomiteen i Szczecin og Gdansk allerede i 1971 en række demokratiske rettigheder. Man krævede nyvalg til fagforeningerne og deres fuldstændige afhængighed af partiet. Disse krav tilkendegav, at der blandt de mest radikale arbejdere ikke var tillid til de etablerede institutioner. Arbejderne ønskede, at der skulle skabes andre organisationer, hvorigennem de kunne formulere deres politiske og økonomiske krav.

Man kan konkluderende fastslå, at den polske ledelse med Gierek i spidsen stod over for store vanskeligheder. De bedst organiserede og traditionelt mest aktive arbejdere inden for industrien, bl.a. skibsværftsarbejderne og minearbejderne, havde markeret både en række politiske og økonomiske krav. Dermed bestod der en fare for, at utilfredsheden ville brede sig og andre dele og lag af den polske befolkning ville slutte op og forstærke regimets vanskeligheder. Derfor var det vigtigt, at Gierek og hans stab fik udarbejdet en plan for at dæmme op for de underliggende årsager til utilfredsheden.

Giereks løsningsforsøg

Gierek arbejdede ud fra to former

for ændringer. For det første ville han forsøge at skabe et polsk økonomisk spring fremad. For det andet forsøgte han sig med en politisk stil, der skulle kunne tilfredsstille kravene om en afskaffelse af politistatsmetoderne i styringen af landet.

På det økonomiske felt var situationen temmelig vanskelig. Polen havde en meget lav vækstrate. Politbureauet indrømmede i februar 1971, at der var vanskeligheder. »Det må fastslås helt klart, at Polen i årene 1966-70 havde den laveste vækstrate i reallonnen af alle lande i Comecon... Der var grupper af arbejdere, som faktisk led under et

Kosygin forsøgte sig for Polen med import af vestlig teknologi.

virkeligt fald i deres realløn.» (Trybuna Ludu 15/2 71). Forudsætningen for at man kunne give en virkelig forbedring af levestandard var — ud fra Giereks synspunkt — at man gennem at prioritere import af avanceret teknologi kunne få skabt et øget merprodukt. Denne udviklingsstrategi var allerede blevet praktiseret gennem Sovjetunionens samarbejde med de vældige og internationalt fungerende monopoler i vesten. Nogle tal angiver et af resultaterne Giereks politik fik:

Gældsætning over for Vesten

(Milliarder dollars)

1970	1,0
1976	10,2
1977	12,6
1978	16,0
1979	18,2
1980	19,4

(Internationella Studier nr. 5, Stockholm 1980).

Man mente at kunne opnå flere resultater gennem denne voldsomme lånoptagelse i Vesten. Gennem låntagningen ville man financiere import af de nyeste former for produktionsmidler. Hensigten var hermed at skabe mulighederne for at betale lånene tilbage gennem eksport. Den nye teknologi skulle gøre det muligt for polsk industri at konkurrere på verdensmarkedet. Samtidig ville man blive i stand til at fremstille flere, bedre og billigere varer til hjemmemarkedet.

Indenfor landbruget ville man også sætte ind for at hæve udbyttet, som målt i forhold til andre lande med en tilsvarende teknologisk udviklingsniveau var meget lavt. Man anvendte to metoder for at få bønderne til at producere mere. For det første bedrede man umiddelbart forholdene, idet man gav bl.a. de »private« bønder gratis behandling ved sygdom. Dvs. at de fik de samme rettigheder på dette områ-

de, som de ansatte på statsfarmene. Det private jordbrug er det langt overvejende i Polen, hvor man har måttet opgive den gennemkollektivisering som iøvrigt har præget Østeuropa. Desuden ville man gennem et tiltrækkende pensionssystem søge at få ældre bønder til at opgave deres jord. Det skulle herigennem blive gjort muligt at sammenlægge mange af de helt små og urentable brug og få dem gjort så store, at det ville være muligt at anvende moderne landbrugsmaskiner og således få hævet udbyttet.

En ny stil

Politisk meddelte Gierek, at han ville gribe til »konsultationer« med befolkningen. Regeringen og partiet ville ikke fremover regere henover hovedet på det arbejdende folk. Det skulle have forelagt politikken og spørges til råds. Gierek yndede således at optræde med beskyttelseshjælm under inspektion af arbejdspladser, og han understregede tit sin oprindelse i arbejderklassen. Man yndede også at lade lidt kritiske røster få lejlighed til at ytre sig, så man gav indtryk af, at det var muligt at få ændret på situationen, og at polakkerne havde en ledelse, som var lydhør overfor befolkningen. Det fortæller nok så meget om »arbejderklassens ledende rolle« i Polen, at man uden at blinke kunne lancere en parole om, at arbejderklassen i fremtiden skulle rådspørges. Det polske samfund

er jo i sin egen selvforståelse et socialistisk land, og arbejderne skulle derfor pr. definition have magten. Gierek afslørede med sin nye politik, at det havde været så som så med arbejdermagten. Men han afslørede samtidig, at han ikke havde til hensigt at lave om på situationen — fundamenteret set. Der kunne, i fremtiden kun blive tale om lidt »medbestemmelse«. Den herskende klasse skulle fortsat bestå af lederne i parti, statsapparat og virksomhederne.

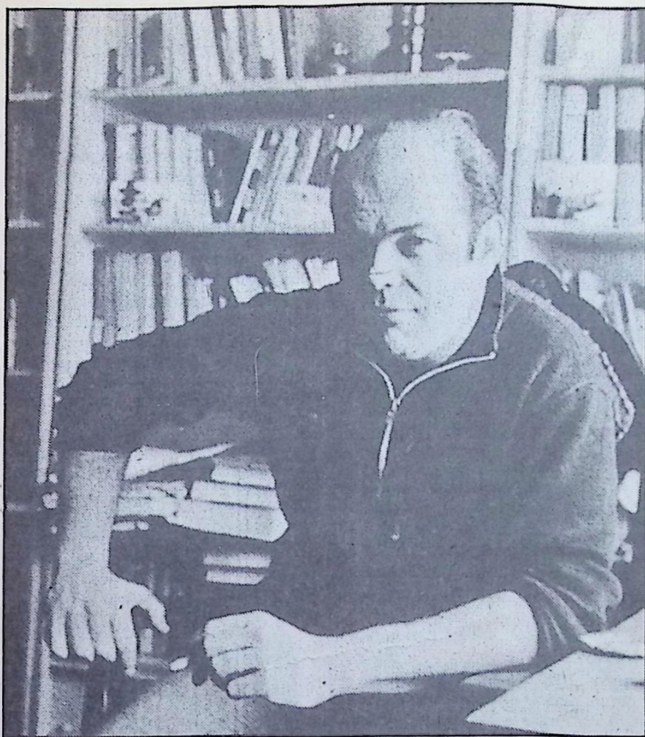
1976

I juni 1976 led Giereks politik et voldsomt nederlag. Man kastede sig igen ud i voldsomme pristigninger på fødevarer. Man meddelte den 24. juni, at priserne skulle hæves med 60 pct. Baggrunden var et ønske om at skaffe sig af med et smålandbrug, som var helt ude af trit med de muligheder moderne teknologi giver for at hæve produktiviteten i landbruget. De stigende landbrugspriser skulle følges op med en voldsom stigning i priserne på råvarer til bønderne. De små bønder ville hermed blive tvunget til at opgave deres landbrugserhverv. På denne måde blev der åbnet muligheder for at foretage de sammenlægninger, som er nødvendige hvis anvendelsen af landbrugsmaskiner skal være rentabel.

På samme tid begyndte forsøg på at ændre den polske forfatning i overensstemmelse med det sov-

Gierek forsøgte at fastholde sit arbejder-image lige til det sidste. Her fotograferet i juli 1980 i Silesien.

Jacek Kuron er et af de mest fremtrædende medlemmer af KOR.

jetiske mønster. Det drejede sig om to forhold. Man ville indføre en paragraf om, at der herskede evigt venskab mellem Sovjetunionen og Polen. Desuden ville man fastslå, at det kommunistiske parti var politisk enerådende. Dette medførte, at store dele af intelligentsiaen og kirken rejste sig til modstand. Der brød store proteststrejker løs overalt i Polen mod de nye prisforhøjelser. Kirken protesterede og tilkendegav sin utilfredshed med de nye tiltag, som bl.a. var ledsaget af anti-religiøs propaganda.

Regimet blev igen nødt til at kalde til retrete. Prisstigningerne blev opgivet. En omstrukturering af hele prissystemet og forsøgene på i højere grad at lade markedspriserne direkte afspejle produktionspriserne, så de voldsomme statstilskud kunne undgås, måtte opgives.

En samlet modstand

Men der var ligeledes blevet skabt en bredere basis i befolkningen for modstand mod regimets overgreb. I kølvandet på konfrontationerne mellem den polske statsmagt og arbejderne blev der dannet en ny organisation. I Warszawa dannede en række intellektuelle Organisation til forsvar for Arbej-

derne (senere taget navneforandring til Komiteen til samfundsmæssigt Selvforsvar (KOR). Baggrunden for initiativet var regimets forfølgelse af en række af de arbejdere, som havde deltaget i protestbevægelsen i sommeren 1976. Komiteen arbejdede for at skabe en protest mod de vilkårlige overgreb i form af f.eks. politiske fyringer, som blev bragt til anvendelse for at bringe arbejderklassen til tavshed. Den længere rækkende konsekvens blev, at der blev knyttet forbindelse mellem de intellektuelle lønarbejdere og arbejderklassens kerne, industriproletariatet. Og med den voksende modstand i landbruget steg farerne for systemets mænd. De risikerede at blive konfronteret med en bredt funderet alliance bestående af intellektuelle, arbejdere og bønder.

Krisen skærpes

Det var altså endnu engang ikke lykkedes de herskende i Polen at påtvinge arbejderklassen deres løsning på krisen, som ville have medført en klar levestandardsföringelse for brede dele af det arbejdende folk. Den polske krise skærpedes gennem de følgende år. Man fortsatte gennem stigende gældsætning at klare problemerne, men de stimuli som økonomien derved fik, var kun i stand til at udsætte problemernes tilspidsning. Man havde i hele perioden anvendt store dele af nationalindkomsten til investeringer helt i overensstemmelse med Stalins model for økonomisk vækst. I 1974 anvendte man 38 pct. af nationalindkomsten på investeringer. Men til trods for de store investeringer bevægede man sig ind i lavere og lavere vækstrater:

	1975	1976	1977	1978	1979
Nationalindkomst	9,5	7,5	5,6	2,8	÷2,0
Industriproduktion	10,9	10,7	8,6	5,8	2,8
Investeringer	14,2	5,8	2,5	÷0,2	÷8,2
Landbrugsproduktion	÷2,1	÷0,7	÷0,8	4,2	÷1,4

(kilde: Internationella Studier 5, Stockholm 1980).

Det polske landbrug er meget gammeldags. De originale hestekræfter er stadig et vigtigt drivmiddel.

Polens gæld til udlandet blev ikke halet ind gennem en kraftigere vækst i eksportindtægterne sammenholdt med renter og amortiseringer. En voksende andel af eksporten måtte betale for den stiftede gæld. Den slutte i 1980 70 pct. af Polens eksportindkomster. Til trods for at 30 pct. af befolkningen er beskæftiget i landbruget, er man fortsat nødt til at importere flere og flere landbrugsvarer, især korn. (Internationella Studier 5).

Efteråret 1980

I efteråret 1979 begyndte mørke skyer at tegne sig i horisonten for det polske regime. Det måtte konstateres, at det ikke havde været muligt for den herskende klike i Polen at løse modsætningsforholdet til befolkningen ad økonomisk vej. Den polske ledelse havde bragt sig i et økonomisk afhængighedsforhold til vesten, som det ikke kunne bryde sig fri af. Samtidig var det ikke muligt ad denne vej — gennem import af vestlig kapitalistisk teknologi — at få givet det polske samfund den fornødne vækst, der var en forudsætning for, at man kunne håbe at dæmpe modstanden over for regimet.

Det var på denne baggrund, at der i Polen i efteråret udfoldede sig en debat om, hvorledes modsætningsforholdene kunne løses. Der foregik to debatter. Den ene

udfoldede sig inden for Polens Forenede Arbejderpartis rækker. Den anden blev ført af fremtrædende politisk engagerede mennesker med en mere eller mindre tæt forbindelse til Polens Forenede Arbejderparti.

Lad os først se lidt på den halv-officielle diskussion. I august måned 1979 offentliggjorde en fremtrædende økonom og partimedlem, Bratkowski, en kritik af den nuværende tingenes tilstand. (Keesings's Contemporary Archives, side 30297). Kort efter blev et fortroligt dokument forfattet af en studiegruppe, »Erfaring og Frem-

tid« hed papiret, offentliggjort. Udgangspunktet for begge skrifter var en erkendelse af, at Polen befandt sig i en kritisk situation, hvor modsætningsforholdet mellem det arbejdende folk og den herskende klasse blev skærpet.

Økonomen Bratkowski's hovedsynspunkt var et forsøg på at reformere det polske system så det ikke gav anledning til så store spændinger. Han foreslog bl.a., at man måtte sætte ind over for bureaukratiet, som efter hans mening lagde hindringer i vejen for udviklingen af den polske økonomi. Han opfordrede til, at parti- og statsapparat blev adskilt; og han argumenterede for frie og uafhængige fagforeninger.

Det var ad de samme spor »Erfaring og Fremtid« forsøgte at arbejde sig frem til problemernes løsning. De anså det for aldeles nødvendigt, at man gjorde op med den herskende klasses ledelsesmetode, som kun havde medført, at »borgerne« mere og mere følte sig sat uden for beslutningsprocesserne. Befolkningen følte sig manipuleret og udleveret til almindelig uretfærdighed og ulighed. Der advaredes i rapporten om, at gjorde man ikke noget alvorligt ved situationen risikerede man, »før eller senere en eksplosion, langt stærkere end alt, hvad vi har oplevet siden krigen.« (Spiegel nr. 35/1980,

Det karakteristiske ved de

Arbejderklassen og arbejdende mennesker må stå i lange køer for at få det mest nødvendige. Den slags problemer har partispidserne ikke.

ovennævnte to dokumenter var deres klare sigte på de ledende beslutningstagere i statsapparatet. De frygtede, hvad vi idag ved var med rette, at folket ville tage sagen i egen hånd, hvis man ikke gav *politiske indrømmelser*. De politiske indrømmelser var forudsætningen for, at det ville være muligt at få arbejderklassen til at acceptere økonomiske overgreb, som var helt uundgåelige. Men det var en helt anden strategi end den Gierek-administrationen arbejdede ud fra. Gierek nærede tillid til, at man kunne vinde befolkningen gennem økonomiske godbitter og løfter om bedre levestandard på længere sigt.

Partikongressen i februar 1980

Men også inden for det kommunistiske partis mure foregik der en debat om, hvordan man skulle forholde sig til den vanskelige situation. Resultatet af disse overvejelser og ledelsesflertallets bud herpå blev bekendtgjort på partikongressen i februar 1980. (Keesing s. 30297). Men forinden havde man givet forskellige signaler, som lod forstå, at partiet ikke havde til hensigt at lægge taktikken om. I et udkast til en rapport sendt til partimedlemmerne op til kongressen var der to karakteristiske elementer; For det første forsøgte man at five det indtryk, at der var nået fine resultater på den økonomiske front. For det andet langedes der voldsomt ud mod dessidenter og fjender af den polske »socialisme«. Til trods for mange tegn på, at det ikke ville lykkes at skabe tiltro til Gierek-administrationen gennem understregningen af de økonomiske resultater, blev det alligevel hovedindholdet i Giereks tale. Og han understregede, at hovedlinjen, som den var blevet vedtaget på de to foregående kongresser, som netop havde lagt hovedvægten på den »økonomiske strategi«, skulle fortsættes. Det var dog udtryk for en erkendelse af, at situationen indebar alvorlige perspektiver for regimet, da man afskedigede premierminister Jaroszewicz i første omgang fra politbureauet og senere fra premierministerposten. På den anden side udtrykte Stefan

Gierek ville fastholde sin økonomiske politik. Vesttysklands Helmut Schmidt skulle bl.a. være hovedhilden til polsk vækst.

Olszowskis manglende opbakning til igen at blive valgt ind i politbureauet, at der ikke skulle spilles på andre strenge over for den polske arbejderklasse. Stefan Olszowski regnes i almindelighed for at tilhøre den mere liberale, reform-orienterede del af kommunistpartiet. Hans opfattelse skal ligge i forlængelse af de ovennævnte reformdokumenter.

Krisen udløses

Det var igen forsøg på at hæve levnedsmiddelpriiserne, som udløste utilfredsheden i arbejderklassen. Den 1. juli blev kødvarerne overført til de butikker, som ikke kører med de store statstilskud. De kaldes for de kommercielle butikker. Priserne ligger i disse forretninger på et niveau svarende til 40-100 pct. over de »almindelige« statssubventionerede forretningers tilbud. Resultatet blev en bølge af strejker, hvor arbejderne krævede, at de fik højere løn til gengæld for de voldsomme prisforhøjelser. Regeringen gav efter ved at efterkomme de strejkendes krav det ene sted efter det andet. Det var tydeligt,

at man fra regeringen og partiets side forsøgte at undgå konfrontationer med arbejderne. Man havde i Gierek-administrationen åbenbart lært, at det gjaldt om at undgå en radikaliserende af mod-sætningsforholdene.

Den næste måned skulle besvare spørgsmålet om, hvorvidt det var muligt at inddæmme utilfredsheden ved at komme den imøde på det økonomiske plan.

KOR

Allerede den 2. juli — dagen efter prisforhøjelsernes gennemførelse — meddelte KOR, komitéen til samfundsmæssigt selvforsvar (se ovenfor side), at den støttede strejkerne. Den opfordrede arbejderne til ikke at lade sig provokere til voldshandlinger, som der var forekommet i forbindelse med protestbolgerne i både 1971 og 1976. I et interview i Spiegel kom Jacek Kuron, ledende medlem af KOR, ind på i hvilket lys, han betragtede krisen i 1980: »Ledelsen har totalt svigtet. Vi i oppositionen har i mange, mange år advaret mod, at man ikke på den ene side kan kræve ofre fra befolk-

ningen og på den anden side behandle den som umyndige.« Endvidere formulerede han nogle synspunkter omkring målet for arbejderbevægelsen set med hans øjne: »Den eneste udvej, som jeg ser, består i hurtigst muligt at skaffe mulighederne for, at arbejderne kan organisere sig af fri vilje (...) for vi er i Polen alle arbejdere i en fabrik. Dersom arbejderne selv kan beslutte det, vil de også være rede til at påtage sig de nødvendige ofre og indskrænkninger (...). Dette er den eneste vej til redning for vores land, en vej til demokrati og på samme tid overvindelse af krisen.« (Der Spiegel nr. 32/1980).

Jacek Kuron fremlægger her tanker, som har medført, at han i vesten er blevet kaldt socialdemokrat. Han mener, at det er muligt med reformer at ændre på det polske samfunds opbygning, så arbejderklassen får større og større indflydelse på statsmagten. Han anskuer ikke modsætningen mellem staten og kommunistpartiet på den ene side og arbejderklassen på den anden, som uforsonlig. Det polske samfund anskueliggøres af Jacek Kuron i billedet med fabrikken. Det underforstås hermed, at det er alles opgave at give deres skærv til, at fabrikken kommer til at fungere så godt som muligt. Jacek Kuron tilbyder så at sige den herskende klasse i Polen en kontrakt. Kontrakten går ud på, at arbejderklassen kan få lov at vælge sine egne ledere. De ledere vil sammen med arbejderklassen bagefter være med til at løse det polske samfunds problemer. Jacek Kuron mener i virkeligheden også, at strejkerne for højere løn er formålsløse. Ja, de gør i virkeligheden ondt værre. Han siger herom i samme interview: »Denne metode (de massive lønforhøjelser) kan overhovedet intet bevirke, for hvis man trækker i en side af dynen, så blotter man nødvendigvis den anden side.« Og han siger: »Pengene har ingen dækning. Det er inflationære penge. Det vil strejkerne på den anden side kunne forlænge.« Dette er velkendt harmoniseringsfilosofi. Vi er alle i samme båd. Der er nu én gang et givet produkt, som

Kolakowski, tidligere medlem af Polens kommunistparti. Medlem af KOR.

står til fordeling. Tager man mere end det, vil man i virkeligheden kun skade sig selv.

Man bestyrkes yderligere i ovennævnte vurderinger af KOR, som en reformistisk organisation, når man læser professor Lezek Kolakowskis udtalelser. Kolakowski er idag professor i Oxford. Han har tidligere været professor ved Warszawas universitet, indtil han i 1968 opgav sin lærestol og rejste ud af Polen. Han blev af Der Spiegel spurgt, om der var marxister i KOR. Kolakowski, der selv er medlem af KOR, svarede:

»Næppe, højest professor Lipinski, en gammel socialdemokrat, måske ville han kalde sig en demokratisk marxist. Om ingen af de andre, jeg kender personligt, kan jeg sige det.« (Der Spiegel 37/1980).

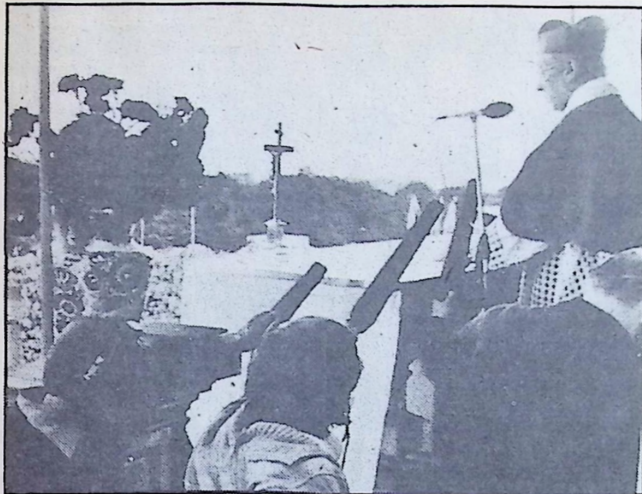
Strejkerne politiseres

Allerede i strejkebølgens indledende fase kan man sige, at en »spontan« politisering havde fundet sted. Det stærkt statsmonopoliserede polske samfunds karakter har betydelig indflydelse på forløbet af konflikterne mellem arbejdsgivere og arbejdssælgere. Uoverensstemmelserne får øjeblikkelig politisk karakter, fordi det er statsmagten, som besidder produktionsmidlerne.

Arbejderne i Polen var sig dette meget bevidst lige fra strejkernes begyndelse. Det var blandt andet derfor, man ikke begav sig uden for fabrikkerne. Man krævede, at der blev indledt forhandlinger med arbejderne på virksomhederne. Dette krav indfrielse betød en de facto anerkendelse af, at arbejderne havde deres egne forhandlere. Det var med de forskellige strejkeledelser på virksomhederne, der skulle forhandles, krævede arbejderne. Det var naturligvis utænkeligt, at arbejderne ville acceptere, at de af stat og partiapparat etablerede fag-

I 1970 gik arbejderne ud i gadekampe, i 1980 blev de på virksomhederne.

Kardinal Stefan Wyszyński maner til ro og besindighed.

foreninger kunne repræsentere arbejderne over for selvsamme stat- og partimagt.

Denne »spontane« politisering i form af krav om anerkendelse af arbejdernes egne repræsentanter var kun begyndelsen. Den 14. august nedlagde 17.000 ansatte ved Leninværftet i Gdansk arbejdet. To arbejdere var blevet fyret, og man krævede dem nu genansat. Resultatet af de strejkendes overvejelser blev formuleringen af 21 krav, som de krævede skulle opfyldes. Det helt centrale krav var ønsket om at få tilladelse til at danne frie, uafhængige fagforeninger. Hertil kom en række andre krav af politisk karakter. Strejkeretten skulle respekteres og garanteres. Trykkefriheden og ytringsfriheden garanteres. Endelig krævede arbejderne gensættelse af de personer, som var blevet afskediget for at have deltaget i strejkerne i 1970 og 1976. Enheden mellem intelligent-saen og arbejderne kom til udtryk i kravet om genoptagelse af studenter, som var blevet udelukket fra universiteterne på grund af deres overbevisning (Alle krav offentliggjort i Politisk Revy 382 /september 1980). Med disse krav udfordrede arbejderne direkte det polske statsapparat og dets mo-

nopol på at »repræsentere« arbejderne gennem de statsanerkendte fagforeninger.

Statsmagten slår igen

Man angreb hurtigt de strejkende på grund af de 21 krav. I en artikel, »Ro og eftertanke«, i partipressens flagskib Tribuna Ludu, lagde man ikke fingrene imellem. Det hed heri: »Kræfterne er trådt åbent frem med slagord som har karakter af ren politisk provokation. Et af de aktuelle slagord gælder kravet om frie fagforeninger. Dette krav retfærdiggøres med demagogiske argumenter bag hvilke der skjuler sig en bestræbelse på blandt arbejderne at skabe institutionaliserede politiske brohoveder med et klart antisocialistisk præg«. Videre hed det i sammen nummer af bladet: »Kravet om frie fagforeninger fremføres af de oppositionelle aktivister, så de inden for sådanne organisationer vil kunne udvikle en politisk virksomhed rettet mod den socialistiske samfundsorden. (...) Deres forestillinger er en blanding af revisionisme, anarkisme og had mod socialismen.« (Internationella Studier nr. 5, 1980).

Man ville tydeligvis prøve at få skabt det indtryk, at de strej-

kende stod for »kontrarevolutionære« standpunkter. Dvs. at de ønskede et radikalt brud med den herskende klasse i Polen. Man ville herigennem presse befolkningen til at forholde sig i ro. Gennem karakteristikkene af de politiske krav karakter havde man samtidig gjort befolkningen bekendt med de metoder, som det kunne blive nødvendigt at anvende. Den socialistiske retorik dækkede over, at de arbejdere, som ikke ville makke ret, kunne forvente en nådesløs forfølgelse. Forinden havde man markeret den retning udviklingen kunne tage, hvis arbejderne ikke bøjede af. Den 20 august var Jacek Kuron og 30 andre oppositionelle blevet arresteret. Det tyder på, at man forsøgte sig med en splittelsestaktik. KOR havde bl.a. bistået de strejkende ved at formidle deres budskab til vesten. Gennem de vestlige nyhedsmedier vendte budskabet tilbage til Polen.

Man prøvede også på anden måde at isolere de aktionerende, som efterhånden omfattede 200-300.000 arbejdere i Østersøbyerne. Al kommunikation mellem Østersøbyerne og resten af landet blev afbrudt.

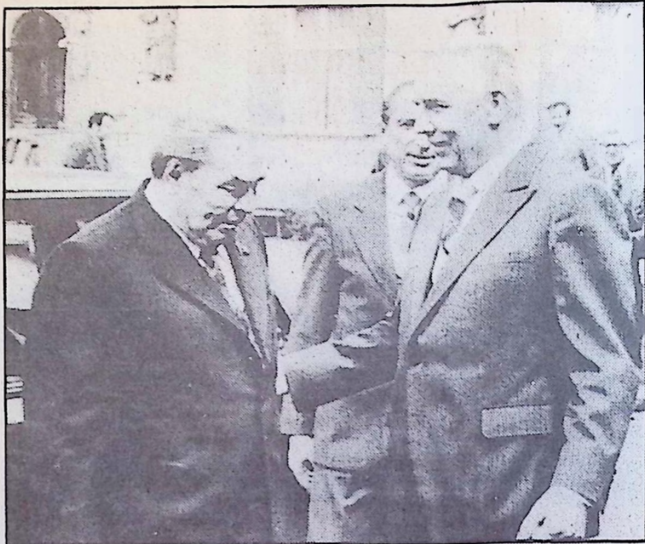
Man forsøgte sig også med pression over for de aktionerende ved at få kirken til at opfordre de strejkende til at vise mådehold. Ærkebiskop Stefan Wyszyński kom på skærmen samtidig med, at politbureauemedlem Jagielski tog til Gdansk for at forhandle med den fælles strejkekomité under ledelse af den efterhånden berømte Lech Walesa. Biskoppen opfordrede til ro og orden. Han udtalte i TV: »Jo bedre vi arbejder, desto bedre er vore krav. Jo bedre vi arbejder, desto stærkere bliver hjælpen og støtten fra Madonna.« (International Herald Tribune 27/8).

Partiledelsens holdning

Inden Jagielski drog af sted til forhandlingerne havde Gierek holdt en lang fjernsynstale mandag den 18. august, hvor han utvetydigt fremlagde regeringens og partiets opfattelse af situationen. Han var indstillet på at give indrømmelser på det økonomiske område. Han lovede, at man ville

iværksætte en undersøgelse af levevilkårene for bestemte dele af befolkningen. På baggrund af denne analyse ville man give løn-, pensions- og stipendieførhøjelser. Han lovede, at regeringen helt konsekvent ville overholde en fastfrysning af kødpriserne til efteråret 81. Det var blevet besluttet at skærpe priskontrol- len, »især for de varers vedkom- mende, som har grundlæggende betydning for arbejderfamilier- ne.« Gierek gav ligeledes udtryk for, at det var nødvendigt at strejkernes bragtes til ophør. Han sagde således: »I hele vores politik stræber vi efter, at beskyt- te befolkningens realindkomst. Den eneste vej, der fører til dette mål, er en godt fungerende økono- mi og bedre arbejde.« Der var den gamle melodi fra partikongressen i februar 80. Den polske befolk- ning skulle blot bøje nakken i denne omgang og vinde ind på det tabte, så ville de økonomiske forhold kunne bedres. Ja, man var fra ansvarlig side allerede i gang med at rette op på forholdene. Der var tale om en midlertidig mangel på balance, men man var på vej mod »at sikre en harmonisk ud- vikling af den nationale økono- mi.«

Gierek havde ikke alene gulero- den fremme denne sensommer- aften. Der blev også knaldet med pisk. Gierek fremholdt på det politiske plan igen metoden med dialog og diskussion om proble- merne, men så tilføjede han: »Et farligt aspekt ved begivenhederne i nogle virksomheder i Gdansk kystområde er nogle enkelte uan- svarlige individers forsøg på (...) at udnytte arbejdsafbrydelserne (sic! Begrebet strejke undgås)... Det er alligevel vores pligt at sige med største beslutsomhed, at ingen aktiviteter, som er rettet mod den politiske og samfunds- mæssige orden i Polen, vil kunne blive tilladt.« (Giereks tale findes i sin fulde længde i »Frankfurter Allgemeine Zeitung« den 20/8). Adressen var tydelig. Man var ikke til sinds at give nogen politiske indrømmelser. De mest fremskredne arbejdere skulle ikke regne med nogen nåde og barm- hjertighed.

Det polske kommunistparti har hele tiden været tæt forbundet med Sovjetunionen.

Det russiske kort

Det var hele tiden frygtet, at Sov- jetunionen ville gribe ind overfor de polske tilstande. Sovjetunion- en befandt sig dog i den meget uheldige situation, at en indgriben ikke ville lette dem mulighederne for at fastholde grebet om Polen. Den polske stats- og partiledelse var fuldt ud solidarisk med Sov- jetunionen. Sovjetunionen kunne ikke skaffe sig en mere lydør vasalregering end Gierek-admini- strationen. Kreml havde således ikke brug for at gribe ind så længe den polske partiledelse arbejdede ud fra Moskvas ønsker og dermed hindrede udviklingen i at løbe fra Sovjetunionen. Gierek-admini- strationen forsøgte gang på gang at spille det russiske kort. Det blev officielt mere end antydnet, at de aktionerende arbejdere udsatte Polen for en unødigt risiko. Gierek spillede også ud på den front i sin fjernsynstale: »Kun folk med dårlige hensigter, som mangler den elementære borger-ansvarsfølelse, kan ikke anerkende dette (Polens interna- tionale placering, min bemærk.) Der findes grænser, som ingen bør overskride. De bestemmer den polske statsræson. Følelsen af

ansvar for fædrelandets skæbne.« (Frankfurter Allgemeine Zeitung 20/8 80).

Men de aktionerende undgik bestandigt at formulere sig på en måde som kunne udfordre Sovjet. Man holdt sig til, at det var et internt polsk anliggende. Ingen udenforstående magt havde nogen grund til at gribe ind, gentog de igen og igen.

Partiledelsen bøjer sig

Arbejderne i Østersøbyerne viste sig ubøjelige. Og det viste sig snart, at det ikke var lykkedes partiet at få dem isoleret fra den øvrige del af det polske folk. Det var nu ikke alene i Szczecin og Gdansk, at arbejderne strejkede for frie fagforeninger. Dét krav vandt også gehør blandt mine- arbejderne i Slask. Dette bragte regeringen til at vakle. Den 31. august undertegnedes i Gdansk en aftale på 21 punkter, som alt i alt var en total sejr for arbejder- nes krav. Strejkekomiteen i Gdansk gik igang med at opbygge de frie fagforeninger, og strejke- retten blev garanteret. Regerin- gen blev også tvunget til at give efter for arbejdernes krav i Slask. Gierek-administrationen havde

lidt nederlag. Taktikken, som man konsekvent havde holdt fast ved siden 1970-71, kunne ikke længere dæmme op for utilfredsheden. Vi skal ikke her nærmere forfølge de følgende måneders begivenheder, men der skal afslutningsvis gøres nogle overvejelser over, hvilke udviklingsaspekter, der tegner sig.

En sejr for arbejderklassen

Det er oplagt en stor sejr for den polske arbejderklasse, at den har været i stand til at få etableret nogle af de mest frie fagforeninger i hele verden. De er ikke stillet som fagforeninger i Vesten, der er bundet med love og aftaler til både kapitalen og dens statsmagt. De polske fagforeninger kan strejke, og de kan ikke bringes for en arbejdsret.

Det vigtigste er nok de erfaringer arbejderklassen har erhvervet sig gennem sin indsats. Arbejderklassen har fået tydelige beviser på, at den gennem solidaritet og fasthed er i stand til at opnå resultater, som de fleste for blot få måneder siden ville have forsværet. Jacek Kuron nævnte f.eks. i ovennævnte interview med *Der Spiegel*, at han forestillede sig, at det var umuligt at få skabt selvstændige fagforeninger så hurtigt. Han mente, at det krævede 1-3 år. Indsatsen har desuden medført, at der er blevet skabt en stærk enhed i det polske folk. Det er ikke alene lykkedes at få styrket båndene mellem industriarbejdere og intellektuelle, bønderne er også blevet draget med ind i oppositionens arbejde. Der var således bønder, som sendte støtteresolutioner til de aktionerende arbejdere. Arbejderne støttede ligeledes bøndernes krav i forhandlingerne med staten.

Skift i taktikken, Gierek måtte til sidst gå af

Det var i og for sig ganske logisk, at Gierek trådte tilbage. Han stod mere end nogen anden som repræsentant for den fejlslagne politik. Det var spændende at se, om Giereks afgang var et kosmetisk

CK-medlem Rakowski.

forsøg på at redde partiets ansigt eller om der lå dybere hensigter bag.

Umiddelbart syntes man at følge den samme linje. Der blev forsøgt med forskellige former for obstruktion af den nye fagforening, hvilket dog ikke kunne forhindre, at Solidaritet fik sine krav igennem. Men der tegnede sig også en ny taktik.

Den nye taktik kom til udtryk på et tidligt tidspunkt. Der *Spiegel* interviewede i sin udgave fra den 8. september Mieczyslaw Rakowski, som er medlem af centralkomiteen og redaktør af tidskriftet *Polityka*. Han gav her udtryk for, at strejkerne ved Østersøkysten var kommet bag på partiet. Hvad der kan undre med de tydelige advarsler, der var givet allerede i efteråret 79. Han besvarede også et spørgsmål om, hvordan han vurderede situationen ville udvikle sig. Han svarede: »Det spørger jeg også mig selv om. Men vi befinder os i en tid med stort virvar i Polen. Bølgerne må først lægge sig. I dag ved sikkert ingen, hvorledes det alt sammen skal fungere i praksis. Jeg tror også, at løsningen med uafhængige fagforeninger er en

øjebliksløsning. Hvis jeg således ser mig om i verden, ser jeg intetsteds rene stolte fagforeninger trofast på vagt for arbejderklassen. Livet er mere kompliceret.»

Hovedtanken synes at være den, at det nu drejer sig om, at få integreret den nye fagforening i det eksisterende system på en måde, som kan bygge bro mellem befolkningen og statsborgerskabet i Polen. Tilsvarende synspunkter er kommet til udtryk i et interview og diskussion mellem tyske samfundsforskere og Zbigniew Ramatowski, som er korrespondent for dagbladet *«Zycie Warszawy»* i Frankfurt. Interviewet er blevet bragt i oktoberudgaven af tidsskriftet *«Politische Blätter»*, Köln, oktober 1980. Han stiller sig selv det spørgsmål, om de nye fagforeninger vil være parate til at udøve en positiv rolle på produktionsprocessen, på foregølsen af produktionen, på kvantitet og kvalitet og effektivitet i arbejdet, eller om de nye fagforeninger vil udbyde modsætningsforholdet mellem arbejderklassen og befolkningen. Helt i overensstemmelse hermed har regeringens talsmand Miroslaw Wojciechowski udtalt sig i *Der Spiegel* nr. 40/1980.

Kan taktikken lykkes?

Den største hindring herfor er den politiske bevidsthed, som den arbejdende befolkning har opnået gennem sin konfrontation med de herskende i Polen. Men der er dog også faktorer, som kan give regimet dets chance. Der er for det første frygten for, at Sovjetunionen skal gribe ind. Arbejderklassen må ved hvert nyt skridt vurdere om den risikerer, at den sovjetiske militærmagt bliver sat direkte ind for at hindre Polen i at glide ud af det sovjetiske imperium. Det er en frygt, som naturligvis udnyttes af den herskende klasse. Gang på gang antyder det og omskrives det, at Polens placering i Europa sætter snævre grænser for, hvilken udvikling, som kan gennemføres.

Men der findes også et andet element, som kan vise sig nok så betydningsfuldt. KOR og bl.a. Jacek Kuron har stor indflydelse på Solidaritetets ledelse. Dette kom

f.eks. til udtryk i forbindelse med strejkerne i Warszawa i slutningen af november mod fængslingen af nogle arbejdere, som havde fået fat i et dokument, der omhandlede forsøg på at bekæmpe Solidaritet fra statens side. Jacek Kuron var sammen med Lech Walesa med til at få strejkerne standset. Begge frygtede, at man ville sætte de opnåede resultater over styr. (International Herald Tribune, 29-30 november). De strejkende arbejdere gav efter for Kuron og Walesas argumenter.

Det er ovenfor belyst, at KOR's Jacek Kuron ønsker et egentligt samarbejde med regimet. Men også i Solidaritet selv findes standpunktet udbredt. F.eks. i de 21 punkter fra Gdansk, som strejkekomiteen opstillede inden forhandlingerne med den polske stat. Det siges i punkt 6: Foranstaltninger med det formål at føre landet ud af dagens krisesituation a) fuldstændig offentliggørelse af information om den sociale og økonomiske situation b) mulighed for at alle samfundslag kan deltage i diskussionen om et reformprogram.

Det er naturligvis ingenlunde sikkert, at det vil lykkes at få de nye fagforeninger ind i en klasse-

samarbejdspolitik. Men det er åbenbart, at der ikke i Polen eksisterer en samfundskraft, et politisk centrum eller parti, som klart kan lede både politisk og organisatorisk med et kommunistisk perspektiv. Ganske vidst har både Jacek Kuron og Edward Lipinski udtalt, at de vil et radikalt brud med det nuværende system. Det mest radikale i den forbindelse er nok deres ønske om, at Polen skal føre en uafhængig politik i forhold til Sovjetunionen. Deres radikalisme sigter ifølge Lipinski på det politiske plan. Han formulerer det således: »Vi ... går ind for national suverænitæt og for politisk pluralisme som overordnede mål for vores handling.« KOR sigter ikke mod en revolution i marxistisk forstand. Det er særlig overbygningsfænomenerne, som har deres interesse. Det må ikke glemmes, at KOR har haft indflydelse på det politiske grundlag for de nye fagforeninger. KOR er den stærkeste politisk ideologiske kraft sammen med kirken og vil givetvis fremover spille en betydningsfuld rolle.

National selvbestemmelse

Det er tydeligt, når man skal vurdere klassekræfternes stilling i

Polen, at kampen for Polens uafhængighed er uadskillelig fra klassekampen. Den sovjetiske magt sender hele tiden sin slagsskygge ind over det polske landskab. Ingen er i tvivl om, at et virkeligt opgør med statsborger-skabet i Polen vil betyde en konfrontation med den imperialistiske storebror i øst.

Det er ofte fra arbejderside blevet markeret, at man ville undgå at give Sovjet noget påskud til at gribe ind. Den polske partiledelse har kynisk spillet på frygten for, at de opnåede goder kunne tabes, hvis arbejderne pressede for hårdt på. Dette forhold viser, at det ikke er arbejderklassen, men Sovjetunionen, som er en fare for freden. Sovjetunionen er villig til at sætte freden på spil, dersom den føler sine interesser gået for nær. En ægte solidaritet med det polske folk må derfor nødvendigvis indebære et krav om respekt for det polske folks ret til selvbestemmelse. Det er kun gennem et massivt internationalt pres, at Sovjetunionen kan blive tvunget tilbage af det polske folk.

Niels Henrik Hansen.

ARBEJDEROPSTANDEN I POLEN 1956

1980 vil blive husket som det år, hvor Polen som det første erklærede socialistiske land fik oprettet selvstyrende fagforeninger efter en omfattende og velorganiseret strejkebølge, der resulterede i, at regimet måtte bøje sig for kravene.

Få har vel kunnet sige sig fri for en fornemmelse af, at Polen har balanceret på en knivæg. Ville den russiske bjørn, som i det olympiske år indledte en global charmeoffensiv ved midlertidigt at optræde som den vennesele Misja, smide masken og nok en gang gribe til den rå magtanvendelse?

Vi har måttet holde åndedrættet tilbage ved tanken om konsekvenserne ved en russisk intervention i Polen. Den modstand, der mødte russerne ved invasionen i Tjekkosllovakiet i 1968, vil blive for barnemad at regne ved siden af det blodbad, der kan forventes, hvis russerne går ind i Polen. Man skal ikke opholde sig længe i Polen for at mærke, hvor upopulære russerne er.

Mens vi holder vejret ved synet af den polske balancegang, kan der imidlertid være god grund til at kaste et blik bagud. I denne artikel vil vi prøve at fremdrage nogle af rødderne til, at den polske befolkning i dag må slås for elementære demokratiske rettigheder. Og hvorfor de i denne retfærdige kamp uvægerligt ramler ind i det sovjetiske dominansforhold, som siden 2. verdenskrig åbenlyst har krænket princippet om folkenes ret til selvbestemmelse.

1976, 1970 og 1956

Det står endnu relativt frisk i erindringen, at Polen i både 1976 og 1970 blev rystet af omfattende strejker og demonstrationer, udløst spontant ved udsigten til prisforhøjelser på de i forvejen knappe og dyre fødevarer.

Året 1956 står for mange som året hvor Sovjetunionens kommu-

nistiske Parti afholdt den 20. partikongres, og hvor oprøret i Ungarn førte til Sovjets åbne militære intervention.

Færrer er klar over, at der også det år var en opstand med omfattende strejker og demonstrationer i Polen. Utilfredsheden kulminerede med et magtskifte i det polske forenede arbejderparti PZPR. Den nye generalsekretær,

Gomulka, stod på en og samme tid som et symbol på bedre tider for den polske befolkning og — nok så vigtigt — som en garant for at det sovjetiske greb om Polen ikke ville blive antastet.

Med SUKP's nødtvungne accept af Gomulka efter et massivt folkeligt pres blev et begivenhedsforløb som i Ungarn afværget.

For at kunne vurdere baggrunden for arbejderopstanden og magtskiftet vil vi i denne artikel se på Polens udviklingsmodel i årene efter 2. verdenskrig med vægt på at belyse Sovjets indflydelse på de østeuropæiske landes indre anliggender.

Arbejderopstanden i Polen 1956

Opstanden blev udløst i Poznan af metalarbejderne på Zispo-værkerne, der beskæftigede 15.000 arbejdere og producerede jernbane- og militærmateriel.

Som et led i industrialiseringsprocessen (se senere) var arbejdsnormerne indenfor metalindustrien blevet voldsomt hævet siden 1953 uden tilsvarende lønforbedringer.

Zispo-arbejderne havde stillet krav om sænkning af normerne og lønforhøjelser - hvilket blev afvist af ministeren for motorindustrien. Herefter udbød der strejke på fabrikken og strejkebevægelsen bredte sig hurtigt til andre fabrikker i Poznan.

De strejkende gik i demonstration mod byens centrum, og undervejs fik den tilslutning af op mod en trediedel af byens befolkning. Slagordene udviklede sig fra krav om "brød", "lavere priser"

og »højere løn« til mere politiske krav »ned med den falske kommunisme« og »ned med russerne« (1).

Da grupper af demonstranter efter at have angrebet fængslet og radiostationen også forsøgte at angribe sikkerhedspoliets bygning, udbrød regulære gadekampe mellem demonstranter og folkemilitær. Selvom en hel del soldater sluttede sig til demonstranterne, var overmagten for stor og opstanden blev nedkæmpet, efter at den havde sendt specialenheder fra det interne sikkerhedskorps til Poznan. Ifølge de officielle tabstal medførte kampene 53 døde og 300 sårede (2).

De første reaktioner fra regeringens side var at fordømme demonstrationerne som provokation. Den følgende dag ankom premierminister Cyrankiewicz til Poznan. Han appellerede til arbejderne om at genoprette ro og orden, men indrømmede, at deres klager var berettigede, samtidig med at han hævdede situationen var blevet udnyttet af »morderiske provokatører«, fordi opstanden faldt sammen med en international udstilling, der var åbnet i Poznan den 17. juni (3).

Opstandens omfang og intensitet tydede imidlertid på en mere omfattende utilfredshed i befolkningen, og kunne ikke udelukke forklare som et resultat af reaktionære kræfters værk.

Vi skal til sidst i denne artikel komme ind på, hvilken rolle opstanden fik for magtkampen i Polens forenede arbejderparti, PZPR. Men inden vi vender tilbage til begivenhedsforløbet i Polen i 1956 vil det være givtigt at se på det historiske forløb fra slutningen af 2. verdenskrig og herunder den udviklingsstrategi, som det polske samfund blev underlagt. Som vi skal se spiller Sovjetunionen en central rolle i dette forløb.

Stormagtsrelationernes betydning for Polen som nationalstat

Før 1. verdenskrig var Polen delt mellem Preussen, Østrig-Ungarn og Rusland. Efter centralmagternes sammenbrud i 1918 blev den polske nationalstat dannet ved at

Tjekkoslovakiet i 1968? Polen 1970 eller 1976? Ungarn 1956? Nej. Poznan i Polen juni 1956.

områder fra de nævnte lande blev stykket sammen. Man opnåede herved både at tilgodese polakernes langvarige kamp for national selvbestemmelse og at svække taberne fra 1. verdenskrig.

Efter 2. verdenskrig indgik »det polske spørgsmål« med stor vægt i forhandlingerne mellem de tre tidligere alliancepartnere Sovjet, USA og Storbritannien. Deres enighed om at slå den fælles fjende kunne ikke holde ud over målets opfyldelse og afløstes nu af dybe uenigheder om hvordan de skulle nyopdele verden i indflydelsessfærer. Tyskland og dermed Europa blev skåret midt over i nøje overensstemmelse med de herskende styrkeforhold, og Østeuropa blev accepteret som Sovjets undersystem.

USAs anerkendelse af Sovjets dominans i de østeuropæiske lande må søges i, at USA ikke umiddelbart havde synderlige interesser at pleje dér i modsætning til Storbritannien. Men briterne var ikke længere verdens dominerende kolonimagt, og kunne derfor kun verbalt ytre mishag over de to stores beslutninger. Primært lå USAs interesser i Vesteuropa, dernæst i de engelske, franske og hollandske kolonier og ikke mindst i Kina.

Den 'pris' Sovjet måtte betale USA ved indgåelsen af studiehåndelen, var, at Sovjets støtte til radikale nationale og sociale bevægelser skulle opgives - og prisen blev betalt.

I Grækenland blev befrielseskampen forsøgt nedlagt på Sovjets foranledning, i Vesteuropa blev kommunistpartierne relative opsving ledt over i regulær borgfredspolitik og i Kina gik Sovjets anerkendelse til Chiang Kai-sheks Kuomintang-regering. Samtidig gjorde Sovjet det klart, at man af sikkerhedsmæssige grunde ikke havde til hensigt at trække Den røde Hær tilbage fra Østeuropa.

To vægtige problemer indgik i forhandlingerne om »det polske spørgsmål«, dels grænsefastlæggelsen og dels det fremtidige politiske system i Polen. På mødet i Jalta på Krim i februar 1945 mellem de tre »store« godkendtes Sovjets krav om Curzon-linien som Polens østgrænse. Navnet stammede fra et britisk grænseudvalgsforslag fra 1. verdenskrig. Curzon-linien var identisk med Ruslands vestgrænse fra før 1. verdenskrig. I den daværende situation havde Polen ikke anerkendt forslaget og havde udnyttet Sovjets svaghed

til at flytte den 150 km. østpå. Som kompensation for tabet af dette østområde blev Polen så flyttet nogle hundrede kilometer mod vest (Oder-Neissegrænsen) og fik den fulde kyststrækning mod Østersøen (Østpreussen).

Begge dele på Tysklands bekostning.

Det væsentligste stridspunkt var dog det fremtidige politiske system. Modstandsbevægelsen havde hele tiden været splittet i to dele. Den største stod under den polske eksilregering i London, den mindste var under Sovjets indflydelse, både som partisaner og som regulære enheder i Den røde Hær.

Den Sovjet-orienterede del af modstandsbevægelsen havde i 1944 oprettet en provisorisk regering i Lublin med et nationalt reformprogram. Efter dennes oprettelse nægtede Sovjet at anerkende eksilregeringen i London. På selve Jaltametodet blev eksilregeringen solgt af vestmagterne og det blev fastslået, at Lublin-komiteen skulle være kernen i en kommende regeringsdannelse.

Dog med en forpligtelse til at afholde »frie og ubundne valg« så snart som muligt og på grundlag af almindelig stemmeret og hemmelig afstemning: »I disse valg skal alle demokratiske og anti-nazistiske partier have ret til at deltage og opstille kandidater.« (4).

Man må således konkludere, at Polens faktiske udseende og etableringen af dets politiske system hang snævert sammen med opdelingen af verden i indflydelsessfærer mellem krigens sejrende parter. Sovjets sikkerhedsmæssige interesser, Den røde Hærs tilstedeværelse, og det faktum at USAs primære engagement lå i Vesteuropa og det fjerne Østen, gjorde tilsammen at Østeuropa tilfaldt Sovjet.

To indbyrdes forbundne årsager til at tilegnelsesprocessen forløb relativt smertefrit skal nævnes. Dels at der i Østeuropa i årene umiddelbart efter krigen stod betydelig respekt om Sovjets rolle som den afgørende kraft, der havde fjernet det nazistiske terrorregime fra disse lande (dette billede af Sovjet som den broderlige og uselvviske befrier falmende

Østeuropas grænser 1937 og efter 1945.

iøvrigt hurtigt). Dels at de tidligere herskende klasser i de østeuropæiske lande havde kompromitteret sig grundigt i denne forbindelse både før og under krigen.

Set i et globalt historisk perspektiv må man sige, at Sovjet kendte sin besøgelsestid, da det opståede tomrum i det stormagtspolitiske spil skulle udfyldes. På trods af Sovjets daværende relative svaghed overfor vestmagterne var der ingen tvivl mulig længere om, at Sovjet nu krævede at blive behandlet som en stormagt, der ikke var til at komme uden om, når den ny verdensorden skulle fastlægges.

Udgangspunktet for Polens udviklingsbetingelser var dermed fastlagt - væsentligst ud fra ydre militære, politiske og økonomiske syn - og uden at polakkerne som folk i nærværig grad havde kunnet øve indflydelse på forløbet.

Nogle generelle træk i Sovjets politik overfor Østeuropa

Sovjet havde grund til at nære mistro til situationen efter den store alliances sammenbrud. I sin historie havde Sovjet indhøstet dyrebare erfaringer fra de vestlige landes side i retning af fælles indsats for at smadre eller isolere Sovjetunionen. Derfor lagde Sovjet stor vægt på ikke én gang til at skulle opleve, at Østeuropa fungerede som opmarchområde for angrebskrige. Østeuropa skulle renses for tidligere tiders så fjendtlige regimer, og deres sociale basis i form af reaktionære godsejerklasser og halvt fascistiske militærdiktaturer skulle fjernes.

Dog er der en del der tyder på, at Sovjets interesser ikke kun var af sikkerhedsmæssig art. Den faktisk forte politik med demontering af fabriksanlæg, inddragelse af produktionsoverskud og udvik-

lingsstrategien for de østeuropæiske lande i de følgende år peger på, at Sovjet ikke var blind for de økonomiske muligheder, der lå i at have erhvervet Østeuropa som indflydelsessfære.

Ligesom de øvrige østeuropæiske lande (med undtagelse af Tjekkoslaviet) var Polen præget af tilbagestående i sammenligning med Vesteuropas industrialiserede og kapitalistiske lande. Østeuropa bestod hovedsageligt af agrarsamfund med størsteparten af befolkningen beskæftiget i denne sektor. Dog fungerede delområder for 2. verdenskrig som profitabel råstofkilder for de vestlige lande. De nationale borgerskaber var ringe udviklede, og der fandtes ikke nogen særlig talrig eller stærk industriarbejderklasse. Den herskende classes ryggrad bestod af et 'gammeldags' stærkt godsejerskæb, mens den altovervejende del af befolkningen var fattigbønder og landarbejdere. Landbrugets produktivitet var ringe, grundet de nærmest feudale ejendomsforhold og den ringe mekanisering, og den katolske kirke var magtfuld i kraft af store jordbesiddelser og magten over sindene.

De østeuropæiske lande kunne i længden ikke domineres udefra. Der måtte indføde elementer til, og det vil her sige lokale, loyale kommunistiske partier, for at Sovjets overordnede politiske mål kunne blive ført ud i livet. Problemet var blot, at kommunistpartierne var relativt små og svage (med Tjekkoslaviet og Jugoslavien som vigtige undtagelser), selvom de nok har af tvunget sig en vis respekt i befolkningerne under modstandsbevægelsernes kamp. Men med baggrund i den magtposition som Den røde Hærs tilstedeværelse udgjorde, blev de i bogstaveligste forstand sat til magten. Mange af de fremtrædende kommunister blev 'hentet hjem' fra Moskva, hvor de havde opholdt sig under krigen. På det politiske plan satte Sovjet på at danne koalitionsregeringer med kommunister på de fleste og ledende poster, nogle socialdemokrater og 1 eller 2 fra de borgerlige/liberale partier, mens de mest højreorien-

terede organisationer blev opløst, som oftest en voldelig affære. Dernæst blev de socialdemokratiske partier mere eller mindre tvangsmæssigt sammenlagt med de mindre kommunistiske. 'Ved gradvise forfatningsreformer' blev parlamentsforsamlingen en formel størrelse, hvor kommunistpartiets politik blev 'vedtaget'.

På det økonomiske plan blev de østeuropæiske landes mest umiddelbare behov sammenfattet i reformprogrammer, der også gennemgik de havde de samme træk: national genopbygning, landbrugsreformer, nationalisering af den udenlandsk ejede basisindustri, finansreformer og opbygning af sværindustri og infrastruktur.

Kommunistpartierne stod her i en vanskelig situation med store opgaver foran sig. De havde arvet problemerne fra århundreders social tilbagestående: en ringe udviklet industri, et uproduktivt, monokulturelt landbrug, manglende kapitalressourcer, analfabetisme og en dårligt uddannet befolkning.

I genopbygningsfasen efter krigens ødelæggelser blev nået betydelige resultater, og kommunisterne har utvivlsomt vundet en del folkelig opbakning.

I anden fase blev der igangsat en udvikling af samfundet, der til umiskendelighed mindede om den. Sovjet havde gennemgået i 30'erne: ensidig vægtning af sværindustrien, tvungen kollektivisering af landbruget og ensretning af det politiske system med kommunistpartiet som statsberørende parti og sikkerhedspolitiet som et af sine væsentligste redskaber til gennemførelsen af politikken. Der er ingen grund til at betvivle, at kommunistpartierne i denne fase mistede en stor del af den folkelige opbakning, som de havde skaffet sig under befrielsen og de første genopbygningsår.

Heller ikke gennemførelsen af disse faser foregik i et tomrum. Etableringen af det sovjetiske dominansforhold, måden det skete på og ikke mindst det videre historiske forløb peger på, at princippet om national selvbestemmelsesret har været en luftig

størrelse for Sovjet i hvert fald siden 2. verdenskrigs afslutning.

PZPRs dannelse og udvikling 1944-56

Men hvad brugte Sovjet så sit dominansforhold til? *Blev der skabt socialistiske samfund i Østeuropa?*

For at give kimene til at beskrive disse spørgsmål, vil vi i det følgende se på den importerede, eller påtvungne om man vil, udviklingsmodel - en model som på mange måder dannede baggrunden for arbejderopstanden i Poznan i 1956.

Det er vores opfattelse at en beskrivelse heraf må tage sit udgangspunkt i etableringen af PZPR, Polens Forenede Arbejderparti, og udbygningen af dets positioner i det polske politiske liv. Det er vigtigt her at holde sig for øje, at det så at sige konstrueres ovenfra med Sovjet som den reelle bagvedliggende drivkraft.

I mellemkrigstiden var Polen politisk set karakteriseret ved polske tilstande!

Udtrykket dækker over en yderst ustabil og arbejdsdygtig parlamentarisk situation, hvor et sammensurium af nationale minoriteter og politiske grupper gjorde det umuligt at opnå en sammenhængende og handlekraftig regeringsmajoritet. Det meste af tiden havde Polen et militærdiktatur, hvor storbønder og godsejere var den dominerende sociale basis. Kommunistpartiet var forbudt og alle oppositionelle kræfter blev udsat for skarp politisk forfølgelse. I 1938 blev kommunistpartiet (PKP) opløst på SUKPs foranledning, efter at partiets centralkomité i Moskva var blevet henrettet for 'nationalistiske afvigelser'. Kun ét medlem af PKPs centralkomité blev ikke henrettet. Det var Gomulka - der sad i tysk fængsel! I januar 1942, efter opløsningen af ikke-angrebspagten mellem Tyskland og Sovjet, blev partiet gendannet på initiativ af tidligere medlemmer af det gamle PKP, bl.a., Gomulka. Den negang under navnet PPR.

15. september 1948 blev Polens forenede Arbejderparti (PZPR) dannet ved en sammenlægning af

kommunistpartiet, PPR, og det langt større socialdemokratiske parti, PPS. PPS havde traditionelt en stor opbakning i arbejderklassen. På en national fagforeningskongres i 1945 støttede 2/3 af de delegerede PPS (5). I de første efterkrigsår var PPS et vigtigt støtteparti for det lille kommunistiske PPR, som sad inde med magten i den provisoriske regeringsdannelse i Lublin-komiteen, der havde opnået vestmagternes accept efter Sovjets pres på Jaltamødet. PPS bakkede op om de økonomiske reformer i genopbygningsfasen (se senere), og deltog via 'den demokratiske blok' i den parlamentariske kamp mod PSL, det store højreorienterede og vestvendte bondeparti under ledelse af Mikolajczyk, den tidligere premierminister i eksilregeringen i London. PSL forsvarede i det provisoriske parlament, Sejmen, godsejernes og bourgeoisiets interesser i striden om de økonomiske reformer.

PSLs største og eneste mulighed for et come back til den politiske magt i Polen lå i, at Sovjets løfte til vestmagterne om at afholde parlamentariske valg skulle blive til virkelighed. Og vestmagterne pressede kraftigt på i den begyndende koldkrigspropaganda mod Sovjet.

Inden valget den 17. januar 1947 havde det kommunistiske PPR taget sine forholdsregler mod PSL: arrestationer af PSL-kandidater, begrænsning af PSL-pressens oplag og i enkelte valgkredse var PSL-kandidaterne streget af valglisten (6). Valgets resultat blev, at den demokratiske blok fik 80% af de afgivne stemmer (7). Efter valgene fulgte massearrestationer af PSL-medlemmer og lukning af partiets lokalafdelinger. Efter at mulighederne for parlamentarisk opposition således var elimineret, flygtede Mikolajczyk og andre PSL-ledere til Vesten (8).

Det kan være svært at afgøre det faktiske indhold i hele valgproceduren. Alle kilder beskylder hinanden for det værste i dette spørgsmål - og der er næppe tvivl om, at ingen har noget at lade hinanden høre i dette skærpede opgør om Polens politiske frem-

tid. PSL, der repræsenterede de gamle, reaktionære kræfter og vestmagterne har ganske givet ikke forspildt nogen lejlighed til at kompromittere og chikanere deres modstandere. Begivenhederne blev da også anvendt i den vestlige anti-kommunistiske propaganda, og der kom protestnoter fra Storbritannien og USA, som jo var de lande, der havde været med til at indgå Jalta-aftalerne om afholdelsen af »frie og ubundne valg«. Men alene valgesultaterne og omstændighederne ved afholdelsen af valgene peger på, at de steder, i Polen såvelsom andre østeuropæiske lande, hvor parlamentariske valg ville underminere Sovjets indflydelse ved at indsatte ikke-sovjetvenlige kræfter, der ville de provisoriske, kommunistisk dominerede regeringer udsætte valgene, i givet fald forfalde deres resultater og om nødvendigt chikanere andre politiske kræfter på det groveste.

Op til Sejms-valget indgik PPR og PPS i november 1946 aktionsenhedsaftalen om »den demokratiske blok«, vendt mod PSL og den del af PPS, der modsatte sig nationaliseringerne indenfor indenrigshandelen i 1947 (9). Foråret 1947 førte aktionsenheden til arrestationer af denne del af PPS og store udrensninger af medlemsskaren (10). Det socialdemokratiske PPS var herefter klar til sammenslutning med PPR, men det skulle vise sig, at endnu en hurdle skulle overstås før sammenlægningsbestrebelseerne kunne få et resultat. Og nok en gang skyldtes det en udefra kommende påvirkning.

Sovjets kampagne mod titoismen og dens betydning for Polen

Sovjets overordnede linie om, at de enkelte østeuropæiske partier skulle underkaste sig Sovjets førerskab i alle afgørende politiske og økonomiske spørgsmål blev åbent anfægtet af Tito i Jugoslavien. Også i de andre lande var der stærke tendenser til at ville føre en mere nationalt betinget, selvstændig politik. Til eksempel kan nævnes at Dimitrov, lederen af det bulgarske kommunistparti, i januar 1948 fremsatte et forslag

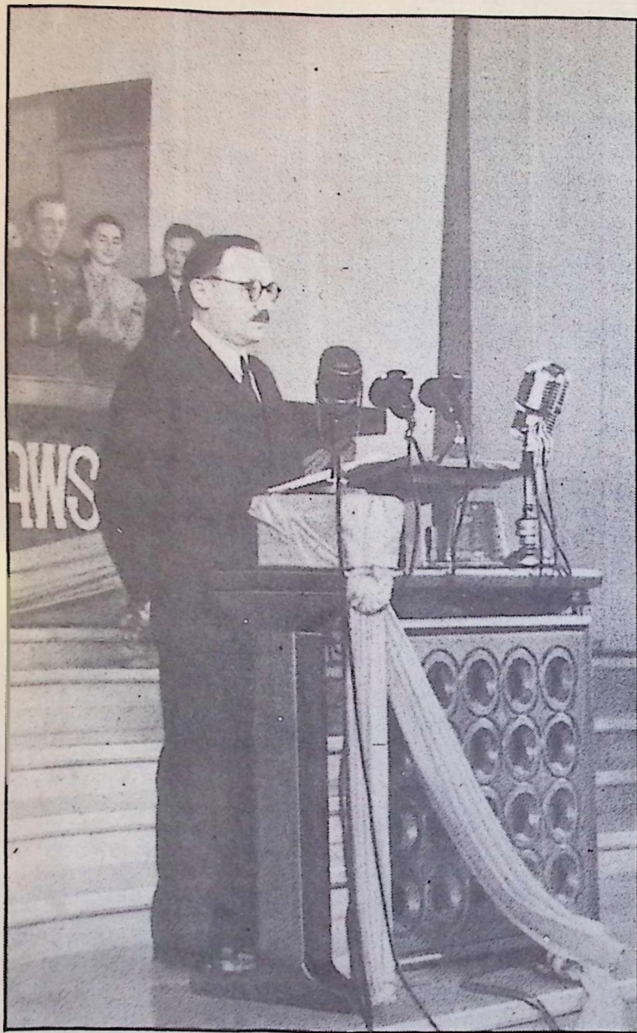
om en Balkan- og Donauføderation, der skulle omfatte alle folkedemokratiene og Grækenland (11). Polens Gomulka var ligeledes interesseret i en føderativ sammenslutning af folkedemokratiene.

Planen blev straks afvist af Sovjet, fordi tendenserne til selvstændighed fra de østeuropæiske kommunistpartiers side truede overherredømmet.

Titoist-kampagnen førte til at alle »titoistiske og nationalistiske« elementer i folkedemokratiene blev udrenset, som oftest fængslet og ikke sjældent henrettet efter absurde skueprocesser.

Til Sovjets officielle argumenter for denne hårdhændede afretning af de østeuropæiske partier hører: USAs og vestmagternes koldkrigs politik med handelsblokade, NATOs oprettelse, manglende udbetaling af krigsskadeserstatninger og nægtelse af Marshall-hjælp. Givet er det, at Sovjet blev truet af den vestlige verden med USA i spidsen, selvom noget kunne tyde på at hensigten med koldkrigspropagandaen også var at disciplinere den vestlige verdens befolkninger og indgyde dem en solid kommunistforskrækkelse for at øge opslutningen om USAs 'forsvar' for den frie verden. Men derfra og til at retfærdiggøre, at Sovjets politik overfor de andre landes »broder« partier nødvendigvis skulle foregå efter princippet frænde er frænde værst er der immervæk et spring.

I Polen var dele af både PPR og PPS en hindring for den totale underkastelse med deres krav om en »polsk vej til socialismen« baseret på national uafhængighed og modstand mod forceret kollektivisering af landbruget. På PPRs centralkomitémode i august-september 1948 blev Gomulka kritiseret for disse standpunkter. Han gik af som partisekretær, men beholdt foreløbig sine øvrige poster. I såvel PPR som det socialdemokratiske PPS blev der herefter igangsatt udrensninger af »nationale afvigere«. Mange blev desuden fængslet (12). Udrensningerne ændrede styrkeforholdene i medlemstal, så PPR op til sammenslutningen med PPS i december 1948 var blevet langt

Boleslawbierut, fra 1948 Gomulkas efterfølger som PZPR's førstesekretær, leder af den Moskva-orienterede fløj.

større. Mens PPS tidligere havde haft det formelle flertal i regeringen i forhold til det kommunistiske PPR, sad der i PZPRs politbureau nu kun 3 forhenværende PPSere mod 8 fra PPR (13).

Umiddelbart efter partidannelsen blev Gomulka afløst af Boleslaw Bierut som førstesekretær. På nationalkongressen i

1948, hvor Bierut overtog Gomulkas post, lagde han i opgøret med Gomulkas »polske vej til socialismen« stor vægt på, at det var nødvendigt at etablere nære forbindelser med Sovjet, og at Sovjet skulle have den ledende rolle i disse relationer. I løbet af 1949 var der flere udrensninger i det nye parti, men først november

1949 mistede de ledende nationalkommunister, herunder Gomulka, deres poster i centralkomiteen og andre organer (14). De fængsledes senere, men henrettelser og skueprocesser som i andre østeuropæiske lande fandt ikke sted. Man kan med rimelighed formode, at henrettelsen af polske kommunister i Sovjet i 1938 og den generelle nationalfølelse, der gennem århundreders national frihedskamp var veludviklet i Polen, kombineret med en traditionsbunden anti-russisk stemning, gjorde Polen mere ømfindtlig overfor sådanne tiltag.

Lineskiftet i 1948, hvor Sovjets indflydelse øgedes på partiapparatet og derigennem på udviklingen af Polen iøvrigt, passede ind i mønsteret for de øvrige østeuropæiske lande. Dog med Jugoslavien som undtagelse - de sovjettro kræfter var ikke stærke nok til at antaste Titos positioner.

Dannelsen af COMECON i 1949 styrkede selvsagt tendensen til, at de enkelte lande i deres indre økonomiske og politiske dispositioner blev underordnet Sovjet, og via Warszawa-pagtens indgåelse fik Sovjet kontrol over deres militærpolitik.

PZPR udbygger sine positioner

I årene efter partidannelsen søgte PZPR at styrke sine positioner. Ved et lovforslag, der blev vedtaget i Sejmen den 20. marts 1950 blev hele den lokale administration i Polen ændret. (15). De nationale råd, der var blevet oprettet i kølvandet af befrielsen på Lublin-komiteens initiativ, fik større magt. Funktionerne hos de tidligere provinsielle lovgivende og udøvende organer blev overført til de nationale råd, hvorved de sidste rester af et lokalt selvstyre fra førkrigstidens Polen blev fjernet. Nationalrådene var på alle niveauer besat af partiaktivister og dermed var vejen åben for PZPRs kontrol med den lokale administration. Dette system for statens lokale administration lå tæt op ad det, der herskede i Sovjet.

Den 22. juli 1952 vedtog PZPR i Sejmen en ny forfatning. Artikel

For tyskerne trak sig tilbage fra Warszawa, blev byen udsat for en systematisk søndersprængning af alle bygninger.

72 forbød at danne eller deltage i organisationer, hvis mål eller aktiviteter var vendt mod det politiske eller det sociale system og den lovlige orden i det polske folks republik (16). Forfatningen var stort set en kopi af den sovjetiske af 5. december 1936. Det grundlæggende træk i den var, at PZPRs ledende politiske rolle i Polen blev fastslået ved lov. Det indebar at Sejmen og det øvrige statsapparat gennem forfatningen var underlagt PZPRs politiske ledelse. Med vedtagelsen af forfatningen og indsættelsen af politisk pålidelige personer på de forskellige niveauer i statsadministrationen var PZPRs muligheder for at kontrollere og styre alt politisk liv i Polen blevet udvidet.

I og med at den politiske magt således var blevet centraliseret, blev Sovjets muligheder for at influere direkte på det politiske liv i Polen også øget. I 1949 blev en russer, Konstantyn Rokossowski, udnævnt til forsvarsminister efter Spychalski, der blev udrenset efter »højereafvigelse« (17), og i 1951 blev han også medlem af PZPRs politibureau (18). End-

videre blev mange russere indsat i både sikkerhedspolitiet og hæren. Den sovjetiske ambassadør i Warszawa havde meget vide beføjelser, idet han intervenerede direkte i regerings- og partianliggender.

Efter Rokossowskis indsættelse som forsvarsminister blev den polske hær moderniseret og stærkt udvidet fra 1949. Det skete af sikkerhedspolitiske årsager og må ses i sammenhæng med, at den kolde krig rasede, at NATO blev oprettet i 1949 og at Tyskland var i færd med at genopruste under amerikansk lederskab. Den øgede militære opbygning, der skete under henvisning til ydre faktorer, fik derved betydning for prioriteringen af økonomien, idet det var én af årsagerne til den store vægt der blev lagt på sværindustrien.

Den politiske omformningsproces må siges at være kendetegnet dels ved at Sovjet strammer sit greb om PZPR og dermed Polen, og dels ved at PZPR strammer sit greb om det politiske liv i Polen. I processen indgår et marionetregime, desuden bestemmer Sovjet

egenrådigt den politiske hovedlinje for PZPR og sætter senere russere direkte ind på betydningsfulde poster i det politiske liv i Polen. Det kan vel næppe undre nogen, hvis den traditionsbundne anti-russiske stemning (der i Polen kun overgås af den anti-tyske) herved har fået ny næring ved det åbenlyse sovjetiske dominansforhold.

Polen i ruiner

Efter anden 2. verdenskrig var det meste af Polens industriapparat smadret, og en stor del af landbruget var lagt øde af nazisterne. I den tyske strategi indgik den polske nations totale udsløttelse i overensstemmelse med den nazistiske doktrin om polakkerne som 'Untermenschen'. Alt polsk kulturliv og hele intelligentsiaen skulle udryddes. Almindelige polakker skulle maksimalt have 1-2 års skolegang for at de lige netop kunne fungere som arbejdskraft i de tyske fabrikker. I ingen anden nation var tabet af menneskeliv og ødelæggelsen af bygninger og produktionsudstyr af sådanne di-

mensioner som i Polen. Store godser og fabrikker blev overtaget af tyskerne, og store dele af den gamle herskende klasse blev systematisk udryddet. Sidstnævnte forhold kombineret med at den udenlandske kapital ikke blev lukket ind igen bidrog efter krigen til den relativt smertefrie nationalisering af alle væsentlige sektorer af den polske økonomi. I de første efterkrigsår fik Polen massiv hjælp fra UNRRA, FNs hjælpe- og genopbygningsadministration (19), som fortrinsvis gik til umiddelbar konsumption. Hjælpen satte Polen i stand til at udnytte sine knappe ressourcer til kapitalakkumuleringen i nøgleindustrier, såsom mine- og transportindustrien, samt i fødevarerproduktionen. Desuden lettedes rekonstruktionen både af landbrug og industri gennem overtagelsen af de tidligere tyske industri- og råstofområder i Vest- og Østpreussen med de store junkergodser i nord.

Polen genopbygges

Efter at Polen således lige havde fået næsen oven vande efter krigens omfattende ødelæggelser, påbegyndtes en tre års plan fra 1947 til 1950. Dens hovedformål var en genopbygning og igangsættelse af økonomien. Dog begyndte man allerede under træarsplanen at satse på en udvikling af industrien. Planen karakteriseredes også af nationaliseringer og øget statskontrol. Før krigen var omkring 1/3 af de polske aktieselskabers samlede kapital ejet af udenlandsk kapital, som gjorde 44,8% i 1935 og 40,1% i 1937 (20). Men i virkeligheden kontrollerede den udenlandske kapital langt mere af den polske industri, idet overvægten især var stor i nøgleindustrierne. Ved at lade staten spille en større rolle i industrien forsøgte det polske borgerskab samlet at dæmpe op imod den udenlandske kapital. Således kom staten til at tegne sig for mellem 93-100% af transporten, 100% af kommunikationen, 100% af produktionen af alkohol, tobak, kaliumsalte, flyvemaskiner og biler (21). Alt i alt udgjorde de statsejede virksomheders samlede værdi i 1930-31 22,5% af Polens

samlede industrielle og kommercielle rigdom (22).

Træarsplanens mål blev stort set opfyldt.

Polen omformes

Rekonstruktionsfasen skulle danne basis for den enorme transformationsproces, der blev planlagt med seksårsplanen fra 1950 til 1956. I denne fase skulle Polen omdannes fra et tilbagestående landbrugsland til en moderne industrination. Fundamentet for Polens industrialisering skulle skabes ved at lægge vægten på udviklingen af industrien - og især på produktionsmiddelindustrien, ud fra den opfattelse, at det var forudsætningen for en industrialisering overhovedet. Udviklingen i landbrugsproduktionen mente PZPR skulle komme fra den planlagte kollektivisering - statsfarme og kollektivbrug - fordi de ville være mere effektive end de private bønders produktion. Når landbruget således blev effektiviseret og kunne forsyne industriens arbejdskraft med fødevarer, kunne alle kræfter sættes ind i kapitalakkumuleringen - i industrien vel at mærke. Polen var i denne periode overladt til egne ressourcer, og der måtte således drastiske tiltag til for at opnå de planlagte mål for industrien. Dette gik især ud over investeringerne i landbruget.

Sværintustriens opprioritering i seksårsplanens industrialisering blev bygget op på en akkumulation med følgende kilder:

- en øget udnyttelse af arbejdskraftressourcerne ved tre-holdsskift, og overflytning af arbejdskraft fra land til by,
- en øget arbejdsintensitet ved belønninger for at øge produktionen, kampagner for socialistisk kappestrid og arbejdsdisciplin samt rationaliseringer,
- en koncentration af investeringerne i sværintustrien,
- en brandbeskatning af bønder og arbejdere.

I løbet af seksårsplanen undergik Polen faktisk enorme forandringer. En industrialiseringsproces blev gennemført, men det var forbundet med store omkostninger. Hverken letindustri, konsumindustri eller landbrug gen-

nemgik nogen videre udvikling. Og processen blev gennemført efter en enorm indsats med store afsavn for den polske befolkning.

Til eksempel kan nævnes, at ECEs sekretariat (Economic Commission for Europe) anslag reallønnen i Polen til at være 12% lavere i 1953 end i 1949, og først i 1956 kom man op over 1949-niveauet (23). Samtidig medførte processen en kolossal koncentration af beslutningerne hos de centrale planlægningsinstanser, uden at befolkningen, det være sig bønder eller arbejdere, havde indflydelses- eller påvirkningsmuligheder.

Netop til seksårsplanen knytter der sig nogle interessante omstændigheder, som passer ind i det øvrige mønster for det historiske forløb i Østeuropas udvikling efter 2. verdenskrig. Planen blev allerede præsenteret i principperne for den anden partikonkrets december 1948, men den blev dog først formelt ophøjet til lov i juli 1950, ca. 7 måneder efter den var trådt i kraft (24). Målene og tempoet var forhøjet enormt i forhold til målene fremlagt i 1948 (25). Flere kilder peger på, at opnormeringen af de produktionsmål, som de polske planlæggere selv havde lavet, skyldtes pres fra Sovjet (26). Disse kilder kan man selvfølgelig vælge at betvivle som troværdige. Men det står fast, at produktionsmålene blev forhøjet og når forhøjelsen ses på baggrund af den generelle politiske opstrammingsproces, som blev beskrevet tidligere er der grund til at tro, at Sovjet har gjort sin indflydelse gældende ved at diktere opnormeringerne.

Landbrugspolitikken i Polen 1944-56

I en beskrivelse af landbrugspolitikken i Polen efter befrielsen er det vigtigt at bemærke, at bønderne indtog en nøglestilling i samfundet, da de udgjorde langt den største del af den samlede befolkning. I 1949 15,6 mill. ud af en befolkning på 23,9 mill. (27).

Genopbygning

Ligesom industrien faldt udviklingen i landbruget i to tempi: en

genopbygnings- og en omformningsfase. I 1944 gennemførte PPR en jordreform. Ved denne reform blev jorden fra de store godser og de tidligere tyske områder eksproprieret til de jordløse bønder. PPR iværksatte reformen dels for at overvinde bondemassernes modvilje mod kommunisterne, dels for at ødelægge godsejernes økonomiske og politiske magt. Alle polske godser over 50 hektar blev udstykket, og desuden blev al jord, der ejedes af tyskere eller kollaboratører, eksproprieret uden hensyn til størrelsen. Jorden blev udstykket i lodder på ca. 5 hektar. Der blev udstykket 7 mill. hektar til ialt 1,2 mill. familier. Heraf lå 6,1 mill. hektar i de tidligere tyske områder. Resten af den eksproprierede jord overgik til nyetablerede statsbrug (28).

Løseligt anslået fik ca. 1/3 af alle bondefamilier glæde af jordreformen. Heraf var 3/4 jordløse bønder. PPRs mål med jordreformen var opfyldt. Bøndernes modvilje mod kommunisterne mindskedes, fordi deres vilkår rent faktisk blev bedre. Landbrugsproduktionen steg så meget, at det var muligt at forsyne hele Polen med korn og endda at eksportere en del i 1948 (29). Endvidere blev resten af godsejerklassen elimineret. Jordreformen medførte også, at det var muligt at bødfele både bybefolkningen og hæren.

Omformning

I 1948 startede den anden del af udviklingen. Denne gik ud på at gennemføre en kollektivisering af landbruget, således at bønderne lagde deres jordlodder sammen og dyrkede jorden i fællesskab. PZPRs intentioner med kollektiviseringen hang snævert sammen med målene for seksårsplanen. Landbrugets rolle var at forsyne industriens arbejdskraft med fødevarer, således at kapitalakkumulationen kunne tage fart i industrien. Kollektiviseringen skulle skabe et mere effektivt landbrug for derved at løsgøre arbejdskraft til byerne, og for at skabe et overskud til eksport. I seksårsplanen var det også planlagt, at den største produktion indenfor land-

bruget skulle foregå i kollektivbrugene. Men kollektiviseringen mislykkedes, og det fik betydning for opfyldelsen af seksårsplanen, da industriens forsyningskilde ikke fungerede.

Under jordreformens gennemførelse havde PPR tilbagevist rygterne om en senere kollektivisering. PPR lagde vægt på, at Polen ikke blot imiterede Sovjet. Det var nødvendigt at finde sin egen vej til socialismen og denne behøvede ikke at indebære en kollektivisering af landbruget. (30).

Men resolutionen fra Kominform den 29. juni 1948, som fordømte det jugoslaviske kommunistparti, annoncerede ved samme lejlighed kollektiviseringen af landbruget i de østeuropæiske lande. Derved lagde Sovjet op til, at det var den samme udvikling indenfor landbruget der skulle foregå på det samme tidspunkt i samtlige østeuropæiske lande, og det stod i modsætning til den linie, som PPR hidtil havde lagt frem i Polen om gradvise forandringer i landbruget.

Man må konkludere, at også hvad angik udviklingen af landbruget satte Sovjet sin politik igennem. Den polske delegation stemte for Kominform-resolutionen, mens Gomulka kritiserede både resolutionen og den polske delegation. Dette var én af årsagerne til Gomulkas udrensning. Ved et plenum for PPRs centralkomité i juli 1948 indvarsledes den nye etape i efterkrigstidens landbrugspolitik.

Det var så som så med bøndernes umiddelbare lyst til at indgå i kollektiviseringsprocessen, men kollektiviseres skulle der jo ifølge seksårsplanen. Man må her fremhæve, at PZPR var et byparti, der kun havde ringe erfaring med bønder og landbrug, selvom Polen i alt overvejende grad var et landbrugsland endnu. PZPR nedsatte ledende organer på forskellige niveauer ude på landet, som var ansvarlige for kollektiviseringsprocessen. Disse organer bestod mest af partimedlemmer uden landbrugserfaring og kun meget få bønder. De forstod ikke bøndernes mentalitet

og levevis, indtog en nedladende holdning til dem og tog ikke hensyn til bøndernes meninger. PZPR satte ikke på ideologisk påvirkning af bønderne, der heller ikke blev inddraget i planlægningen af landbrugsudviklingen.

PZPRs landbrugsaktivister skulle sætte seksårsplanens intentioner igennem og de gjorde en dyd ud af at oprette så mange kollektivbrug som muligt (31). Indenfor brugene satte de så høje produktionsmål som muligt uden at tage hensyn til det enkelte brugs særlige vanskeligheder. Derved blev bønderne presset til at indgå i kollektivbrugene. Hvis de ikke deltog skulle de betale mere i skat, levere mere til staten, og de kunne ikke købe sæd og redskaber. Hvis skatterne ikke blev betalt, blev bønderne fængslet. Ville de undgå alle disse ulykker, måtte de indgå i kollektivbrugene. Bøndernes eneste protestmulighed overfor de statslige tvangsforanstaltninger var at nedsætte produktionen, hvilket medførte at megen landbrugsjord kom til at ligge brak.

Der var således gode grunde til at kollektiviseringspolitikken slog fejl. I 1949 var de kollektive brug i besiddelse af 0,2% af den samlede arejor og i 1955 havde de 9,2 % (32). I 1953 blev det tydeligt for PZPR, at kollektiviseringen var mislykket og at de driftige brug der havde eksisteret var blevet ødelagt. Grunden til kollektiviseringsproblemer må også ses i bøndernes manglende entusiasme og manglen på tekniske hjælpemidler, som skyldtes den manglende prioritering af letindustrien.

Dette medførte dårlige levevilkår for både bønder og arbejdere, og levevilkårene var ikke for gode i forvejen. Fødevarepriserne steg, reallonnen faldt og der var konstant mangel på madvarer.

På PZPRs 9. plenum i oktober 1953 udtalte Bierut, at kollektiviseringen var slået fejl. Skylden blev lagt på partiets landbrugsaktivister, fordi de havde under vurderet de individuelle bønders betydning og tvunget dem til kollektiviseringen. Nu skulle staten hjælpe disse brug og industriproduktionen af produktionsmidler til landbruget skulle udvides, således at disproportioneringen

mellem sværindustrien og landbruget kunne mindskes. (33).

Men skaden var sket. Hvad PPR måtte have vundet i sympati blandt bondebefolkningen under jordreformen var nu sat over styr ved en hovedløs, forceret tvangs-kollektivisering. I 1956 udtaltes fra PZPRs side, at kollektiviseringen havde været en fiasko, og at kollektivbrugene var mindre produktive end private brug. Dette medførte masseopløsning af kollektivbrugene og dermed kollektiviseringspolitikens endelige skibbrud.

Konklusioner på udviklingsstrategien

Hovedformålet efter krigen var at få produktionen på fode igen. Dette lykkedes stort set gennem jordreformerne på landet og treårsplanen i byerne. Intentionerne med seksårsplanen fra 1950-1956 var at omdanne Polen fra et tilbagestående landbrugsland til en moderne industrination. Udviklingsmodellen med hovedvægt på sværindustrien og manglende prioritering af letindustri og landbrug var den samme model, som Sovjet havde anvendt i 30'erne. Modellen blev i Polen importeret/påtvunget, uden at man overvejede andre måder at udvikle landet på. Efter at have ydet en gigantisk indsats med store afsavn blev der opbygget en industri og en infrastruktur. Men der skabtes en skæv produktionsstruktur, og levevilkårene for bønder og arbejdere blev ikke forbedret i en grad der stod mål med anstrængelserne i den forcerede industrialiseringsproces. På grund af den hårdhændede akkumulationsproces havde arbejderne ingen købekraft - og hvis de havde haft det var der ingen fødevarer at anskaffe. Og landbruget havde ikke kapital til at anskaffe tekniske hjælpemidler, der iøvrigt heller ikke var til at købe, fordi der ikke var lagt vægt på fin- og letindustri.

Om de politiske forhold kan man med sindsro konstatere, at gennemførelsen af seksårsplanen var karakteriseret ved, at masserne ikke blev inddraget i beslutningsprocesserne. Alt blev be-

sluttet på topplan, helt ned i de mindste detaljer, både indenfor landbrug og industri. Bønderne blev ikke draget aktivt ind i planlægningen af kollektiviseringen og arbejderne havde ingen medbestemmelse i industrialiseringen.

Magtforskydningen i SUKP og »det polske forår«

Når vi tidligere beskrev Bieruts justering af seksårsplanen i 1953, så er der grund til at bide mærke i årstallet. Og det samme bør man gøre når PZPR i 1956 udtalte at kollektiviseringen var slået fejl.

Efter vor vurdering kan det kun forstås på baggrund af hændelser i SUKP. I 1953 døde Stalin og det affødte skarpe magtkampe og opblussen af politiske modsætninger - både i SUKP og de østeuropæiske partier - og en vis liberalisering blev sat igennem.

I Polen gik dele af partimedlemmerne også ind i en kritik af den politiske linie. Kritikken blev især rettet mod sikkerhedspolitets magtbeføjelser og gerninger, og den kom endog op til overfladen i det officielle partiblade "Trybuna Ludu" i oktober 1954 (34). Kritikken førte til at der rent faktisk skete en vis lettelse af undertrykkelsen. Der blev foretaget en del udrensninger i sikkerhedspolitiet og politiske fanger blev løsladt - heriblandt Gomulka i december 1954.

I stigende grad begyndte de intellektuelle - hyppigt partimedlemmer - at reagere på liberaliseringstendenserne. Det politiske liv i Polen blev som helhed genstand for mere åben debat. Og kritikken greb efterhånden om sig til også at omfatte en fordømmelse af det sovjetiske overherredømme. Et emne der hidtil havde været tabu i Polen. Da synspunkterne fandtes i PZPR havde partiet svært ved at tæmme kritikken.

SUKP's 20. partikongres i februar 1956 gav ny næring til den politiske gæringsproces.

Hrustjovs »hemmelige« tale om Stalintidens grusomheder og fejlgreb fik blandt andet til følge at en række fængslede og allerede

henrettede bolsjevikker blev rehabiliterede - og rundt omkring i Østeuropa fik man nu travlt med at rehabilitere titoister/nationalister, der var blevet henrettet eller fængslet i 1948.

De gamle modsætninger blev skærpet i PZPR og partiets handlingslammelse blev udnyttet af de intellektuelle til at intensivere kritikken.

Et lille studenterblad 'PoPrustu' blev overtaget af en gruppe unge kommunister, og her fremførtes den mest vidtgående kritik af systemet. Bladets oplag voksede hurtigt til ca. 90.000(35), og endnu flere må formodes at have læst det.

Kritikken bredte sig og på arbejdspladserne øgedes utilfredsheden med de dårlige levevilkår, det opskruede arbejdstempo, den manglende medindflydelse og partikadrenes privilegier.

Man anfægtede ikke partiets rolle eller systemet som sådan, men stillede primært krav om øget indflydelse og kontrol indenfor stat, parti og fagforeninger.

Den uafklarede politiske situation bevirkede imidlertid at partiet i længden havde vanskeligt ved at styre kritikken. Da sikkerhedspolitiet ikke længere havde uindskrænkede beføjelser og man kunne sige sin mening uden at risikere sit hoved var det som at bringe en gryde i kog.

Strejker og demonstrationer forekom flere steder i Polen, og med arbejderopstanden i Poznan i juni 1956 blæste låget af gryden.

Modsætningerne indenfor PZPR

I tiden efter Poznan-opstanden og frem til PZPR's 8. plenum den 19. oktober rasede magtkampen indenfor partiet.

Modsætningerne gik imellem reformfløjen og den såkaldte Natolinfløj, opkaldt efter deres mødested.

Reformfløjen bakkede i nogen udstrækning op om de krav, der var blevet rejst om øget demokratisering og liberalisering. Denne fløj indså, at det var nødvendigt at sadle om for at holde den polske befolkning i ro, og at det i det hele taget var i deres interesse at gennemføre en vis, libera-

lisering, fordi det stærkt centraliserede, stivnede og overbureaukratiske system hæmmede produktionen. Bønder og arbejdere nedsatte nemlig produktionen i tavs protest mod de bestående forhold. I det ustabile politiske klima efter Poznan-opstanden kunne utilfredsheden nemt slå over i åbent oprør, der ikke ville kunne styres.

På baggrund af sådanne overvejelser kunne man iagttagende en kovending i PZPR's ledelse i holdningen til opstanden.

I partibladet »Tribuna Ludu« hed det i en overskrift den 29. juni: »Fjendtlige agenter havde held til at provokere gadeuroligheder.« (36). Det var Natolinfløjens holdning, der her kom til udtryk.

Nogle dage senere, nemlig allerede den 6. juli ændredes de officielle udtalelser om opstanden på reformfløjens foranledning:

»Poznanarbejdernes strejkeaktion var i et betragteligt omfang forårsaget af bureaukratisk forvridding af den proletatiske stat.« (37).

Alene denne kovending på så få dage siger en hel del om uenighederne i PZPR.

I løbet af de næste uger blev reformfløjen styrket på Natolinfløjens bekostning. Dette skyldtes dels at reformfløjen havde større opbakning i befolkningen og dels at Natolinfløjens magt var blevet væsentligt indskrænket ved de omfattende udrensninger i distriktspolitiet.

SUKP delte Natolinfløjens vurdering af Poznanopstanden. Ved PZPRs 7. plenum den 18. juli var den sovjetiske premierminister Bulganin og forsvarsminister Zhukov til stede — og de angreb i stærke vendinger Poznan-opstanden som udenlandske provokatørers værk. Men for første gang siden Polens oprettelse som folkedemokrati i 1944 opponerede en del af ZPRPs ledelse overfor SUKP og fastholdt, at arbejderens opstand var en forståelig reaktion på dårlige levevilkår og at ansvaret lå på de centrale autoriteter.

På dette plenum fik reformfløjen flertal og den sovjetiske partiledelses fortolkning af opstanden

blev overset. I stedet blev der vedtaget en resolution der påpegede, at den førte landbrugs-politik med tvangskollektivisering var slået fejl, at 6-årsplanens normer havde betydet dårlige arbejdsvilkår og for lave lønninger til arbejderne. Endelig blev det i resolutionen trukket frem, at der var sket en bureaukratisering af partiet, som havde hæmmet demokratiet.

Den kritik, der her blev fremsat, var på mange måder i overensstemmelse med de synspunkter, Gomulka havde fremført i 1948, og i august blev han da også genoptaget i partiet. I disse måneder påbegyndte reformfløjen forhandlinger med Gomulka for at opnå hans genindtræden i tidligere funktioner. I den politisk sprængfarlige situation var Gomulka en særdeles betydningsfuld person. I perioden for 6-årsplanens gennemførelse i 1950 til 56, havde han været i fængsel og kunne derfor ikke klandres for de begåede synder. Han havde tværtom stået i modsætning til den førte politik. Dette set i sammenhæng med hans betydelige indsats som modstandsmand under krigen gjorde ham populær i den polske befolkning.

Begivenhederne i oktober 1956

Op til PZPR's 8. plenum den 19. oktober vandt reformfløjen stadig mere terræn i forhold til Natolinfløjen, og det lå ret klart, at et flertal i centralkomiteen ville vælge Gomulka til førstesekretær.

Det springende punkt var Sovjets holdning. Hvordan ville de stille sig til, at Polen skulle ledes af en person, de få år forinden havde stemplet som imperialist-agent?

Om morgenen den 19. blev det meddelt den overraskede forsamling, at en sovjetisk delegation med Hrustjov, Molotov og andre prominente personer *uannmeldt* var ankommet til Warszawa.

Ingen kunne være i tvivl om, at de var kommet for at hindre valget af Gomulka og beslutninger om vidtgående reformer, der måske ville kunne løsrive Polen fra Sovjets overherredømme.

Sovjet var villig til at gå langt for at gennemtrumfe sin vilje — delegationen kom ikke alene — russiske tropper både ved den polsk-sovjetiske grænse, ved grænsen til DDR og i selve Polen var mobiliseret, og der var russiske troppebevægelser ved Warszawa.

Der gik meddelelser om situationen ud til Warszawa's befolkning, og en massemobilisering blev rejst. Warszawa's bykomité organiserede mobiliseringen og sørgede for, at der blev uddelt våben til fabrikernes partceller. Samtidig blev alle nøglebygninger i byen besat af polsk militær, der gjorde sig klar til at yde modstand i tilfælde af sovjetisk angreb. Ved grænsen blev der affyret skud, da russiske tanks nærmede sig.

Bykomitéen arbejdede ihærdigt på at kanalisere arbejderens harme over i krav om at få Gomulka genindsat og støtte til reformfløjen. Disciplinen var fuldkommen. I 24 timer var arbejderne mobiliseret uden at der forekom uroligheder.

I mellemtiden holdt Gomulka og reformfløjen i centralkomiteen forhandlinger med russerne. Polakkerne stod stærkt overfor russerne, idet de kunne true med regulært oprør fra de mobiliserede arbejdere og soldater, og under forhandlingerne blev der sendt tusindvis af støtteresolutioner til Gomulka fra arbejdermøderne med krav om demokratisering og national uafhængighed (38).

Efter lange forhandlinger gav russerne sig. Delegationen fløj tilbage til Moskva og tropperne fik ordre til at trække sig tilbage til kasernerne.

Det var et sammenspil af flere faktorer, der fik russerne til at give sig. Udsigterne til væbnet opstand og det faktum, at den sovjetiske forsvarsminister i Polen, Rokossowski, ikke kunne garantere, at de polske tropper ville forholde sig i ro må have spillet en ikke uvæsentlig rolle.

Hvis man ser på udviklingen efter Gomulkas genindsættelse som førstesekretær er der grund til at formode, at Gomulka og reformfløjen har overbevist russerne om, at Polen ikke ville løsrive sig fra Sovjet ved at melde

Den tilbagevendte Gomułka taler ved et masseøde i Warszawa 1956.

sig ud af Warszawa-pagten. Ligeledes må man antage, at russerne indså, at Gomułkas tilbagevenden ville være den eneste garant for, at demokratiseringen blev holdt under kontrol.

Den 24. oktober talte Gomułka ved det største massemøde i Polens historie til en begejstret menneskemængde. Der var ingen tvivl om den store popularitet han nød i befolkningen.

Men allerede i denne tale indvarslede Gomułka, at »det polske forår« nu var omme. Talen sluttede med at opfordre polakkerne til at trække i arbejdstøjet igen og ophøre med debatter og demonstrationer. Om forholdet til Sovjet sagde han ifølge Land og Folk den 25. oktober 1956:

»De gensidige forbindelser mellem partier og landene i den socialistiske lejr skulle ikke give grund til misforståelse, for det er socialismens grundlæggende væsen.

Disse forbindelser bør baseres på den internationale arbejderklasses solidaritet, tillid og gensidig venlig kritik, hvis den bliver

nødvendig«. (Vor udhævnning, 39).

Samme dag rullede sovjetiske tanks ind i Ungarn for at knuse den ungarske revolution.

Reformfløjen ved magten

Reformfløjen havde nu opnået den fulde politiske magt i PZPR. Herefter påbegyndtes en lang som opstrammingsproces, hvor de demokratiseringsbestrebelse, der havde åbnet op for en reel indflydelse for masserne på de politiske beslutningsprocesser, blev inddæmmet.

Det drejede sig om arbejdderrådene, der blev omdannet til rene samarbejdsudvalg. Og de organer der havde leveret den mest vidtgående kritik blev stoppet. Po Prostu blev forbudt og hele redaktionen på »Tribuna Ludu« blev fyret.

På mere ufarlige områder skete der dog en del forandringer. De mest åbenlyse eksempler på sovjetisk indflydelse blev fjernet. Rokossowski fik sygeorlov og blev sammen med andre sovjetiske militærledere sendt hjem. På det

kulturelle område blev en større liberalisering tilladt.

Det stod efterhånden klart, at reformfløjens modstander var skiftet fra at være Natolinfløjen til at være de tidligere forbundsfæller — nemlig de dele af befolkningen, der krævede demokrati og medindflydelse. Man må sige at Gomułkas politik ikke var væsensforskellig fra Natolinfløjens — det drejede sig stadig om at øge økonomiens effektivitet, men metoderne var blot anderledes, og tempoet knap så forceret. Gomułka formåede at genetablere parti-burokratiets egenrådige kontrol over produktionslivet — radikale arbejderledere på basisplan, som var medlemmer af PZPR, blev hurtigt sat ud af spillet.

Sidstnævnte var blot blevet benyttet i spillet om magten, ved at utilfredsheden var blevet kanaliseret over i et krav om genindsættelse af Gomułka.

B.B. og S.J.

Kildehenvisninger.

1. Ørum, Tanja: »Klassekampene i Polen, dokumenter fra arbejderopstandene i 1956, 1970-71 og 1976.« Forlaget Tiderne Skifter, Kbh. 1977 side 23.
2. Lane and Kolankiewicz: »Social Groups in Polish Society.« New York, 1973, side 100.
3. sammesteds side 100, note 1.
4. Herbert Feiss: »Churchill, Roosevelt and Stalin — The War They Waged and The Peace They Sought.« Princeton University Press 1957, side 520.
5. Gluckstein, Ygael: »Stalins Satellites in Europe.« George Allen and Unwin Ltd. 1952, side 179.
6. Dzeiwanowski, M.K.: »The Communist Party of Poland.« Cambridge, Massachusetts 1959, side 204.
7. sammesteds, side 204.
8. sammesteds, side 206.
9. Rhode, Gotthold: »Polen als Volksdemokratie.« Osteuropa Handbuch 1959, side 237.
10. Ross, Hans: »Geschichte der polnischen Nation 1916-1960.« Stuttgart 1964, side 230.
11. Claudin, Fernando: »Krisen i den kommunistiske verdensbevægelse.« Bind 2, Paris 1970, side 467.
12. Dzeiwanowski... side 208.
13. sammesteds, side 218.
14. sammesteds, side 211.
15. sammesteds, side 228.
16. Halecki, Oskar: »Poland.« New York 1957, side 81.
17. Bethell, Nicolas: »Gomulka, His Poland and His Communism.« London 1969, side 173.
18. Osteuropa Handbuch, 1959, side 241.
19. Zaubermann, Alfred: »Industrial Progress in Poland, Czechoslovakia and East Germany 1937-62.« London 1964, side 41.
20. Tidsskriftet Proletar nr. 4/5 sept. 1973, side 6.
21. sammesteds, side 6.
22. sammesteds, side 6.
23. »Economic Bulletin for Europe.« Bind 9, nr. 3.
24. Staar, Richard: »Poland 1944-1962.« New Orleans 1962, side 95.
25. Alton Tshad P.: »Polish Postwar Economy.« New York 1955, side 117.
26. Staar... side 95 og A. Korbonski: »Politics of Socialist Agriculture in Poland 1945-1960.« New York and London 1965, side 215, note 3.
27. Lane and Kolankiewicz... side 328, appendiks 2, tabel 1.
28. Staar... side 82.
29. A. Korbonski... side 156, note 57.
30. Korbonski... side 138.
31. sammesteds, side 172.
32. Hegenbarth, Stanislaw: Die Landwirtschaftlichen Produktionsgenossenschaft in Polen.« Osteuropa Handbuch nr. 25. (1-6), 1975, side 259.
33. Korbonski... side 218-219.
34. Syrop, Konrad: »Spring in October.« London 1957, side 23.
35. Harman, Chris: »Bureaucracy and Revolution in Eastern Europe.« London 1974, side 100.
36. Ørum, Tanja... side 23.
37. sammesteds, side 23.
38. sammesteds, dokumenterne 3-5, 7, 9.
39. sammesteds, side 28.

Anbefalelsesværdig litteratur:

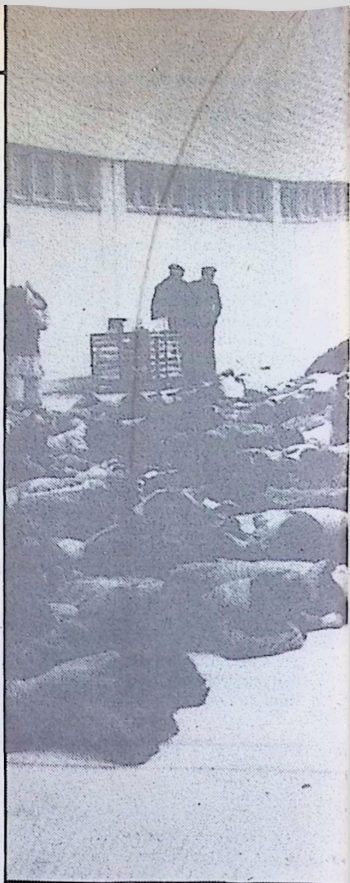
- »Klassekampene i Polen.« Tanja Ørum. Tiderne Skifter 1977. Kbhvn.
- »Krisen i den kommunistiske verdensbevægelse.« Fernando Claudin. Modtryk 1978. Viborg.
- »Socialismens historie.« Bind 3 af Benito Scocozza. Suenssøns Forlag 1980. Kbhvn.
- »Bureaucracy and Revolution.« Chris Harman, Pluto Press 1974. London.

Efter militærkuppet den 12. september sidste år erklærede generalerne straks, at de havde magten for at sikre demokratiet i Tyrkiet, og at de ville overholde de internationale militære og økonomiske aftaler, de tidligere regeringer har indgået.

USA og Vesttyskland lagde ikke spor skjul på, at de fortsat ville yde økonomisk og militær støtte. Stemningen i NATO-hovedkvarteret i Bruxelles var meget positiv overfor den nye situation i partnerlandet, og europæiske udenrigsministre og regeringer har ytret forståelse for kuppets 'nødvendighed'. Der er efterhånden blevet åbnet helt op for kreditter fra IMF (Den internationale Valutafond). Der hersker en nærmest uhyggelig overensstemmelse mellem den positive holdning, USA, Vesttyskland, EF og NATO har indtaget overfor juntaen, og opfattelsen hos størstedelen af de vestlige massemedier.

Efterhånden hersker der nærmest fuldstændig stilhed omkring situationen i Tyrkiet, og pressen virker ikke særlig interesseret i at få informationer frem. Hvis man sammenligner med den opbakning, bevægelsen mod den chilenske og græske militærjunta har fået, er det deprimerende at se, hvordan selv dele af venstrefløjens lader sig desorientere af den ligegyldighed, der er blevet skabt af forskellige massemedier og politikere.

Et militærdiktatur, som skal redde demokratiet — det er en ordentlig kamel at skulle sluge. Og det, der sker i Tyrkiet, gør det såmænd heller ikke særligt indbydende at sluge den.

SITUATIONEN I TYRKIE OG BAGGRUNDEN FOR

Situationen efter kuppet

Endnu idag hersker der undtagelsestilstand og spærretid over hele Tyrkiet.

Parlamentet er opløst, partierne forbudt, forfatningen sat ud af kraft, al form for politisk og samfundsmæssig aktivitet er forbudt.

Over 100 parlamentsmedlemmer er blevet anholdt, og flere af dem, for størstedelens vedkommende socialdemokratiets (CHP — det Republikanske Folkepartis) venstrefløjens folk og medlemmer af

det kurdiske mindretal, er stadig arresterede og skal stilles for retten.

Samtlige kreds- og provinsparlamerter og -råd er ophævede, borgmestrene er afsatte og erstattede med militærfolk; alle demokratiske og faglige rettigheder er suspenderede.

Den progressive tværsocialistiske fagsammenslutning DISK, der tæller ca. 650.000 aktive medlemmer i 39 fagorganisationer, er blevet forbudt. De faglige

ledere fra toppen til tillidsmandsplanet forfølges og arresteres. Strejkende i metal-, glas- og tekstilbranchen, hvori der deltog omkring 60.000 arbejdere, blev knust, slow-down-aktioner på virksomhederne besvares med arrestationer.

Den populære venstrefløjssavis Demokrat er blevet forbudt; adskillige journalister og pressefolk, men også progressive advokater, læger og videnskabsmænd er fængslede. Aviser, bøger, radio,

T KUPPET

fjernsyn, plader, bånd står under streng kontrol, ligesom undervisningen i skoler og på universiteter.

Der er blevet oprettet særdomstole (militærdomstole) uden appelmuligheder, og særlove, der bl.a. medfører fængselsstraffe for udspredelse af 'rygter'.

Den brutale undertrykkelse af det store kurdiske mindretal er voldsomt forøget.

Såkaldte 'venstrestremister' skydes under fingerede 'ildkam-

pe'. Alene i Bursa var der i løbet af en uge fem mennesker, der 'faldt ud' af et vindue fra femtesalen af en politistation.

Øjenvidner har fortalt, at stationer i Izmir, Usak, Adana og Diyarbakir har været fyldt med anholdte — ligesom efter kuppet i Chile.

Titusinder af mennesker blev arresteret allerede i løbet af de første to uger efter kuppet, og arresterationsbølgen fortsætter.

Flere arresterede er blevet dømt til døden, de første henrettelser har fundet sted.

Er det virkelig sådan, man redder et demokrati?

Tyrkiets økonomiske krise og den inter- nationale 'Tyrkiet-hjælp'

Kuppet kom ikke uventet. Der

havde allerede i december og januar været trusler om kup fra generalernes side, og et militærkup blev mere og mere sandsynligt, da Demirel-regeringen (AP — Retfærdighedspartiet) viste sig ude af stand til at gennemføre det økonomiske og politiske saneringsprogram, som IMF, Verdensbanken og de vestlige lande — især USA og Vesttyskland krævede.

I de sidste år har Tyrkiet oplevet sin hidtil alvorligste økonomiske krise. Uden overdrivelse kan man sige, at landet var bankerot. Udlandsgælden var kommet op på 19.5 mia. US-dollars, betalingsbalanceunderskuddet var på 2 mia. dollars i begyndelsen af 1980. På grund af den permanente mangel på fremmed valuta var der ingen mulighed for at betale gælden eller bare renter.

△ OLDTIDSBY

KORT OVER TYRKIET

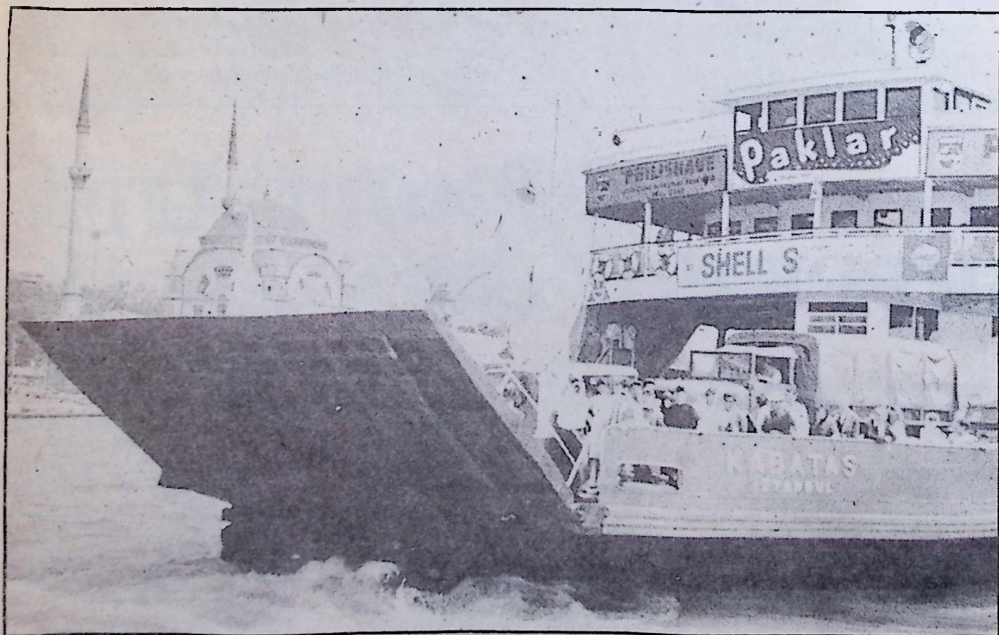
ne tilbage eller at få nye kreditter til nye import og investeringer.

Denne situation skyldes Tyrkiets fuldstændige afhængighed af de vestlige kapitalistiske lande —

især USA og Vesttyskland; sidstnævnte har i de sidste år overtaget USAs hidtidige førerstilling overfor Tyrkiet.

Tyrkiet har ingen selvstændig,

udviklet industriproduktion, men kun en montage- og emballageindustri. Næsten alle store industrivirksomheder er fuldstændig eller delvis i hænderne på uden-

Tyrkiets underudvikling skyldes afhængigheden af de vestlige kapitalistiske lande.

De to sidste regeringsledere inden kuppet. Tv. Demirel, A P (Retfærdighedspartiet) og til højre hans forgænger Ecevit, C H P (Socialdemokratiet).

landsk kapital. Produktionen er komplet afhængig af importen af halvfabrikata og industriråvarer fra det imperialistiske udland. Da kapitalforrentningen kun kan realiseres, når importen er sikret på disse grundlæggende områder, er det klart, at det hjemlige tyrkiske monopolborgerskab kun kan realisere sin profit ved at samarbejde med den store udenlandske kapital. Men for selve landet og det store befolkningsflertal betyder denne forrentning ikke nogen udvej af den permanente krisesituation og de elendige levevilkår.

Da eksportindtægterne i det underudviklede Tyrkiet ikke dækker de stigende omkostninger ved den nødvendige import, er resultatet af denne importafhængige industrialisering et kronisk underskud på betalingsbalancen og et permanent behov for nye lån. Mangelen på fremmed valuta fører selvfølgelig til en manglende udnyttelse af produktionskapaciteten, og dette betyder for befolkningen en stor arbejdsløshed, pristigninger og reallønsfald.

Tyrkiets underudvikling er alt andet end en naturgiven ting; den

har sine historiske rødder i bl.a. den måde, hvorpå Tyrkiet blev inddraget i det vestlige kapitalistiske økonomiske og militære system efter 2. verdenskrig. Det tyrkiske monopolborgerskab solgte Tyrkiets nationale interesser til USA-imperialismen, og Tyrkiet fik anvist sin mindreværdige stilling som levnedsmiddelleverandør og agrarland i Marshallplanen. Alt dette kan man roligt betegne som et historisk forrædderi mod den tyrkiske arbejder- og bondebefolkning.

Da nu enhver af Tyrkiets muligheder for tilbagebetaling af sin gæld var fuldstændig udtømt, startede de internationale kreditorer IMF, Verdensbanken, OECD og de vestlige regeringer — frem for alt USA og Vesttyskland — den største hjælpeaktion for Tyrkiet, der nogensinde havde været iværksat.

Selvfølgelig kunne man ikke risikere, at et økonomisk så afhængigt og strategisk så betydningsfuldt land som Tyrkiet på grund af en krisesituation muligvis gled ud af det vestlige økonomiske og militære system. Det internationale hjælpeprogram

— der banede vejen for private kreditorer og konsortier — omfattede nye kreditter på over 3 mia. dollars (tilbagebetaling af gamle kreditter blev udskudt, renter blev udsat).

'Hjælpen' var knyttet til krav om bestemte kriseforanstaltninger. Tyrkiet skulle gennemføre et stramt saneringsprogram efter 'chilensk model' (gammelkendt Friedmann-økonomi). Programmet gik ud på at udvikle Tyrkiets industriproduktion på grundlag af en eksporterende økonomi. For at kunne forøge eksporten ville man som første skridt forøge produktionen, og det kan selvfølgelig med Tyrkiets nuværende økonomiske struktur kun ske ved at forøge importen af halvfabrikata ved hjælp af nye lån og ved at tiltrække udenlandske kapitaler med henblik på nye investeringer.

For at realisere denne plan fremlagde Demirel-regeringens økonomiske rådgiver Turgut Ozal på IMF's bud den 24. januar sidste år et saneringsprogram efter monetaristiske principper, der gik ud på at ophæve alle restriktioner for udenlandsk kapital gennem åbning af alle økonomiske sektorer.

Massedemonstration mod fascisme og tortur.

også dem, der indtil nu har været forbeholdt statslige virksomheder; endvidere at yde skatte-, kredit- og importbegunstigelser, garantere fri profitoverførsel, frigive bankrenterne, nedskære og stoppe subventionering af statsvirksomhederne. Lønningerne skulle fastfryses (det ville bl.a. indebære, at det var slut med strejker, og at fagbevægelsen blev sat ud af spillet i fem år). Politisk 'stabilitet' var nødvendig.

Som det har vist sig i Chile, kan et sådant økonomisk program kun gennemtvinges ved massiv undertrykkelse af og brutal vold imod befolkningen, da det nemlig har katastrofale følger for folkets levevilkår: I år kom arbejdsløsheden op på 25 pct. De statslige virksomheder, der for det meste producerer forbrugsgoder (hvis priser indtil nu har været fastlagte af statslige subventioneringer), kan ikke konkurrere med de store gennemrationaliserede udenlandske kapitaler — flere tusinder vil miste deres arbejdspladser. Mange små håndværksvirksomheder går nedenom og hjem på grund af rentepolitikken. I de første syv

måneder af Demirel-regeringen var der 515 firmaer med en samlet kapital på 250 mill. tyrkiske lire, der gik fallit. Den tyrkiske valuta forringedes med 60 pct. i forhold til udlandet. Den årlige inflationsrate lå i foråret allerede på 130 pct. og vil i år komme op på 260 pct. Reallønnen sank efter de seneste prisstigninger med omkring 30 pct., leveomkostningerne er steget med 200-250 pct.

Det tyrkiske lægekammer har allerede konstateret en voldsom underernæring og en stigning i børnedødelighedsraten.

Dette er baggrunden for de store sociale og politiske konflikter, der svulmede op til en borgerkrigslignende situation før kuppet.

Demirel-regeringen prøvede på at gennemtvinge kriseforanstaltningerne, men da det viste sig, at den ikke kunne komme afsted med det, kom kuppet og generalerne har nu påtaget sig at virkeliggøre præcis det samme saneringsprogram — til dels med de samme folk (Turgut Ozal).

Det ligger derfor helt i tråd med disse intentioner, når juntaens

første skridt til 'forsvar af demokratiet' mod 'anarkiet' var at kvæle den faglige modstand i landet og forbyde DISK.

Den politiske situation før kuppet

Generalernes kup kom som et resultat af den månedlange terrorkampagne, som tyrkiske fascistter, militær og politi har ført mod Tyrkiets befolkning.

Undertrykkelsen rettede sig især imod arbejderne, slumkvarterernes beboere og småbønderne på den ene side og de nationale og religiøse mindretal (f.eks. kurderne og alevit-folkene) på den anden side. I de sidste fire år er over 5000 mennesker blevet ofre for politisk vold i Tyrkiet, 2-3000 alene under Demirel-regeringen. Den fascistiske bevægelse i Tyrkiet konsoliderede sig på samme tid som den demokratiske og venstreorienterede bevægelse, nemlig sidst i 60'erne og først i 70'erne.

Ideologisk byggede den på pan-tyrkisme, panislamisme, forestillingen om et storosmanisk rige, racisme og antikommunisme

(hvor den ved kommunisme forstås enhver form for blot demokratisk opposition eller kritik). Fascisternes legale organisationsform blev partiet MHP (Den Nationale Bevægelses Parti) og Idealistforeningerne. Derudover opstod der mangfoldige illegale paramilitære organisationsformer, såsom TIT (Den Tyrkiske Hævnbrigade) og ETKO (Befrielseshæren for Slavebundne Tyrkere). Størstedelen af de voldelige terroraktioner blev udført på ordre af MHPs ungdomsorganisation UGD. I Tyrkiet, men også i Vesteuropa, er de terroristiske tyrkiske fascistgrupper blevet kendt under fællesbetegnelsen 'de grå ulve'.

Fascisternes terrorangreb rettede sig imod progressive enkeltpersoner, organisationer, fagforeninger, universiteter, arbejderkvarterer og til sidst imod hele byer.

Sidst i 70'erne fandt der fascistiske overfald og massakrer sted i Malatya, Elazig, og Sivas. Højdepunktet på de fascistiske overgreb var massakren i december 1978 i Kahraman Maras, hvor 111 mennesker mistede livet. Fascisterne optrådte på den for dem typiske måde, idet de spillede på de religiøse modsætninger i befolkningen mellem Sunnit- og Alevitfolk og ophidsede folk imod hinanden, efter at de først selv havde ladet en bombe eksplodere i en biograf, hvorefter de skød skylden på Alevit-beboerne.

Kahraman Maras-massakren blev benyttet som påskud til at erklære undtagelsestilstand i 13 af 67 provinser; senere blev den udvidet til 20, og idag gælder den over hele landet.

I det hele taget kan man konstatere, at fascisternes aktioner altid virkede i retning af at forøge den statslige magtudøvelse og undertrykkelse. Det gav fascisternes påskuddet til en militær eller politimæssig indgriben, som så virkede i samme retning som fascisternes aktioner. Vi har eksempler på sammenspil mellem fascisternes og statsmagten allerede fra begyndelsen af 70'erne, hvor fascister og politi i fællesskab overfaldt universiteter og knuste en arbejder- og studenter-

Ofre for Corum-massakren.

demonstration imod USAs 6. flåde.

De sidste omfangsrige fascistiske massakrer, hvor over 50 mennesker blev dræbt, fandt sted i juli i år i Corum. Allerede i juni var fascisterne begyndt at terrorisere enkelte progressive folk i Corum, især medlemmer af CHP. I juli startede de et stort angreb på Alevit-folkene og venstrefløjens bydele, især arbejderkvarteret Milönü, idet de spredte et rygte om, at kommunisterne og Aleviterne havde lagt en bombe i moskeen. Den angrebne befolkning forsvarede sig med barrikadebygning. Militæret og politiet samarbejdede åbenlyst med fascisternes. Nogle politifolk, der ikke ville være med, blev forvist til afsidesliggende dele af landet.

Der, hvor man ikke kan benytte sig af lokale nationale eller religiøse modsætninger i befolkningen, optræder militæret helt åbenlyst som repressionsfaktor overfor folkelige kræfter i aktioner som i Izmir og Fatsa.

I vinteren 1979 ville Demirel-regeringen fyre 6.000 arbejdere ved Taris-statsvirksomhederne i Izmir med det formål at starte privatiseringen og rense virksomhederne for den progressive fagbevægelse. I januar sidste år besatte Taris-arbejderne fabrikkerne. Militær og politi stormede. 11.000 strejkende skulle fyres.

DISK protesterede med at organisere generalstrejke. Studenterne og gecekondus-beboerne (beboerne af slumkvarterer) solidariserede sig med de strejkende. Gadekampene varede flere dage, indtil 10.000 soldater med tanks og maskingeværer kunne knuse denne folkebevægelse. Over 1.000 mennesker blev efter chilensk mønster spærret inde på stadion, i hundredevis blev grusomt tortureret.

I den lille Sortehavsby Fatsa med omkring 20.000 indbyggere organiserede befolkningen sig i kamp mod fascistiske overgreb og for bedre levevilkår. I oktober 1979 blev der valgt en progressiv borgmester med 0. 70 pct. af stemmerne. Gennem dannelse af demokratiske folkekomiteer udviklede der sig former for folkeligt selvstyre og organisationer, der gik igang med at forbedre de konkrete livsbetingelser (mht. vejbygning og sygehus). Fatsa virkede som et eksempel i hele den omkringliggende region, hvilket afspejlede sig i den store opbakning og solidaritet omkring en folkefest i april 1980, hvor 70.000 mennesker deltog. Den 11. juli marcherede militæret ind i Fatsa for at gennemtvinge den 'statslige autoritet', skont en fælleserklæring fra et bredt spektrum af befolkningen af forskellig observans understregede, at Fatsa var en

Poiltirazzia i slumkvarter i Tatsa.

fredelig by, hvor der ikke forekom vold. Militæret blev vejledt af en gruppe maskerede civile fascister (nogle af dem efterlyste mordere), der udpegede folk. Otte politifolk, som ville arrestere nogle af de kendte fascistiske forbrydere, blev suspenderet. 400 mennesker blev arresteret, og flere, derunder også borgmesteren, blev udsat for tortur.

Torturen er i det hele taget blevet en af de mest fremherskende former for statslig undertrykkelse i Tyrkiet. Før kuppet var der allerede op imod 80.000 politiske fanger i landet, og dette er taget til efter kuppet. Tortur er nærmest en del af den almindelige forhørs metode overfor politiske fanger. Amnesty International har fastslået følgende:

»Amnesty International har allerede i flere år set med dyb bekymring på, hvordan det står til med menneskerettighederne i Tyrkiet. Vi har måttet konstatere, at mennesker forfølges alene på grund af en afvigende politisk

mening eller en anderledes kultur eller national baggrund eller fordi de udøver og bekender sig til

en anderledes religion; de forfølges, arresteres vilkårligt, pines, torteres, tages til fange og må lide

Billedet er fra kampene ved Taris-virksomhederne i Izmir, hvor politi og militær blev sat ind mod arbejderne.

under umenneskelige arrestbetingelser og myrdes endelig for en dels vedkommende mellem hænderne på statsmagten.» (Helmuth Frenz, generalsekr. for AI i Vest-tyskland).

Metoderne er overordentlig grusomme og omfatter bastonade (slag under fødderne), elektrochock, at lade folk stå i vand, stå med sår under fødderne i salt, udtrækning af fingernegle, seksuel mishandling, psykisk tortur, mordtrusler, mord...

Amnesty International har påvist mange enkeltteksempler på tortur og dødsfald på grund af tortur.

Det tyrkiske kontra-guerilla-centrum

På den ene side giver fascisternes påskuddet til en forøgelse af den statslige terror, på den anden side fungerer de direkte som politiets og militærets hjælpetropper. Dette er ikke kun udtryk for et tilfældigt samspil af reaktionære kræfter, men har en organisatorisk basis inden for Tyrkiets statsapparat.

Ligesom i mange andre U-lande, f.eks. i Latinamerika, har USA-imperialismen efter 2. verdenskrig opbygget et kontra-guerillacentrum i Tyrkiet for at forsvare sin imperialistiske indflydelse i modsætning imod enhver form for befrielsesbevægelse indenfor landets grænser.

Som første skridt i denne retning blev der i 1953 i CIA's regi dannet en 'afdeling for udforskning af stridskræfternes mobilisering', som blev udbygget og i 1970 fik navnet 'afdelingen for speciel krigsførelse' (Ozel Harp Dairesi). Organisationen er underordnet de tyrkiske stridskræfters overkommando og har til opgave under ledelse af amerikanske specialister at forberede tropperne på en borgerkrigssituation med partisan- og guerillakamp — altså rettet mod landsmænd. Dette 'specielle krigscenter' er fast sammenknyttet med 'den amerikanske hjælpekomité' (JUSSMAT) samt det hemmelige tyrkiske politi MIT. Endvidere samarbejder det med efterretningsafdelingen i stridskræfternes overkommando, in-

denrigsministeriets efterretningsafdeling, det politiske politi, samt reaktionære fascistiske politior-ganisatorer, det legale fascist-parti MHP og de fascistiske 'idealist-foreninger', og endelig de illegale kommando- og hævnbrigader IIG og ETKO.

Hele organisationen er centralistisk opbygget. Det giver sig af med udspionering, fremskaffelse og videregivelse af våben og sprængstoffer, forberedelse og gennemførelse af terroraktioner imod enkeltpersoner eller i storstilette angreb på folkelige organisationer og bevægelser.

Denne kontraguerrilla danner med sine halvofficielle, civile og illegale forbindelser et fascistisk system, der er fast institutionaliseret i det tyrkiske statsapparat. Dette system fungerer så godt, at det ikke betyder spor for de herskende i Tyrkiet at skulle ofre en mand som Alpaslan Türkeş (lederen af fascistpartiet, der nu er under arrest), hvis det af taktiske årsager skulle være nødvendigt — vel at mærke efter at manden har gjort staten sin skyldighed!

I sin propaganda appellerer MHP til løsrevne eksistenser, som med den hastige opløsning af de gamle halvfeudale strukturer er blevet kastet ud i materiel og ideologisk usikkerhed; den nye kapitaliserede og kulturimperialistiske verden har ikke kunnet give dem en tilsvarende økonomisk og social sikkerhed. På det ideologiske plan repræsenterer såvel det officielle fascistparti som de reaktionære islamiske kræfter omkring MSP (Den Nationale Frelses Parti) en verden, der er ved at gå under — og de har kun punktuelt og taktisk betydning for det herskende monopolborgerskab. Derimod er den militære topgruppe en fast integreret del af det tyrkiske monopolborgerskab.

Officerernes 'hjelpefond' (OYAK)

Efter majkuppet i 1960 skulle alle officerer tilslutte sig de militære stiftelser, der dengang blev oprettet: 'Selskabet for gensidig hjælp i hæren' (OYAK), 'Flådeforeningen' og 'Stiftelsen til styrkelse af luftvåbenet'. Gennem OYAK ejer officererne og generalerne det

største private holding-kompagni i Tyrkiet. Fondet garanterer udover indkomsten officererne specielle profitter af den investerede sum, i form af pension; invaliderente, livsforsikring.

OYAK ejer alle større hoteller i Tyrkiet og råder over en betydelig mængde forskellige værdipapirer og gældsbeviser. Fondet sidder på en stor del af bolig- og ejendoms-markedet og er fast sammenknyttet med de udenlandske multinationale kapitaler; man kan nævne 'International Harvester', 'Good Year', 'Mobil', 'Shell', 'Turkish Petroleum', 'Motolu Tasitlar Ticaret AS', 'Petkin AS' og 'Renault'.

Den første indsættelse af tyrkisk militær mod arbejdere daterer sig til først i 70'erne, hvor tre arbejdere blev dræbt under en demonstration. Arbejdernes aktion rettede sig imod en virksomhed, hvori OYAK rådede over en stor andel.

Der har altid været personforbindelser mellem ledelsen af OYAK og det tyrkiske kontra-guerilla-centrum.

Alliancen mellem monopolborgerskabet og militærets topfolk afspejler sig også i juntaen og den nye regerings personsammensætning.

Hvem er de nye magthavere?

Selve juntaen består af fem yderligtgående højreorienterede generaler, nemlig cheferne for de enkelte afdelinger af stridskræfterne, alle med tilknytning til NATO.

Generalstabschef Kenan Evren selv er gammel korea-kriger. Nurettin Ersin, chef for landtropperne, er tidligere rådgiver for MIT og har været kommandant for Cypern-tropperne i 1974. (Cypern-specialafdelingen indenfor Ozel Harp Dairesi er en af dem, som er stærkest besat med åbenlyst fascistiske kræfter). Nejat Tümer (flåden) har NATO-forbindelser; Tashin Sahinkaya (luftvåbenet) har haft en forende stilling indenfor CENIO; Sedat Celasun, chef for gendameriet, har været ansvarlig for forfølgelser i kurdernes områder.

Juntaens regeringskabinet på

Lederen af den tyrkiske militær-junta: Generalstabschef Kenan Evren.

27 medlemmer består af militærfolk, repræsentanter for storkapitalen og højreekstremistiske teknokrater. Fem ministre er pensionerede generaler, ni ministre var allerede med i kupregeringen i 1971. Finansministeren er tidligere generalsekretær for det hemmelige politi; industriministeren er

Økonomisk rådgiver i Demirel-regeringen, nuværende viceministerpræsident Turgut Ozal. Han er IMF's, OECD's og Verdensbankens favorit i juntaen.

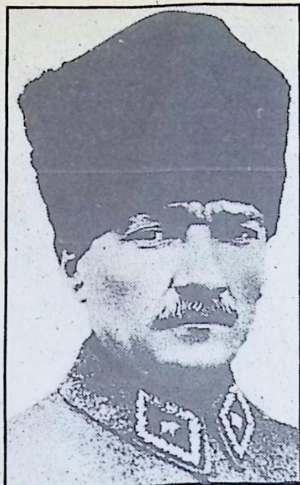
monopolist og storkapitalist; ministeren for social sikkerhed, Sadik Side, er generalsekretær for den gule fagforening Türk-is, og kendt som MHP-sympatiser; kulturministeren er chefredaktør for en højreorienteret avis.

Da det for juntaen gælder om at gennemføre Demirel-regeringens gamle program, kan det ikke undre, at man benytter dens gamle medarbejdere: Turgut Ozal (ansvarlig for 24. januar-planen), Demirels økonomiske rådgiver og tidligere formand for arbejdsgiverforeningen TUSLAD er blevet viceministerpræsident og minister. Mens Ozal er IMF's, OECD's og Verdensbankens favorit, er ministerpræsidenten Bulent Ulusu (tidligere marinechef) NATOs mand. I det hele taget er der mange ting, der tyder på, at USA og NATO har haft fingre med i spillet ved kuppets gennemførelse.

NATO-interesser bag kuppet

Kuppets perfekte gennemførelse og de meget afslappede reaktioner fra de vestlige regeringers side viser, at det var planlagt lang tid i forvejen. NATO-hovedkvarteret i Bruxelles var 'ikke overrasket', og det var det amerikanske udenrigsministerium i Washington, der som de første kunne meddele nyheden om kuppet til offentligheden. I de sidste uger før kuppet har NATOs øverstkommanderende, US-general Rogers, været i Ankara flere gange, og chefen for det tyrkiske luftvåben, 'Sahinkaya', vendte hjem efter 'samtaler' i USA én dag før kuppet. Juntaens magtovertagelse faldt sammen med den store NATO-måne 'Anvil Express', der virkede som en yderligere trussel overfor enhver form for modstand.

Tyrkiets situation har altid været præget af landets store strategiske betydning (kontrollen over Bosphorusstrædet og Dardanellerne, grænsen til Sovjetunionen). Over 50 pct. af det tyrkiske statsbudget går til militære udgifter. Tyrkiet har den største landhær indenfor NATO. De internationale økonomiske kriseforanstaltninger flankeredes af et vidtgående militært hjælpeprogram;

Mustafa Kemal (Atatürk).

bl.a. Vesttyskland støtter Tyrkiet militært med rustningshjælp på 600 mill. DM, over 70 moderne tanks og modernisering af 200 gamle amerikanske modeller.

USA har med 'samarbejdsaftalen om fællesforsvar' atter militære baser i Tyrkiet, udstyrede med atombærende raketter og med udviklede overvågningssystemer. Det er USA og NATO, som har adgangen til og kontrollen med disse baser.

På baggrund af begivenhederne i Iran og Afghanistan forventer de vestlige lande en bedre sikring af NATOs sydøstflanke; dels gennem det nye militærdiktatur og dels gennem undertrykkelse af enhver form for befrielses- og uafhængighedsbevægelse i denne region. NATOs kommandocentral håber på en afklaring af Cyperkonflikten og en styrkelse af NATO ved at få Grækenland ind i pagten igen. Derudover vil de prøve at genetablere Ceto og styrke den anti-palæstinensiske blok i regionen.

Det er meget vidtgående militære og økonomiske interesser, der står på spil, og de vestlige imperialistiske lande vil støtte et hvilket som helst regime, hvis de blot dermed kan imødesee bedre muligheder for at gennemtvinge deres interesser.

Er juntaen kemalistisk?

Der er i den vestlige presse i den senere tid gjort meget for at forklare, at militærregimet i Tyrkiet vil 'redde demokratiet', angiveligt fordi militæret har en kemalistisk tradition.

Det siger ikke meget, at militærjuntaen selv påberåber sig kemalismen, for det gør næsten alle politiske strømninger i Tyrkiet. Det skyldes, at kemalismen ikke er nogen udviklet politisk teori, men derimod et meget bredt overordnet begreb for den politik, der blev ført under den endnu idag overordentligt populære Mustafa Kemal, kaldet 'Attatürk'. Efter Tyrkiets antiimperialistiske nationale befrielseskamp (1920-22) var hovedmålet i Attatürks politik at løsrive Tyrkiet fra de feudale strukturer og opbygge et selvstændigt land med national-kapitalistiske strukturer; dette skulle opnås ved at knytte an til den vestlige civilisation og økonomiske udvikling.

Denne politik var i sin tid af borgerligt-revolutionær karakter. På politisk plan gennemførtes forskellige reformer med laicistiske og etatistiske tendenser (*laicisme*: bestræbelser på at adskille stat og kirke; *etatisme*: begrænset statslig planøkonomi). For at styrke det svage bourgeoisie gennemførtes der kraftige subventioneringer og protektioneringer, som dog først og fremmest blev brugt til spekulation i stedet for industriel udvikling. Af samme grund gik staten i 30'erne over til direkte investeringsplaner i den produktive sektor. Denne politik, der varede ved til starten af 2. verdenskrig, skabte grundlaget for den statslige sektors store betydning i Tyrkiets økonomiske udvikling.

Den anden - reaktionære - side af kemalismen har været den strengt gennemførte folkefællesskabsideologi, hvis praktiske konsekvens har været en voldsom undertrykkelse af de nationale mindretal (især kurderne) og af den sociale opposition, især den unge kommunistiske bevægelse (15 førende funktionærer, bl.a. Mustafa Suphi, blev myrdet af kemalisterne).

Kvinderne var også aktive i demonstrationerne mod fascisme og tortur.

Når militæret idag påberåber sig kemalismen, mener de ikke dens antiimperialistiske holdning, men derimod de nævnte reaktionære tendenser. På det økonomiske plan går juntaens politik i stik modsat retning af de kemalistiske traditioner; den svarer tværtimod til det tyrkiske monopolborgerskabs proimperialistiske og parasitære holdning. Dette prøver de på at skjule ved at appellere til Attatürks popularitet i befolkningen.

Kan kuppet kaldes fascistisk?

Kuppet kan ikke betragtes som en overgang fra et demokratisk system til et diktatur af en helt ny kvalitet. Som påvist har der ikke været demokratiske tilstande i Tyrkiet før den 12. september, men nærmest en form for latent fascisme, som nu er gået over i åben fascisme.

Når jeg bruger ordet fascisme i denne sammenhæng, så tænker

jeg selvfølgelig ikke på fascismen i dens klassiske italienske eller tyske udformning. I Tyrkiet finder man for eksempel ikke det klassiske træk ved fascismen, at den er kommet til magten på grundlag af en bred massebasis. Derimod finder vi en form for fascismen, der har sat sig igennem ved hjælp af det bestående statsapparat, og som kan karakteriseres som et åbent terroristisk herredømme udøvet af det med den internationale kapital samarbejdende monopolborgerskab mod arbejderklassen og folket.

Det åbenlyse terroristiske diktatur, som findes i Tyrkiet idag, er af en udformning, som er

karakteristisk for underudviklede lande, og som i sin tid Dimitrov beskrev med henblik på fascismen i de sydeuropæiske lande med halvkolonial struktur (Balkan, Ungarn). Dens karakteristika er:

- afhængighed af imperialismen
- den herskende klasses svaghed og afhængighed
- det herskende oligarki (fåmandsvælde) ikke i stand til at give arbejderklassen alvorlige indrømmelser
- herredømmet støtter sig på undertrykkelse og intimidering
- bourgeoisiet har ikke opfyldt nogen af sine historiske revolutionære opgaver
- den borgerligt-demokratiske re-

volution er ikke blevet gennemført - det nationale spørgsmål er ikke løst.

Denne form for fascisme, som vi også finder i Tyrkiet idag, kan betegnes som 'fascisme af halv-kolonial type'. Spørgsmålet om at kalde det nuværende system i Tyrkiet fascistisk er af betydning i den henseende, fordi man dermed ikke kun ser på den fascistiske bevægelse i form af MHP og dets afdelinger, men fører den antifascistiske kamp i forhold til det tyrkiske statsapparat.

Oktober-80.

K.S.

Anvendt litteratur:

1. Hakki Keskin: Die Türkei, Westberlin 1978.
2. Brigitte Heinrich, Jürgen Roth: Partner Türkei oder Foltern für die Freiheit des Westens?, Hamburg 1973.
3. Amnesty International, Sektion der BRD: Türkische Rechts-extremisten in der Türkei und in Europa (intern) Bonn 1979.
4. Faschismus und die Türkei, 1-2, udg.: H.T.I.I.B., Kajen 22, 2000 Hamburg 11, april 1980.
5. Faschismus in der Türkei, Graue Wölfe in der BRD, udg.:

- Für eine alternative Türkeihilfe, c/o Kamil Taylan, Ringelstr. 10, 6000 Frankfurt 60, juli 1980.
6. Folter in der Türkei, udg.: 'Für eine alternative Türkeihilfe', s.o. september 1980.
 7. Türkei-Information nr. 4 og 5, udg. H.T.I.I.B., s.o., august-oktober 1980.
 - 8: Rapporter: militærkup i Tyrkiet, udg.: Tyrkietkomiteen, c/o Blågårdsgade 31c, 2200 N, september 1980.
 9. Türkei-Informationen, september-oktober 1980, udg.: FIDEF,

Lichtstr. 31, 4000 Düsseldorf 1.
10: Tyrkiet-information nr. 1 og 2 september-oktober 1980, udg.: Solidaritetskomiteen Danmark-Tyrkiet, c/o Forbundet af arbejdere fra Tyrkiet (FAT), Vesterbrogade 21, 1620 V.

Og diverse artikler.

Dele af billedmaterialet blev stillet til rådighed af redaktionen af 'Tyrkiet-Information' H.T.I.I.B. (Hamburg), hvem vi takker for lån.

GERT PETERSENS MISBRUG AF DET NØDVENDIGE DEMOKRATI

Anmeldelse af Gert Petersens: Om socialismens nødvendighed

Når Gert Petersens nye bog om socialismen skal anmeldes, er det nødvendigt at forholde sig til den på to planer. For i bogen rummes for det første, hvad der kan ligne en bestræbelse på at formulere en *demokratisk* socialisme. På at forbedre demokratiets vilkår, som har haft det værre end skidt i de hidtidige erklærede socialistiske samfund. Der rummes også et tiltrængt opør med en dogmatisk udlægning af marxismens klassikere til fordel for et selvstændigt og tidssvarende bud på, hvordan dansk socialisme nås og bygges. Denne bestræbelse kan på mange måder ligne det, der præger KAPs diskussioner for tiden. Og Gert Petersens — og hermed også SFs — bud herpå er vigtigt at forholde sig til, fordi han af mange identificeres med en demokratisk, udogmatisk, anti-autoritær socialisme med vægt på alt, hvad der rummes i den såkaldt 'grønne' bølge af miljøbevidsthed, basisbevægelser, nærdemokrati og livskvalitet. Mange vil givet læse bogen med en positiv holdning til disse bestræbelser.

Men noget andet er — og det er det andet plan i vurderingen — hvad den demokratiske og antidogmatiske bestræbelse *bruges* til af Gert Petersen. For dette kan uddybes, er det nødvendigt at se nærmere på bogens indhold.

Bogen berører et hav af problemer. Med tesen om socialismen som det nødvendige svar på kapitalismens krise er den en velskrevet tour de force gennem darwinisme, de franske såkaldt 'nye filosoffer', det danske 'oprør fra midten', de borgerligt demokratiske revolutioner samt kritik af de erklærede socialistiske lande. Den diskuterer kampen for arbejderklassens kortsigtede og langsigtede interesser og placerer reformismen og Socialdemokratiet i denne sammenhæng foruden hip til venstrefløjen.

Hans bog diskuterer bevidsthedsrevolution og alt, hvad der rummes i den 'grønne bølge'. Der diskuteres staten og overgangen til socialismen. Begrebet 'proletariatets diktatur' afskrives. Den sejlevede stat under socialismen kritiseres til fordel for decentraliseret selvforvaltning. Forestillingerne om voldelig revolution kritiseres, og endeligt skitserer Gert Petersen en dansk strategi for socialisme idag.

Alt dette munder ud i 43 korte stykker — med Gert Petersens egne ord »elementer til en socialistisk politik på et ajourført marxistisk grundlag'. Heri rummes dog ikke, som man måske kunne tro, en yderligere konkretisering af hans ideer, men blot et resumé af bogen.

Det er naturligvis ikke muligt på denne anmeldelses plads at kommentere alle de væsentlige emner, der tages op. Men for at underbygge den vurdering af bogen, der er skitseret i det foregående, skal i det følgende nogle af de vigtigste emner kommenteres — og nogenlunde i den kronologiske rækkefølge, som Gert Petersen selv tager dem op.

»Utopi som skabende kraft«

Der er ikke plads til her at gå i dybden med Gert Petersens kritik af de nye filosoffer og hans ros og kritik af midteroprøret. Kun en enkelt ting skal her kort kommenteres, nemlig Gert Petersens positive vurdering af *utopier*, nærmere bestemt midteroprørets utopi, som han betragter som socialistisk, selv om midteroprøret ikke anviser klassekampen som midlet til at realisere utopien.

Hans meget positive syn på utopier har den svaghed, at utopier faktisk først bliver noget værd, når de forbindes med virkelighedens verden — og dermed opfører med at være utopier! Der er her forskel på utopi og *vision*. Der er brug for visioner. Men de skal forbindes med virkelighedens verden.

På denne baggrund virker Gert

Petersens postulat om »utopi som en skabende kraft« nærmest meningsløst. Og Gert Petersen nærmer sig det umarxistiske, når han med henvisning til den samfundsmæssige overbygnings relative selvstændighed forsvare utopier. For kun ved at gøre det, som Marx gjorde med de socialistiske utopier, nemlig at plante den socialistiske idé i den virkelige klassekampens jord — hvorved socialismen samtidig *ophævede* med at være utopi — kun derved bliver det, der så ikke længere er nogen utopi, til en skabende kraft.

De borgerligt-

demokratiske rettigheder

En første central diskussion i bogen er vurderingen af de borgerligt demokratiske revolutioner. Hans pointe er, at denne proces skabte en række væsentlige demokratiske frihedsrettigheder, som var og er et fremskridt, omend det drejede sig om *formelle* lighedsretklæringer. Og som han — med rette — ser som fremskridt i forhold til åbent fascistisk kapitalistiske samfund. Han foretager også det nødvendige skel i punkterne i den franske menneskerettighedsretklæring fra 1789 mellem de forskellige friheds- og lighedsrettigheder og så først og fremmest punkt 17, der fastslår, at ejendomsretten er »hellig og ukrænkelig«.

Han skriver: »Alle de materielle og sociale rettigheder, som *alene* kan udfylde de formelle og gøre dem reelle, er uigennemførlige, så længe retten til at eje produktionsmidler og udbytte andre mennesker anses for en menneskeret. Denne indre modsigelse kan kun ophæves ved, at punkt 17 forsvinder.«

Denne skelnen kan man kun give ham ret i. Og det er også vigtigt og rigtigt, når han fremhæver, at i den udstrækning, det overhovedet kom til at betyde demokratiske rettigheder for arbejderklassen, der skyldtes det, at arbejderne selv erobrede dem gennem klassekamp. Men han fortsætter: »Konklusionen bliver, at det borgerlige demokrati *ikke* er et 'illusionsnummer', som borgerskabet har udpønsat for at narre arbejderklassen.«

Hensigten hermed bliver tydelig, når han fortsætter: »Alle dogmatiske ideer om et frontalangreb på det borgerlige demokrati strider derfor mod arbejderklassens interesser og imod resultaterne af en nutidig marxistisk analyse.« Han vil altså bruge det forhold, at arbejderklassen selv har tilkæmpet sig sit sparsomme demokratiske spillerum, til at forkaste en væbnet og revolutionær strategi for socialismen.

Vort demokrati er reelt, men ikke et virkeligt demokrati for flertallet

Det skal erkendes, at revolutionære faktisk har forholdt sig til de borgerligt-demokratiske rettigheder i en periode, så det har kunnet misforstås. Men Gert Petersens angreb rammer alligevel forbi. For det forhold at det — stærkt begrænsede — demokrati er noget *tilkæmpet*, ændrer ikke en tøddel ved, at det borgerlige demokrati er en *fremtrædelsesform* ved de ikke-fascistiske kapitalistiske samfund.

F.eks. er valgene under kapitalismen i sidste ende skinvalg. For valgene vil blive afskaffet, hvis de for alvor truer kapitalismen. Historien rummer eksempler herpå. Og man kan tage de eksempler på indskrænkninger i demokratiet, vi er vidne til i disse år. Skal indkomspolitikken sættes igen, kan det ikke nytte noget, at arbejderklassen har »ret« til at forsvare sig. Derfor har vi fået den reelle slagting af f.eks. blokadevåbnet.

Eller sagt på en anden måde: Vel er de tilkæmpede rettigheder udtryk for noget reelt, og hvor et fascistisk samfund ville være værre. Men under kapitalismen kan demokratiet ikke vindes *endeligt*. Der kan ikke eksistere noget virkeligt demokrati for *flertallet*.

Faktisk fremgår dette allerede af modsætningen i menneskerettighedsretklæringens punkter, som Gert Petersen selv nævner, og hvor han ganske rigtigt understreger, at punkt 17 er det afgørende for borgerskabet. Punkt 17 er det afgørende ved vort borgerligt-demokratiske

samfund. Det er dette punkt, der holdes fast ved. Om nødvendigt er borgerskabet parat til at afskaffe de fleste andre, men ikke punkt 17 (eller evt. andre punkter, der åbenlyst fastslår borgerskabets magt).

Og når revolutionære har talt ringeagtende om det borgerlige demokrati og om et stormløb imod det, så *bør* der ihvertfald hermed ikke tænkes på et stormløb imod de demokratiske rettigheder, men mod punkt 17 — altså mod vort samfunds karakter som *udbytter*-samfund og klasseledetatur i økonomisk forstand. For at undgå misforståelser bør det her understreges, at borgerskabets diktatur naturligvis ikke *indskrænker* sig til det økonomiske område, men også har bl.a. politiske og ideologiske udtryk.

Vort demokrati bliver en hæmsko for borgerskabet

Det bliver senere i bogen klart, at Gert Petersens ærinde er at bruge eksistensen af de demokratiske rettigheder som et argument for sin strategi, der sigter på en fredelig og gradvis udvidelse af dette demokrati. Men det bærende og det afgørende her er det modsætningsforhold, der består i vort kapitalistiske samfund mellem »demokratiet« og det økonomiske klasseledetatur.

Og eftersom den socialistiske revolution simpelthen er en kamp om *magten* mellem borgerskab og arbejderklasse, så må det begrænsede demokrati logisk blive en hæmsko for borgerskabet, når truslen om et magtskifte nærmer sig. Frem for at konkludere en strategi for gradvis *udvidelse* af dette demokrati er det derfor mere virkelighedsnært at konkludere, at netop *forsvaret* af de tilkæmpede demokratiske rettigheder kan komme til at få en central placering i revolutionen. Og at kampen måske også vil forme sig som et forsvar af disse rettigheder og traditioner — vel at mærke med et nødvendigt og uomgængeligt underlag i en mobiliseret og væbnet arbejderklasse, sådan som det er blevet rejst som et diskussionspunkt i KAP.

En væbnet mobilisering og et forsvar af disse rettigheder behø-

ver nemlig ikke at være en *mod-sætning*, sådan som Gert Petersen flere steder i bogen synes at hævde.

Men bortset fra Gert Petersens illusioner om dette demokrati kan man kun være enig i hans stærke betoning af det positive i disse rettigheder og i det nødvendige i, at de (minus den private ejendomsret) føres videre og *udvides* i et socialistisk Danmark og ikke begrænses. Her rammer hans kritik af f.eks. Sovjetet plet, selv om han ikke forstår det helt grundlæggende problem ved det sovjetiske samfund, nemlig at det ikke længere er socialistisk, fordi det har forvandlet sig til et nyt klassesamfund med udbytning.

Forholdet til Socialdemokratiet

En anden central diskussion i bogen er forholdet til reformismen og Socialdemokratiet. Men også et af de mest velkendte elementer i SFs politik. Han skriver f.eks.:

»En flertals- og arbejderstrategi kan ikke udelukke reformisterne, så længe de er en del af flertallet og støttes af en del af arbejderklassen. Derfor må strategien sigte på at etablere et samarbejde mellem de to fløje i arbejderbevægelsen, men med den bevidst samfundsomformende fløj i en helt anderledes stærk og ledende position, end vi hidtil har været vant til.«

Gert Petersen analyserer altså Socialdemokratiet som en del af arbejderbevægelsen. Og han fremdrager den gamle teori om, at Socialdemokratiet som administrator af kapitalismen er lettere at presse. Han postulerer også: »Socialdemokratiet har svaret med at tilpasse og med at vige for offensiven. Borgerskabet kræver total afskaffelse af gratisprincipet, Socialdemokratiet accepterer en kvart eller halv afskaffelse. Tendensen er, at Socialdemokratiet gennemfører borgerskabets krav halvvejs med et par års forsinkelse.«

Hele KAPs analyse af Socialdemokratiets top som en *fraktion* af borgerskabet, KAPs påpegnings af, at Socialdemokratiet går i *spidsen* for krisepolitikken og kan

gennemføre den i kraft af arbejderklassens opbakning modsat de borgerlige partiets *overbudspolitik*, som ville være ensbetydende med langt kraftigere reaktion, og hvorfor vurderingen ikke alene kan tage sit udgangspunkt i, at Socialdemokratiet tilsyneladende foreslår et *mindre* angreb end de åbent borgerlige partier — alt dette skal ikke gentages og udpensles her.

Men det skal blot bemærkes, at når han taler om, at en *flertalsstrategi* nødvendigvis alliancerer med reformismen, så skelner han ikke mellem socialdemokratisk politik og de *arbejdere*, der stemmer på Socialdemokratiet. Der er naturligvis forskel på at satse på at vinde et flertal for revolutionen, herunder dem der idag stemmer socialdemokratisk, og så at vinde den socialdemokratiske politik for revolutionen. Det sidste er umuligt. Og enhed med den socialdemokratiske politik vil styrke reformismens forankring i arbejderklassen og dermed hæmme kampen.

Åbning over for klassesamarbejde

Men hvor bogens ønske om enhed med reformismen ikke rummer meget nyt, så skrives der til gengæld sjældent åbenmundet om selve kernen i socialdemokratismen, nemlig *klassesamarbejdet*.

Han skriver: »Samarbejdet i sig selv vil jeg ikke *udelukke* de bedømme negativt. Et samfund, hvor vare- og arbejdsmarked fungerer nogenlunde frit, må — selvom det er et klassesamfund — uundgåeligt indeholde visse *samarbejdsrammer*«, og han eksemplificerer med overenskomster og fortsætter: »De, der kun kan forestille sig klassekamp som en permanent, åben frontkrig, underkender helt, at arbejderne ikke fører klassekamp for klassekampens skyld, men for at få den bedst mulige pris for deres arbejdskraft og de bedst mulige vilkår for deres sociale reproduktion...«

Og det hedder, at »resultatet (skal) fastholdes i en »fredsaftale«, der også binder modparten.« Derfor bør kritikken af det reformistiske klassesamarbejde ikke

gå på, at der forhandles og sluttes aftaler, faglige og politiske. Men på to bestemte forhold: (1) at *samarbejdet* i tiltagende grad er foregået på modpartens, kapitalens betingelser, og (2) at hensynet til klassefreden mere og mere har vejet tungere end hensynet til arbejderklassens interesser. Især de langsigtede, men såmænd ofte også de kortsigtede.

Et eksempel: jeg synes ikke, man skal kritisere fagbevægelsen for septemberforliget i 1899; der blev gjort indrømmelser og opnået resultater.«

Og: »Samarbejdet med kapitalen blev indledt derved, at stridigheder mundene ud i et tidsbegrænset, situationsbestemt samarbejde, hvor arbejdersiden ydede noget mod at opnå noget.«

Det er klart, at arbejderklassen ikke bare kæmper for at kæmpe. Og det er klart, at klassekampen finder udtryk i aftaler, der udtrykker en slags tidsbegrænset fastfrysning af styrkeforholdet. Men dermed hører klassekampen jo ikke op. Og det er at gøre en dyd ud af nødvendigheden at tage disse aftaler som udtryk for *klassesamarbejde*.

Det centrale er, at selve *ideen* om klassesamarbejde er falsk og vendt imod arbejderklassen. Et samarbejde i et kapitalistisk Danmark med borgerskabet ved magten bliver et samarbejde på kapitalens betingelser. Hvordan kan arbejderklassen have fordel af et samarbejde i et udbyttersamfund? Skal klassesamarbejdet ikke længere foregå på kapitalens betingelser, så er det ikke længere klassesamarbejde, men klassekamp. For der er ikke fælles klasseinteresser at samarbejde om. Det er *modsatrettede* klasseinteresser.

Men Gert Petersen forsøger sig altså med en åbning over for ideen om klassesamarbejde. Og det illustreres, hvor han i samme kapitel i forlængelse af en positiv holdning til ØD underbygget med SFs forslag om medarbejderindflydelse skriver: »Det ville endnu ikke betyde arbejdspladsdemokrati i bogstavelig forstand, det ville snarere være en slags ligestilling mellem kapital og arbejde — naturligvis på længere sigt en uholdbar situation, men netop

derfor også en væsentlig station på vejen til lønarbejdernes overtagelse af den fulde magt.»

Bevidsthedsrevolution og »grøn bølge«

En tredje vigtig diskussion i bogen drejer sig om revolutionen i bevidstheden og den grønne bølge. Her har Gert Petersen øjnene oppe for den nye styrke, der rummes i den grønne kamp, i miljøkampen og »græsrodsbevægelserne«, kampen for nærdemokrati og imod formynderi og for medindflydelse. En kamp, som viste sin styrke under slaget om »byggeren«.

Gert Petersen har skævet sydover og set de muligheder, der ligger her. Og Gert Petersen vil givet opsluge noget af dette opsving ved at markere dette som et element i sin politik, hvilket ikke skal lastes ham, for det er vittigligt vigtige strømninger, der bør tages alvorligt. Samtidig rummes dog også illusioner om medindflydelse i denne strømning, illusioner, som passer fint sammen med SFs egen strategi.

Hans vægt på disse strømninger har også baggrund i, at de er dukket op i SF selv. På SFs årsmøde i foråret og senere på mødet i efteråret førte »grønne« sig frem — endda med tendenser til at ville stille krav mere til produktionens art og kvalitet end til lønnens størrelse. Altså med en tendens til at sætte en modsætning op mellem de grønne krav og den »traditionelle« materielle kamp.

I afsnittet beskæftiger han sig bl.a. med miljø-spørgsmål og kritiserer med rette marxismen for at have taget for let på teknologiens udvikling. Og selv om hans holdning til den nødvendige kritik af maskinstormeri synes lidt uklar visse steder, så rejser han interessante diskussioner. F.eks. spørger han: »Er det utænkeligt, at denne kapitalisme, som blev ved med at herske og udvikle ny teknologi, kan have udviklet teknologi, som arbejderklassen og folket ville have afvist, hvis de bevidst havde kunnet styre den teknologiske udvikling?«

Underforstået hvis kapitalismen ikke havde vist sig så

forholdsvist sejlivet, og socialismen var vundet tidligere.

En sådan diskussion er vigtig og behøver ikke at rumme en firkantet maskinstormerisk holdning vendt mod teknikkens udvikling som sådan.

Den sejlivede stat — Sovjet og Jugoslavien

Et fjerde centralt problemkompleks, som Gert Petersen tager fat om, er statens rolle i et socialistisk samfund, herunder begrebet »proletariatets diktatur«.

Hans udgangspunkt er, at det er gået skidt i de hidtidige erklærede socialistiske lande. Statsmagten har været stærk og særdeles sejlivet, den har ikke vist tendenser til at reducere sin egen rolle, sådan som marxismen taler om i udviklingen frem mod kommunisme. Og et stærkt partiapparat har styret staten i Sovjet og Kina — man har fået en partitops elitestyre over masserne. Desuden konstaterer han det reelle fravær af mange borgerligt-demokratiske frihedsrettigheder i disse samfund. I denne forbindelse afskriver han fuldstændig begrebet »proletariatets diktatur«. Han ser det som mindretallets diktatur.

Det er åbenlyst, at han her slår ned på store problemer. Men igen analyserer han nogle af disse samfund forkert og mener f.eks., at der er socialisme i Sovjet og Jugoslavien, hvor der findes henholdsvis en centralistisk statskapitalisme og en mere liberal selvvalgt kapitalisme. Der er således ikke engang tale om nogen proletarisk statsmagt i sådanne lande.

Han opfatter Jugoslavien meget positivt i forhold til Sovjet, fordi man her har en større vægt på den decentrale selvforvaltning, og det kan jo på overfladen ligne et forsøg på at undgå en for stram central statsmagt. Han sætter faktisk her helt åbenlyst markedet over for statsmagten og skriver:

»Den decentrale og demokratiske selvforvaltning er det rigtige udtryk for samfundets modningsgrad, den rigtige vej ind i den socialistiske omformningsproces og det nødvendige præg lønarbejderklassen må sætte på proces-

sen. Kun dermed sikres, at socialistisk omformning også er ensbetydende med en begyndende afmontering af statslig magt.«

Men alene af den grund, at Jugoslavien er endt i en kapitalistisk markedsøkonomi med udbytning af arbejderklassen på de selvforvaltede virksomheder, og hvor de jugoslaviske ledere har været lidt mere smarte til at bruge moderne kapitalistiske management-teorier, alene dette gør, at en jugoslavisk vej ikke er en løsning på problemerne.

Problemerne løses ikke ved at fornægte staten

At der består problemer, kan der dog ikke være tvivl om. Den gamle forestilling om, at med socialistiske produktionsforhold, som man altså ihvertfald ikke har længere i Sovjet og Jugoslavien, så har arbejderklassen nærmest automatisk magten, og så eksisterer også demokratiet automatisk — den er slet ikke tilstrækkelig.

Gert Petersen har ret, når han ønsker at videreføre de borgerligt demokratiske frihedsrettigheder. Han har ret i ønsket om et flertpartisystem. Og han har ret i, at de hidtil erklærede socialistiske samfund har gjort den formelle eksistens af visse af disse rettigheder til en farce i virkelighedens verden.

Men ser vi et øjeblik bort fra det væsentligste i vurderingen af de to nævnte lande Jugoslavien og Sovjet, nemlig at der findes kapitalistisk udbytning, så kan problemet heller ikke løses ved, at staten fornægtes. Hverken de steder, hvor revolutionen blev gennemført i tilbagestående bondesamfund i den tredje verden, eller når revolutionen gennemføres i vort højt udviklede vestlige samfund.

Samfundsmæssiggørelse — også under socialismen

Faktisk er de liberalistiske træk i vor kapitalistiske økonomi og den private ejendomsret over produktionsmidlerne i skarp modsætning til den samfundsmæssiggørelse, der er sket. Den statsmonopolistiske udvikling er en slags

kapitalistisk forsøg på at gå ind med statslig styring af den anarkistiske kapitalistiske konkurrence. Og i et socialistisk Danmark vil denne samfundsmæssiggørelse bestemt ikke være mindre, tværtimod.

Det viser behovet for statslig planlægning. Ellers ender det i anarki. I et voldsomt sammenstød. Med en selvforvaltet decentral økonomi vil der kunne opstå gigantiske modsætninger til den centrale plan. Selvfølgelig kan man fremme en udvikling henimod uafhængige, selvforsynende, mindre enheder. Men i vort højtudviklede samfund kan netop samfundsmæssiggørelsen, arbejdsdelingen og den indbyrdes afhængighed ikke grundlæggende skrues tilbage. Og der er ingen grund til at gøre det. For det vil være en falsk løsning på problemet.

Eksistensen af en centraliseret statsmagt vil være uomgængeligt i en lang periode af det overgangssamfund mellem kapitalisme og kommunisme, som socialisme er. Ledelse vil være nødvendig. Både i den revolutionære proces op til magtovertagelsen og i udviklingen frem mod kommunismen. Det er nødvendigt med ledelse for at besejre det velorganiserede borgerskab, og det er nødvendigt med ledelse af socialismens udvikling, for at de mange særinteresser ikke skal opløse samfundet i et nyt kaos — og for overhovedet skridt for skridt at skabe forudsætningen for en virkelig overflødiggørelse af staten, nemlig en udvikling frem mod kommunisme.

Sundest for demokratiet at erkende ledelsens nødvendighed

At stat og parti således er nødvendige for at kunne afskaffe stat og parti, lyder som et paradoks. Og det rummer vitterligt også en modsætning. Men det er ikke en modsætning, der kan løses ved at lukke øjnene for den og forestille sig en jugoslavisk markeds kapitalisme.

Problemerne og modsætningerne er der. Derfor er det mere sundt for demokratiet åbent at erkende statsmagts og ledelsens nød-

vendighed for med udgangspunkt i et sandt billede af virkeligheden at kunne tage fat på at løse de problemer, der opstår med en sådan indretning af samfundet.

Og derudfra videre løse problemerne med en udstrakt kontrol med partiet. Med eksistensen af *arbejdsråd* — men ikke kun arbejdsråd som en slags organisatorisk trylleformular, der ikke i sig selv løser demokratiets problem, som jo vil opstå i enhver hierakisk struktur, hvad enten det er parti eller råd. Og videre løse problemerne med et *flerpartisystem* og bevarelse af de borgerligt-demokratiske rettigheder.

»Knuse staten gennem stormangreb«

En femte central diskussion i bogen — inden vi kommer til det måske væsentligste, nemlig SFs strategi for socialismen — er Gert Petersens kritik af, hvad han kalder »teoriene om at knuse staten gennem stormangreb«.

Hans afvisning af denne forestilling er knyttet sammen med den tidligere nævnte falske modstilling af demokrati og væbnet kamp. Endvidere baserer den sig på en fejlforklning af den væbnede kamp for socialisme, hvor han — ligeledes nævnt tidligere — tolker revolutionæres forestillinger om at knuse den borgerligt-demokratiske stat, som om det drejede sig om et angreb på dette samfunds stærkt begrænsede borgerligt-demokratiske rettigheder, hvad det slet ikke gør.

En anden fejlforklning træder frem, hvor han skriver: »Idag udgør det danske statsapparat 6-700.000 lønede medarbejdere. Skal vi »knuse« dem? For mig lyder det som noget gedigent vrøvl«. Det er selvsagt ikke tilfældet. Han blander her statsapparatet som institution og magtfaktor sammen med de ansatte i statsapparatet, for hovedpartens vedkommende arbejdere.

Overhovedet er hans afvisning af den væbnede kamp knyttet sammen med en anden opfattelse af borgerskabets stat. Nok hævder han selv at opretholde det marxistiske synspunkt »om statens klassekarakter i bred forstand«, men han åbner alligevel

for en mere neutral statsopfattelse, en forestilling om statens dobbeltkarakter, hvor arbejderklassen faktisk kan erobre positioner i staten. Han siger, »at billedet ikke er helt entydigt, og at kapitalen ikke er enevældigt rådende indenfor en borgerligt-demokratiske stat af denne type«. At »staten har udviklet en *delvis autonomi* (selvstændighed), dels fordi der er skabt folkelige sluser og pressionskanaler ind i staten gennem folkepræsentationer, og dels fordi det enorme og kolossale apparat naturnødvendigt må udvikle visse selvstændige træk«.

Derved er vi tilbage ved den omtalte diskussion om den borgerligt-demokratiske kapitalisme, hvor han gør demokratiet til det grundlæggende ved samfundet med henvisning til, at demokratiet er noget tilkæmpet og ikke nogen illusion.

Men en mere konkret argumentation imod at knuse borgerskabets stat med væbnet magt foretager han intetsteds i bogen. Det eneste, man kan finde, er en generel undervurdering af statens voldsapparater.

Den fredelige danske vejs muligheder

Går man imidlertid til andet SF-materiale, findes yderligere argumentation for den fredelige vejs muligheder. F.eks. hedder det i det strategi-oplæg, som blev præsenteret på SFs landsmøde i Bededagene 1979 bl.a.:

»Historisk har klassekampen hos os haft en stort set fredelig karakter i et usædvanligt langt tidspunkt. Det sidste væbnede klasseopgør herhjemme fandt sted for næsten 450 år siden. Det har præget holdninger og sædvaner dybt.« Og den daværende hovedbestyrelse fortsatte i sin beretning: »Det er indgroede træk i den historisk skabte danske virkelighed, at de metoder, som anvendes i den politiske kamp, er ikke-voldelige...«.

Dette ligner jo vitterligt et antidogmatisk opgør, en seen den konkrete danske virkelighed i øjnene. Men desværre er virkeligheden ikke sådan. Der er heller ikke for Danmarks vedkommende nogen grund til at forkaste den

marxistiske »doktrin« om, at historien kun kender den ene erfaring, at det kapitalistiske borgerskab reagerer med vold, når det trues med tilintetgørelse.

For nok kan det se sådan ud, at i socialdemokratismens trykke Danmark er klassesammenstødene blevet pakket ind i pæne forhandlingsprocedurer og smidigt klassesamarbejde. Men glimtvis har den underlæggende mere brutale virkelighed alligevel brudt igennem denne overflade.

... og den danske virkelighed

Har SF — og Gert Petersen — glemt, at husarer og politi splittede en demonstration på fælleden for nedsat arbejdstid den 5. maj 1872? At det i Randers i 1922 kom til et sammenstød mellem lock-out'ede og arbejdsløse på den ene side og politi og skruetrækkere på den anden, hvor strejkebyrderne blev bevæbnet med pistoler, hvor politiet først fik hjælp fra Jydske Dragon Regiment, hvor der senere blev indført undtagelsestilstand, og hvor politi og soldater fra Århus og Viborg patruljerede?

At militæret blev sat ind under generalstrejken i Esbjerg i 1923? At politi og militær med skarp-ladte våben overfaldt 1. maj-demonstranter i Nakskov i 1931? Og at militæret blev mobiliseret under storstrejkerne mod overenskomstindgrebet i 1956? Hertil kan føjes den seneste udvikling med stigende politibrutalitæt under 70'ernes arbejdskampe. For slet ikke at tale om Byggerslagsmålet i foråret.

Det er rigtigt, at vi har visse demokratiske traditioner. Men det er ikke rigtigt, at de er så dybe, at borgerskabet vil afholde sig fra at bruge vold. Faktisk bliver det nødvendigt at slå for at bevare disse traditioner på samme måde, som det faktisk var *Nørrebroerne*, der med sin kamp om Byggeren forsvarede sig mod overgrebene på demokratiet, hvor politiet også satte en række rettigheder ud af kraft i kampens hede.

Det centrale er, at *borgerskabet* skaber volden, når det trues, når arbejderklassen kræver sin ret. Det er kapitalismen selv, der på

denne måde bestemmer kampens former. Det drejer sig ikke om, at revolutionære er bange for at gå glip af et godt slagsmål.

Gert Petersens reformistiske strategi — et tankeeksperiment

Det sjette vigtige problemkompleks i bogen er selve konklusionen, SFs reformistiske strategi. Heri rummes meget af det, der allerede er behandlet: Forestillingen om at udvide det borgerlige demokrati gradvist under kapitalismen, forestillingen om, at »staten hos os er ligeså meget »slagsmark« som »garant««, forestillingen om samarbejde med Socialdemokratiet og åbningen over for ideen om klassesamarbejde.

Han skriver: »Lad os forestille os en situation, hvor et folketingsflertal beslutter sig for virkeligt dybtgående indgreb imod kapitalens interesser. F.eks. en total gennemførelse af virksomhedsdemokrati, der både omfatter oprettelse af en stærk, demokratisk styret lønmodtagerfond, indførelse af lønmodtagernes vetoet i alle spørgsmål om ledelse og fordeling af arbejdet og indførelse af en samfundsmæssig kapitalstyring. Lad os gå ud fra, at det sidste i denne situation indbefatter nationalisering af bank- og kreditvæsen.«

Hvis vi et øjeblik ser bort fra, at disse »indgreb« reelt kun betyder *medadministration* af kapitalismens ulyksaligheder og ikke et anslag mod kapitalismen, så fortsætter Gert Petersen med at slå fast, at den intet er i forfatningen, valglovens eller folketingets position, som hindrer dette. Han erkender faren for udenlandsk indgriben, men undervurderer totalt det statslige voldsapparat og konkluderer: »Min pointe her er, at det altså ikke er den borgerlige stat i sig selv, i den udformning den historisk har fået hos os, der er den store forhindring for revolutionære tiltag.«

I forlængelse heraf når han frem til følgende dobbelthet i sin strategi: »Selvom jeg peger på lovgivning (altså brug af staten) som det *naturlige*, umiddelbare redskab for lønarbejderklassen i

kamp for samfundsomformning, så understreger jeg *samtidig*, at også denne vej forudsætter og indebærer en voldsomt skærpet klassekamp og en mindst lige så stor aktivitet i basis som i parlament.«

Men selv om han her forsøger at dele sol og vind lige mellem sit ønske om parlamentarisk samarbejde med Socialdemokratiet og sin bestræbelse på at stå på god fod med bevægelserne i basis — som jo er SFs dilemma — så overser han endnu engang, at den franske menneskerettigheds-erklærings punkt 17 om ejendomsrettens ukrænkelighed er det grundlæggende ved kapitalismen. At borgerskabet *har* den økonomiske magt og vil forsvare den med vold.

Den mest sandsynlige udvikling i Gert Petersens tankeeksperiment er, som tidligere diskuteret, at borgerskabet vil afskaffe det formelle demokrati, hvilket man har empirisk belæg for idag — godt nok endnu i det meget små — med de tiltagende anslag mod de demokratiske rettigheder.

Indholdet i tankeeksperimentets indgreb

Og går vi til *indholdet* i tankeeksperimentets forestilling om indgreb mod kapitalens interesser, viser hans teorier sig heller ikke at være nogen farbar vej. For hvad rummes der i de anførte midler som »samfundsmæssig kapitalstyring« osv.?

Det centrale er her, at disse midler tænkes anvendt inden for det kapitalistiske samfunds rammer. Men det betyder også, at en sådan »kapitalstyring« vil være underlagt kapitalens profitbehov.

Selv om der her sker en forskydning til fordel for den statslige eller kooperative sektor i forhold til den private kapital, så vil det stadig være kapitalisme. Det er ikke muligt at løbe fra den kapitalistiske økonomis lovmæssigheder. Det er ikke muligt at sætte værdiloven eller profitmaksimeringen ud af kraft.

Det skyldes ganske enkelt, at såvel medarbejderovertagede virksomheder som statslige og kooperative selskaber og lønmodtagerstyrede fonds vil indgå i et

sammenhængende kapitalistisk system. Hensynet til rentabilitet, profitabel produktion, afsætning osv. kan ikke uden videre tilpasses. Afskedigelser, rationaliseringer og løntilbageholdenhed er ikke eksklusivt forbeholdt private virksomheder. Det ses allerede idag med erfaringerne med f.eks. DSB, FDB eller Rank Arena Folkejernsyn.

At disse elementer ikke kan løsrives fra en kapitalistisk sammenhæng betyder derfor, at nok så megen samfundsstyring og medarbejderindflydelse stadig vil føre til overgreb mod arbejderklassen al den stund, at enhver kapitalistisk kriseløsning må betales af arbejderklassen, med mindre kapitalismen simpelthen ophørte med at være kapitalisme.

Farlig med-administration af kapitalismen

Hvad der derfor ligner en udvikelse af demokratiet og en mulighed for den fredelige indvoksning i socialismen, viser sig således at være kapitalisme i en særlig form, hvor den kapitalistiske udbytning blot *administreres* af arbejderklassens selv. Midlerne betyder hverken indhug på kapitalismen eller en større andel af det samfundsmæssige produkt, men et medansvar for den kapitalistiske økonomi og en deraf følgende »ansvarlig« løntilbageholdenhed.

Og det gør faktisk denne form for kapitalisme *farligere*. For det indebærer et avanceret og styrket klassesamarbejde. Det indebærer, at arbejderklassen gør sig selv til arbejdsgiver og svinger piskene over sin egen ryg, eller lader sine valgte repræsentanter svinge den. Denne skjulte form *afleder* modstanden mod undertrykkelsen.

Med metalekonom Steffen Møllers ord om ØD: »Som ejere af virksomheden kan det ikke være i lønmodtagernes interesse at presse løncitronen til den sidste dråbe, da en sådan afpresning vil betyde kapitaltab og mistet arbejdsplads.«

At sådanne strategiske forestillinger reelt rummer en medadministration af kapitalismen kan illustreres med den store Berlingstrejke for få år siden. Her fremhævede netop Gert Petersen

en vurdering af strejken, som klubformanden Poul Erik Hansen kom med.

Klubformanden sagde: »Det nye i Berlinger-konflikten er, at det også var en kamp om, hvem der skal lede og fordele arbejdet... Konflikten sluttede, da de grafiske arbejdere og deres organisation udarbejdede en nøje gennemtænkt plan for arbejdets fordeling, en modplan, som gik til forhandlingsbordet sammen med L.O. Her tvang de arbejdsgiveren til i vid udstrækning at tage hensyn til deres modplan... Arbejderne sagde nej til at være ambolten, der slås løs på. De ville selv føre hammeren.«

Mod hvem? — kan man spørge. For resultatet blev massevis af fyringer. Modplanen tog ikke hensyn til arbejderne. Hammeren blev ført mod dem selv. Det var medadministration af en nedskæringspolitik.

Og det forhold, at BT-klubbens ledere faktisk i dette eksempel — fremhævet af Gert Petersen — overtog noget af rollen som arbejdsgiver, det illustrerer, at SF's strategi i praksis betyder stats- og fagbureaukrat-kapitalisme og bestemt ikke socialisme.

Vurdering af bogen

Nået så langt er det muligt at vende tilbage til de to planer, som det indledningsvis blev nævnt, at en vurdering af Gert Petersens bog måtte foregå på.

Det skulle forhåbentligt være fremgået, at Gert Petersens bestræbelse på at erstatte dogmerne med en selvstændig »dansk« analyse er helt nødvendig. Og ligeledes, at demokratiets vilkår må tages langt mere alvorligt, end det hidtil har været tilfældet. Gert Petersen har ret i denne bestræbelse, og det er det positive ved bogen.

Men det andet plan i vurderingen var, hvad denne i sig selv positive bestræbelse bliver brugt til. Og her må kritikken sættes ind.

Gert Petersen *misbruger* det nødvendige demokrati. Han misbruger opgøret med dogmatikken. Hos ham er begge dele forbundet med illusioner om kapitalismen og det borgerlige demokrati. Ærinde

med *hans* anti-dogmatik er at kunne konkludere SF's egen reformistiske strategi, som i virkelighedens verden netop *ikke* vil føre til demokratisk socialisme, men til arbejderklassens afvæbning ideologisk såvel som fysisk, og hvor resultatet i praksis bliver en farlig med-administration af kapitalismen.

Det skal indrømmes, at Gert Petersen undervejs i sin bog mange steder faktisk rejser spændende og utraditionelle overvejelser og gennemhuller stiv og verdensfjern gammelkommunistisk tænkning. Det kan og skal sætte en diskussion igang, og det må betragtes som en udfordring for alle revolutionært og demokratisk socialistisk sindede. Men efterhånden som læsningen af bogen skrider frem, er det med usvigelig sikkerhed allegevel SF's reformistiske konklusion, der mere og mere massivt træder frem.

Revidering af marxismen

I denne proces *reviderer* Gert Petersen fundamentale træk i marxismen til trods for, at han hævder selv at være marxist. (Gert Petersen vil nok selv foretrække at bruge ordet »*ajourføring*«). Og revisionisme har jo alle dage været et skældsord i den revolutionære bevægelse.

Men når han gør op med et dogmatisk forhold til marxismens klassikere, så er det naturligvis ikke selve det, at han reviderer dem, der er galt. Det ville det kun være, hvis klassikerne faktisk var ufejlbarlige guder — og det er helt uacceptabelt for en marxist. Har »guderne« taget fejl, må fejlene rettes. Har de udtalt sig fortolkeligt, så må der anvendes den fortolkning, der svarer til virkeligheden. Har historien skabt nye erfaringer og betingelser, må disse inddrages og tankerne videreudvikles.

Skældsordet »revisionisme« siger i sin bedste form ikke på selve det, at man overhovedet *tillader* sig at rokke ved guderne. Kritikens brod er rettet imod den *måde*, der rokkes ved guderne på. Og mod det *formål*, der ligger bag revisionen.

Eller sagt på en anden måde: Skal det afgøres, om Gert Peter-

sen faktisk *er* revisionist og reformist, så er det ret ligegyldigt at konstatere, at han der og der er i modstrid med klassikerne. Det afgørende er at vurdere, om hans reviderede synspunkter i forhold til hans egen erklærede målsætning om demokratisk socialisme faktisk stemmer overens med virkeligheden og arbejderklassens erfaringer.

Derfor er der i det foregående heller ikke blevet knyttet nogle kommentarer til Gert Petersens forsøg på at finde et vist belæg for sine synspunkter hos nogle af klassikerne. Deres eventuelle fortolkelighed er her det mindst interessante. Men det skulle gerne af det foregående være fremgået, at Gert Petersens revisioner eller »ajourføringer« af marxismen på en række væsentlige punkter *ikke* stemmer overens med virkelighedens erfaringer.

Opgøret med dogmer

Hvor selvstændigt og »dansk«,

det end er nødvendigt at optræde, er det også nødvendigt at optræde *varsomt* i opgøret med dogmerne. For man kan under anti-dogmatikkens banner komme til at hævde fuldstændigt forkerte og virkelighedsmodstridende synspunkter i de særegne og specielle forholds navn. Man kan ende i principles anti-dogmatisme. Man kan med henvisning til det »demokratiske« Danmark og til socialdemokratismens styrke komme til at ophæve *opportunisten* til et nyt princip.

Op hermed havner man i en ny dogmatik. For dogmatik er snævert forbundet med at være subjektiv — altså at se verden som man *vil* se den, og ikke som den er. Er det ens ærinde — med en subjektiv vilje og ud fra forudfattende meninger — at nå frem til en på forhånd givet konklusion, så har det ikke længere noget med anti-dogmatik at gøre. Så ignorerer man eventuelle modsatrettede kendsgerninger i stedet for at

analysere køligt og fordomsfrit og ægte udogmatisk. Så glider opgøret med dogmatikken af sporet. Og det gør det for Gert Petersen. Hans på forhånd givne konklusion er SFs opportunistiske politik for samarbejde med det stærke Socialdemokrati i det »særlige« danske demokrati.

At Gert Petersens vægt på demokratiet og opgør med dogmerne glider af sporet, viser — lidt KAP-selvhøjtideligt udtrykt — at der er brug for KAP i netop denne debat. Der er brug for at blive formuleret en demokratisk og udogmatisk dansk socialisme og strategi for vejen hertil — men med et ikke-reformistisk udgangspunkt.

Ikke desto mindre er Gert Petersens bog meget læseværdig. Det må altid være en udfordring at tage diskussionen op med synspunkter, der med rette ikke lader sig stille tilfreds med henvisninger til klassikernes kagebøger.

Peter Bischoff.

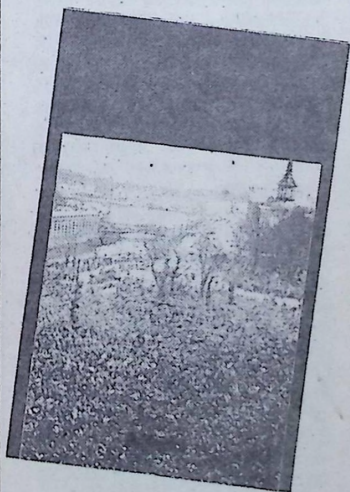
40 ÅRS DANMARKSHISTORIE — SET FRA VENSTRE

Hans Erik Avlund Frandsen: »Klassesamarbejde og klassekamp. Danmark 1940 - 78«. Gyldendal 1980, kr. 170,45. 433 s.

1980 blev året hvor Poul Hammerich fik afsluttet sin Danmarks-kronike, det var også året hvor Erik Kjersgaards kronike-skriveri om besættelsestiden blev lanceret, og det var året i hvilket Hans Erik Avlund Frandsen udsendte sin mere traditionelle, men ikke mindre spændende bog: *Klassesamarbejde og klassekamp — Danmark 1940-78*. Her er virkelig stof til eftertanke i bogens beskrivelser af Socialdemokratiets meritter. Men der er også grund til bekymring over den VS-inspirerede provinsielle beskrivelse af Danmarks internationale placering som bogen også rummer.

Der er en række solide myter i det almindeligt accepterede billede af Danmarks efterkrigshistorie. Hvem ved ikke at 60'erne var de gode år, hvor vi nærmede os Grundtvigs gamle mål om et samfund, hvor få har for meget og færre for lidt? Hvem kender ikke de 60'ere, hvor især den studerende ungdom blev et symbol på en anti-autoritær demokratisk bevægelse imod såvel den amerikanske »big-brother« som hjemlige marionetter?

De, de ikke kender disse beskrivelser af Danmark under højkonjunkturen, går glip af en hel del, hvis de vil forstå 70'erne og 80'erne. De mange stort anlagte kronike-skriverier afspejler en ny historisk interesse — en interesse der skal fasttømre billedet af et Danmark som — før den internationale krise — var på rette vej, men som nu (midlertidigt?) er på

afveje. Men hvad der i virkeligheden var tale om, var en *relativ forarmning* af arbejderklassen i 60'erne, sideløbende med en markant produktivitetsstigning. Bare fra 1966-68 steg produktiviteten med 22,3 pct., medens værdien af kapitalapparatet kun steg med 6 pct. Og medens en kapitalist i 1960 tjente 170 kr., hver gang en arbejder tjente 100 kr., så tjente den samme kapitalist i 1970 186 kr., hver gang en arbejder tjente 100 kr. I midten af tresserne var der en tendens til, at arbejderne tjente mere, men i slutningen af de gyldne tressere var arbejderklassen relativt fattigere end i 1960! Og hvis vi oven i dette lægger, hvad henholdsvis arbejderne og arbejdsgiverne fik ud af de arbejdsfrie gevinster på jord og fast ejendom, så bliver billedet endnu mere markant: Kapitalgevinsterne fordelte sig med 7000 kr. pr. år til de selvstændige erhvervsdrivende, og sølle 400 kr. pr. år til arbejderne i perioden 1959-68. De gyldne tressere var unægtelig mere gyldne for nogen end for andre!

Når vi trods dette med rette må tale om, at arbejderklassen blev »rigere« i 60'erne, så hænger det sammen med, at reallonnen steg. Ikke med de 8-10 pct. som timelønningerne steg med i begyndelsen af tresserne, men med omkring 2-3 pct. Det var selvfølgelig også pænt sammenlignet med

dagens tilstande. Men kapitalisternes indtægterne steg *endnu hurtigere*. De, der havde mest grund til at glæde sig over tresserne, var de få, der havde meget, og som fik endnu mer!

Kolde vinde fra vest

Men ud over at punktere myten om det tiår, der gjorde arbejderklassen så rig, så er Avlund Frandsens beskrivelse af det politiske klima i Danmark i 60'erne fantastisk afslørende. Man har i den gang beskrevet været meget henfalden over såvel den økonomiske opgang, som det demokratiske opsving, som viste sig med studenternes omfattende aktiviteter i slutningen af ti-året. Men Avlund Frandsens meget nøgterne opremsning af, *hvilke* politiske forhold, man egentlig reagerede imod, fortæller noget om, hvor meget det politiske klima har forandret sig.

Frandsen minder bl.a. om, at Danmarks udenrigsminister Per Hækkerup i alle mulige sammenhænge gjorde solidariteten med USA til alfa og omega i dansk udenrigspolitik. Og det var en holdning, der ikke blev rokket en toddel af USA's beskudte krig i Vietnam. Den officielle danske solidaritet med USA gik så langt, at regeringen forsøgte at forhindre afholdelsen af det såkaldte *Russel-tribunal*, der skulle afsløre amerikanske krigsforbrydelser, bl.a. gennem vidneudsagn fra amerikanske soldater. Og Kongeriget Danmark forbød i første omgang indrejse af repræsentanter fra befrielsesbevægelsen i Vietnam. Først da Russel-tribunalet erklærede, at så ville man høre på de vietnamesiske gæster ved en speciel session i Malmø, bøjede regeringen sig. Og på hjemmefronten *forbød* regeringen en indsamling til fordel for vietnamesernes befrielseskrig. Vietnam-komiteernes indsamling på giro 16 16 blev lukket af de danske myndigheder i et årstid omkring 1968.

Skulle man overse, at europæisk politik og dansk udenrigspolitik i 70'erne i voksende omfang lagde afstand til storebror i USA, så minder i hvert fald disse begivenheder i 60'erne om en

noget anden tid, hvor en dansk regering nærmest var en lille filial af den amerikanske — og hvor man under ingen omstændigheder ville afvise et amerikansk krav om stigning i forsvarsbudgettet på 3 pct. om året!

To grundpiller

Der er to særlig markante træk ved det politiske liv i Danmark i efterkrigstiden: Socialdemokratiets status som det suverænt største parti med en vælgerandel på omkring de 40 pct. lige siden 1947, samt Danmarks medlemskab af NATO med deraf følgende afhængighed af USA. Så det har sin helt naturlige og fornuftige årsag, at Avlund Frandsens bog i så høj grad beskæftiger sig med begivenheder omkring disse to grundpiller. For venstrefløjen har det en ekstra dimension: Socialdemokratiet er ikke alene det største parti, men det er også det største af de partier, der erklærer sig for arbejderpartier. Det er med andre ord et stort parti med betydelig tilslutning fra den arbejderklasse, som ikke alene var udsat for skærpet udbytning i 60'erne, men som også nu lægger ryg til krisens byrder i 70'erne og 80'erne. Og konsekvensen af Danmarks medlemskab af NATO har i betydeligt omfang ikke alene bundet den udenrigspolitiske orientering i landet til amerikanske ønsker — et langt stykke af vejen — men har også monopoliseret NATO-modstandernes interesse til forhold i og omkring NATO, og derved hindret en udvikling af en bredere orientering om, hvordan andre internationale magtgrupperinger agerer — ikke mindst omkring Sovjetunionen og Warszawa-pagten.

Det socialdemokratiske forbryderalbum

Det er uægteligt et langt register af socialdemokratiske overgreb på den danske arbejderklasse, som Avlund Frandsen ruller op i sin bog. Og når han har valgt at tage krigsårene 1940-45 med i sin bog, så tjener det et yderst formålstjenligt sigte — ikke mindst når man skal vurdere Socialdemokratiets politik. Besættelsestiden gav et eksempel på socialdemokratisk

politik, når den skal udvikle sig under ekstreme vilkår. Og det er minnsanden skræmmende.

Den socialdemokratiske samarbejdspolitik med nazisterne var ikke resultatet af socialdemokratiske rådvildhed. I 1941 understregede statsminister Th. Stauning i en tale, der ikke kan citeres for ofte, at *»Det er mit indtryk, at Tyskland har visse Planer, der ikke blot sigter efter øjeblikkelig Nyordning, men efter en blivende europæisk Nyordning, der skal være raadende ud i Fremtiden. Denne Nyordning vil kræve et samarbejde indenfor Europa, og Linien vil være den for Tyskland kendte Planøkonomi, der sikkert rummer betydelige fordele, fremfor den planløshed, som har været raadende hidtil som Bestanddel af den liberalistiske Egoisme, altsaa Erhvervs- og Samfundsegoisme... Bedst vil det være, om man roligt og villigt medvirker til den Tilpasning, jeg her har antydnet, naar Tiden dertil er inde, og den vil ikke være så afskrækkende, som nogle maaske vil synes. Det er usundt og uklogt at vende sig imod en Udvikling, som Tid og forhold fører med sig...«*

Lange citater kan somme tider have sin berettigelse — f.eks. her!

Man kan dårligt tillade sig at undre sig over, at de allierede nærede tvivl om den danske forsvarsvilje efter den svada. Og samme år meddelte den socialdemokratiske socialminister socialkontorerne, at arbejdsløse ikke kunne nægte at blive sendt på jobs i det krigsførende, nazistiske Tyskland — i så fald ville de miste ydelserne fra socialkontoret pga. arbejdsvægring! Op imod 100.000 danske arbejdere blev sendt til Tyskland på den konto. Og 1941 var også det år, hvor man forbød DKP, erklærede al-kommunistisk virksomhed for grundlovsstridig, internerede de danske kommunister — samt partiets medlemmer af folketinget, på trods af deres parlamentariske immunitet — og dermed ydede sit bidrag til opfyldningen af de tyske koncentrationslejre to år senere.

Man kan kalde disse ting meget, alt efter temperament — den mest nøgterne betegnelse må vel være: Landsforrædderi.

Socialdemokratiet i fredstid

Ved det første valg efter krigen fik Socialdemokraterne et hak i tuden. Til gengæld fik DKP stor tilslutning — 18 mandater, lige så mange som Socialdemokratiet mistede. Forinden havde der været et større opbrud i arbejderklassen. Store strejker havde stillet krav om udrensning af samarbejdspolitikkerne, samme realløn som i 1939, kortere arbejdstid og strejkeret. Men samtidig havde DKP indledt enhedsforhandlinger med Socialdemokratiet efter dannelsen af samlingsregeringen umiddelbart efter befrielsen, hvor DKP havde to ministre. Strejkerne virkede forstyrrende på disse forhandlinger, så derfor gik den ene af de to DKP-ministre *Alfred Jensen* ud til en demonstration, der havde samlet sig på Christiansborg Slotsplads og bad alle om at gå hjem i ro og orden! Socialdemokratiet var blevet fredet af det eneste politiske alternativ til venstre — grundlaget for fornyet socialdemokratisk opblomstring var dermed i virkeligheden lagt.

Så går det slag i slag. DKP bliver kraftigt decimeret ved folketingsvalget i 1947 — man kan lige så godt stemme på Socialdemokratiet — og Socialdemokratiet indtager sin vante plads som det toneangivende »arbejderparti«. En udbrydergruppe fra DKP stifter i slutningen af 50'erne SF, og samtidig med DKP's endelige exit fra folketinget, styrter SF frem i tilslutning. Den socialdemokratiske politik sikrer en økonomisk udvikling, der yderligere presser arbejderklassen gennem produktivitetsfremmende lønssystemer i 50'erne, og billedet er det samme i de omtalte 60'ere. Dog med det kuriosum, at det nye parti SF nu prøver endnu engang at spille bejler til Socialdemokratiet — som DKP forgæves havde gjort det tidligere. Men med større held. Et meget omtalt »arbejderflertal« bestående af SF og S etableres efter folketingsvalget i 1966. I foråret 67 vedtager dette flertal indførelsen af mønns'en men samme års efterår bryder det sammen. SF bliver splittet — VS stiftes. Og så prøver DKP endnu engang at slå

sig op som Socialdemokratiets samarbejdspartner. I 70'erne lancerer DKP sloganet »Arbejderflertal - men med kommunister« og fortsætter dermed det, der er ved at blive nærmest en naturlov for oppositionen til venstre: Et samarbejde med Socialdemokratiet fordi det er at foretrække frem for de åbent borgerlige partier, og fordi Socialdemokratiet kan presses netop af et konkurrerende »arbejderparti«.

Socialdemokratiets historiske rolle

Alt dette beskriver Avlund Frandsen med skænselsløs nidkærhed. Og det burde være pligt-læsning for enhver politisk interesseret. Det viser med hvilken historisk magt diskussionerne om Socialdemokratiets karakter — klassekarakter — presser sig på. Den diskussion er om noget krumtappen i enhver indsats for at vælte det socialdemokratiske styrede borgerlige Danmark.

Men på trods af talrige sammenbrud i »venstre-oppositionens« forsøg på at presse socialdemokratiet, på trods af hele efterkrigstidens — men ikke mindst besættelsestidens — socialdemokratiske politik, så er det stadig god latin i såvel SF, DKP som VS at betragte Socialdemokratiet som »anderledes« end de åbent borgerlige partier. SF og DKP ligger i umiddelbar forlængelse af tidligere tiders appelleren til Socialdemokratiet. Med VS er der opstået en mere diffus udgave, der ikke kan gøre fordring på nogen originalitet, når den vurderer Socialdemokratiet som »et mindre onde« end den erklærede højrefløj.

Avlund Frandsen er ikke et øjeblik i tvivl om, at den socialdemokratiske politik, som den er kommet til udtryk i de kriseramte 70'ere, er rendyrket borgerlig. Og Avlund Frandsen afviser, at Socialdemokratiet skulle have noget alternativ, når dets erklærede mål er at få kapitalismen til at fungere. Her er der en tydelig distance til DKP's og SF's opfattelse. Men så fortsætter han med sin udgave af den gængse VS-opfattelse: »... det socialdemokratiske indslag består i, at angrebe-

ne på arbejderklassen bliver serveret i en lidt mildere udgave end den, de borgerlige partier ville have foretrukket». Men samtidig tilføjer han advarende: *»Hvor langt Socialdemokratiet kan presses, så man under besættelsen«* (s. 411). Det er jo uægteligt et dilemma: på den ene side serverer Socialdemokratiet en »mildere udgave« af krisepolitikken, på den anden side viser historien, at Socialdemokratiet ikke står tilbage for at eksekvere nazisternes politik i 40'erne!

Løsningen af dette dilemma ligger i, at man tager historiens lære alvorlig. Samt at man gør sig klart, at den mildere udgave, såkaldte, på sin egen præcise måde afspejler de betingelser, der konkret er for at gennemføre borgerlig krisepolitik. Den socialdemokratiske krisepolitik har det kendetegn, at den er nøje afpasset et nært kendskab til, hvad der er muligt, og hvordan man med den ringeste risiko for åben modstand skal modellere en økonomisk politik, der skal sikre kapitalen den nødvendige profit. Det er Socialdemokratiet bedst til — det har historien vist, og det gør partiets politik ekstra farlig.

Og der er ingen tvivl om, at Avlund Frandsens selvskabte dilemma bl.a. har sine rødder i en uafklaret holdning til, hvad Socialdemokratiet egentlig er for en størrelse — *klassemæssigt set*. Det fremgår tydeligst af hans omtale af ØD-tankerne, hvor han først og fremmest kritiserer Socialdemokratiet for at have illusioner om, at man kan overtale kapitalen til at afgive magt. En mere beslutsom politik er, hvad der ifølge Avlund Frandsen skal til — *klassemæssigt* skal erstattes med klasseopgør for, at ØD kan gennemføres, siger han. Der står rent faktisk ikke noget i hans bog om, hvad der er drivkraften bag ØD-forslagene. Det ligger uden for Avlund Frandsens opfattelse af tingene at opfatte ØD som den socialdemokratiske tops og LO-toppens forsøg på at udvide det økonomiske underlag for deres magt. Og at dette forsøg demonstrerer ikke alene, at Socialdemokratiet blot ønsker sig en anden kapitalistisk skal, men at

de opererer med et ønske om *selv* at indtage positioner, der er mindst lige så magtfulde som en Mærsk McKinnys.

Medens Avlund Frandsens beskrivelse af Socialdemokratiets historiske rolle skaber et dilemma i hans egen opfattelse af Socialdemokratiets klassekarakter, så leverer den et fremragende materiale til f.eks. KAP's opfattelse.

Danmark internationalt

Det politiske liv i Danmark fremtræder på mange måder uhyggeligt provensielt. I den udstækning internationale spørgsmål får presset sig igennem, så er det så godt som udelukkende i forbindelse med Danmarks traktatlige forpligtelser over for NATO, EF eller lignende. Det er påfaldende svært at få rejst en diskussion omkring den politiske udvikling i verden. Nu er det i og for sig ikke underligt at Rigets forpligtelser over for omverdenen påkalder sig særlig opmærksomhed. Men det farlige ved at indskrænke den udenrigspolitiske debat til disse spørgsmål er, at man let bliver overrasket over at livet går videre — også uden for diverse internationale organisationer, der er beæret med dansk medlemskab.

Avlund Frandsens bog handler først og fremmest om dansk indenrigspolitik. Ikke et ondt ord om det — det er et prioriterings-spørgsmål. Men i den udstækning han omtaler internationale forhold, så overholder han helt de kendte danske betingelser for, *hvad* man finder væsentligt. Eksistensen af et Østeuropa under sovjetisk dominans endnu 35 år efter krigen omtaler han ikke som noget, der har specifik betydning for dansk udenrigspolitik. En Sovjetunion der med stor styrke har antastet den tidligere amerikanske position som »verdens politibetjent« får heller ikke mange ord med på vejen.

Det Avlund Frandsen kommer nærmest en behandling af disse spørgsmål er i en diskussion af udviklingen af den kolde krig. Det er også udmærket. Den kolde krig satte sine tydelige spor også i dansk politik, og kunne stadig fornemmes i 60'erne — jævnfør de omtalte chikanerier af Vietnam-

bevægelsen indledningsvis. Og den kolde krig giver også et klart indtryk af, hvem der har initiativet i konfrontationerne mellem øst og vest. Det er et stærkt USA der den ene gang efter den anden spiller ud — og det er et krigshærget isoleret Østeuropa, der svarer igen. (På den baggrund er det svært at dele Avlund Frandsens kritik af, at Sovjetunionen ikke forsøgte at sikre en socialistisk revolution i Grækenland efter krigen — det var vestmagterne der havde initiativet!)

Men Avlund Frandsens behandling af forholdet mellem Sovjetunionen og USA deler skæbne med så mange andre analyser på venstrefløjen, når han ikke prøver at følge sin analyse op *ud over* den kolde krigs periode. Efterkrigstidens aggressive USA gjorde det til et afgørende spørgsmål for den danske venstrefløj at yde sit bidrag til en bekæmpelse af amerikansk dominans og kolonipolitik. Og det var denne kamp under den kolde krig som venstrefløjen fulgte op med atom-marcherne i begyndelsen af tresserne og senere støtten til Vietnam. Men det er mere end påfaldende, at det ikke var venstrefløjen, der på noget tidspunkt kom til at dominere protesterne mod Sovjetunionens besættelse af Tjekkosllovakiet i de samme hektiske tressere.

En afgørende grundgrund for dette misforhold — eller denne in-konsekvens — var at venstrefløjens analyse af Sovjetunionen ikke havde bevæget sig ét skridt videre, end den var i 40'erne og 50'erne. At Sovjet havde været en objektiv allieret i mange af den danske venstrefløj's litvag med amerikansk politik, havde ført til, at venstrefløjen havde gjort sig sårbar over for kritikken af udviklingen i Sovjetunionen — samt af landets internationale politik. Selv en sovjetisk invasion røkkede ikke ved et grundlæggende dogme hos venstrefløjen: at man skulle koncentrere sig om USA. Og det er først for nylig, at der er blevet så koldt omkring denne opfattelse, at det har ført til udmeldelse fra VS af en decideret Sovjet-lobby.

Avlund Frandsens beskrivelse af alle NATO's svinestreg, og af

alle de utilslørede løgne, der blev anvendt for at tvinge Danmark ind i NATO i sin tid og hans påpegning af, at den danske sikkerhed ikke har alt for gode kår hverken i NATO eller i EF for den sags skyld — alt dette giver ikke den fulde sandedhed om de internationale betingelser hvorunder Danmark kæmper for sin selvstændighed. Der mangler simpelt hen et meget stort land, med soldater i mange lande, og som i dag er i krig i Afghanistan!

Og hvad, det så oveni gør Avlund Frandsens analyse af dette spørgsmål uklart, er, at han ikke har nogen opfattelse af, *hvad* national selvbestemmelsesret er for et land i Danmarks situation. Han polemiserer mod de EF-modstandere, der har gjort spørgsmålet om national selvbestemmelsesret til et centralt spørgsmål — »som om der var en speciel nuttet dansk kapitalisme«, som han siger. Men en beskrivelse af hvordan Danmark underlægges EF's internationale monopoler og amerikanske militære interesser — det kan nu ikke blive andet end en beskrivelse af, hvordan Danmarks bevægelsesfrihed indskrænkes, hvordan muligheden for national selvbestemmelse begrænses.

Avlund Frandsens bog er god og lærerig. Den frisker på en meget konkret og indlevende måde op på de lidt ældres dårlige hukommelse, og den er tydeligt skrevet til gymnasiet's samfundsfagsundervisning, og dermed på en måde, der giver plads til grundige forklaringer af selv de mest elementære spørgsmål. Man kunne med rette kritisere dele af bogens mere teoretiske afsnit for at forholde sig uklart til ikke mindst et begreb som monopolkapitalisme, og man kunne mene, at et alt for grovkornet indeks forringer bogens anvendelse som håndbog — men alt i alt giver den en sammenhængende præsentation af den danske venstrefløj's opfattelse af dagens dont i Danmark. Hvad der er af betydningsfulde problemer i bogen er forsøgt ridset op i det ovenstående.

Morten Meisner.

